

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

KANLISIRT MUHAREBELERİ (6-10 AĞUSTOS 1915)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATURHAN KAYA

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ BORLAT

ÇANAKKALE – 2021

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI DALI

KANLISIRT MUHAREBELERİ (6-10 AĞUSTOS 1915)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATURHAN KAYA

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ BARIŞ BORLAT

ÇANAKKALE – 2021

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Baturhan KAYA tarafından Dr. Barış BORLAT yönetiminde hazırlanan ve .././20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Kanlısirt Muharebeleri (6-10 Ağustos 1915)**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Barış Borlat (Danışman)

.....

Doç. Dr. Burhan Sayılır

.....

Dr. Öğr. Üyesi Mithat Atabay

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : .././20..

.....
İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Baturhan KAYA

26/08/2021

ÖN SÖZ

Milletimizin neredeyse her ferdinin Çanakkale Cephesi hakkında mutlaka bilgisi vardır. Ne yazık ki bu bilgilerin önemli bir kısmı hamaset ve hikâyelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla akademik yayın ve askeri tarihçilik açısından yeterli bilgi bulunmamaktadır. Çanakkale Cephesi'ne dair mevcut akademik veri eksikliğinin son yıllardaki gayretle artarak tamamlandığı görülüyor. ATASE'nin 1980'lerde yayınlamaya başladığı ve günümüzde ülkemizdeki askeri tarihçiliğin resmi yayınlarını oluşturan eserlerin haricinde; birçoğu Çanakkale'de yaşayan bir avuç araştırmacıdan başka bizlerin bu konuda önünü açabilecek imkân yoktu. İlkokul yıllarımdan itibaren heyecan ve merak duyduğum Çanakkale konusunda; en önemli eserleri veren hocaların, tarihçilerin ve araştırmacıların verdikleri derslerden faydalanmak benim için lisans yıllarımda önemli bir şans olmuştu.

2019'da 19'uncu Motorlu Piyade Tugayı'nda askerlik yaptığım sırada bulunduğum birliğin tarihçesini incelerken dikkatimi çekmişti; Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ve 1. Dünya Savaşı'na, Kurtuluş Savaşı'na katılan birliklerin bazıları halen yaşıyordu. Tugay Komutanlığı tarafından törenlerde okunan tarihçeye göre Yarbay Mustafa Kemal'in komutasında kurulan 19'uncu Tümen, zamanla farklı görevler ve farklı noktalarda bulunmuş; en son 19'uncu Motorlu Piyade Tugayı haline gelmişti.

Anafartalar Kahramanı ve Cumhuriyetimizin Kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün komutasında Çanakkale'de savaşan tümenin hala yaşadığını ve benim de bu birliğin askeri olduğumu fark ettiğimde; bu benim için büyük bir gurur vesilesiydi.

Kanlısirt Muharebeleri ile alakalı çalışmaya başladığım dönemde 6-7 Ağustos 1915 gecesini Kanlısirt mıntıkasında bulunan 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tefik Bey'in ve bu birliğe takviye olarak gelen 15'inci Alay Komutanı İbrahim Şükrü Bey'in şehit oldukları zaten biliniyordu.

Eylül 2020'de Tez Danışmanım Dr. Barış Borlat'ın verdiği bir haber ile başka bir gurur yaşadım. İdlib Harekât Bölgesi'nde görev yapan 47'nci Komando Tugay Komutanı Tuğgeneral Sezgin Erdoğan bir rahatsızlık geçirerek şehit olmuştu. Hocamın bana gönderdiği fotoğrafa bakınca gördüm ki; 47'inci Komando Tugayı'nın armasında *Kanlısirt*

yazıyordu. Yani 47'nci Alay, bir asırda bir komando tugayına dönüşmesine rağmen Çanakkale'yi unutmamıştı. Bu birlik, 1915'te olduğu gibi 2020'de de komutanını şehit vermişti.

Bunu fark ettiğimde, araştırmacılar olarak bizlerin, okuyucuların, hocaların öğrencilerin kısaca tüm milletimizin gündelik hayatın bir parçasıymış gibi şehitlerimizin aziz hatırasının peşinde olduğumuzun da farkına vardım. Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Şehitleri için yazdığı “*yine de bir şey yapabildim diyemem hatıranı*” cümlesinde anlattığı gibi; elimizden gelen her şeyi yapıp layık olamasak da şehitlerimizin hatırasının peşinde olmak, Türk Milleti'nin her bir ferdi için tartışmasız bir gurur vesilesidir.

Bu sebeptendir ki naçizane yazdığım her kelimeyi; Osmanlı Orduları Başkumandanvekili ve Harbiye Nazırı Şehit Enver Paşa'ya; 47'nci Alay Komutanı Şehit Binbaşı Ahmet Tevfik Bey'e; 15'inci Alay Komutanı Şehit Binbaşı İbrahim Şükrü Bey'e; 57'nci Alay Komutanı Şehit Yarbay Hüseyin Avni Bey'e; 16'ncı Tümen Kurmay Başkanı Şehit Albay Nazım Bey'e; 47'nci Komando Tugay Komutanı Şehit Tuğgeneral Sezgin Erdoğan'a; Çanakkale'de şehit olan büyük dedem Mustafa Pehlivan oğlu Hüseyin'e ve bu topraklar için kan döken tüm kahramanlarımıza ithaf ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca benden asla desteklerini esirgemeyen aileme; askeri tarihçiliğe ve askerliğe karşı ilgimin kaynağı olan babam E.Tnk.Uzm.Çvş. Halil İbrahim Kaya'ya, annem Ayşe Kaya'ya ve kardeşim Buğrahan Kaya'ya;

Fikir ve tensipleriyle benim için bir ağabeyden öte olan Tez Danışmanım Dr. Barış Borlat'a; Doç. Dr. Burhan Sayılır'a; Dr. Öğr. Üyesi Mithat Atabay'a, Öğr. Gör. İsmail Sabah'a; İslam Özdemir'e, Şaban Murat Armutak'a, Dr. Hayati Arkaz'a; ve bu süreçte beni bir gün bile yalnız bırakmayan, her anımda yanımda olmasını istediğim ve en güzel hatıralarımın sebebi olan nişanlım Gizem Şahin'e;

Teşekkür ediyorum, şükranlarımı sunuyorum.

Baturhan KAYA
Çanakkale, Temmuz 2021

ÖZET

KANLISIRT MUHAREBELERİ (6-10 AĞUSTOS 1915)

Baturhan KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Barış BORLAT

01/06/2021, 127

Kanlısirt, Gelibolu Yarımadası Tarihi Alanı içerisinde muharebeler esnasında, muharebeler ile alakalı adlandırılmış coğrafi noktalardan birisidir. Albayrak Sırtı'ndan başlamak suretiyle Kırmızısirt'a kadar olan bölge Kuzey Grubu'nun güney savunma hattını oluşturmaktadır.

6 Ağustos 1915'te İtilaf Kuvvetleri, Gelibolu Yarımadası'nda Nisan ayından beri devam eden siper muharebelerini bir sonuca kavuşturmak ve adeta bir kördüğüm olan bu durumu çözmek için karmaşık bir planı uygulamaya karar vermiştir. Uygulanması hayli zor olan bu plan dâhilinde bilindiği gibi ana hedef olarak, *Anafarta* Ovası üzerinden Kocaçimen Tepesi ve Conkbayırı ele geçirilerek muharebelerde üstünlük kazanılması amaçlanmıştır. İtilaf kuvvetleri tarafından Sarıbayır Harekâtı olarak adlandırılan bu muharebelerde Türk kuvvetlerini oyalamak adına Kanlısirt'a önemli bir taarruz düzenlenmiştir.

Türk kuvvetlerinin elindeki sınırlı sayıdaki birliğin, harekâtın doğru sevk ve idaresi adına; doğru emirlerle intikalleri, *Ağustos Muharebeleri*'nin temel olgularından birisidir. 6-10 Ağustos 1915'te Kanlısirt'ta yaşanan muharebeler, doğrudan Ağustos Muharebelerinin gidişatını ve dolaylı olarak Çanakkale Cephesi'nin durumunu etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kanlısirt, Arıburnu, Anzak, Çanakkale Cephesi, Ağustos Muharebeleri, Askeri Tarih

ABSTRACT

BATTLE OF LONE PINE (6-10 AUGUST 1915)

Baturhan KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Military History Researches

Advisor: Dr. Barış BORLAT

01/06/2021, 127

Lone Pine is one of the named in geographical points associated with battles during battles in Gallipoli Peninsula Historical Site. The Lone Pine region starting from Albayrak Ridge to Johnstons Jolly, constitutes the southern defense line of the Turkish Northern Group.

On August 6, 1915, the Allied Forces decided to implement a complex plan to bring the trench battles on the Gallipoli Peninsula since April to a conclusion. As it is known, within this very difficult plan to implement, it was aimed to gain superiority in battles by capturing Kocachemen Hill and Chunukbair over the Suvla Plain. In these battles, which were named as Operation Saribair by the allied forces, an important attack was organized on Lone Pine in order to keep the Turkish forces busy.

On behalf of the correct management and administration of the limited number of troops and operations in the hands of the Turkish forces; Their transfer with correct orders is one of the basic facts of the August Battles. The battles that took place in Lone Pine on 6-10 August 1915 directly affected the course of the August Battles and indirectly the situation of the Gallipoli Campaign.

Keywords: Lone Pine, Anzac Sector, Anzac, Gallipoli Campaign, August Offensive, Military History

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve.....	1
1.2 Çalışmada Kullanılan Kaynakların Tahlili.....	4
1.2.1 Arşivler.....	4
1.2.2 Resmi ve Süreli Yayınlar.....	8
1.2.3 Anılar ve Telif Yayınlar.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ	14
VE ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILMASI	

2.1 Çanakkale Cephesi'ne Giden Süreç.....	14
2.1.1 Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Avrupa'nın Durumu.....	14
2.1.2 Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve Orduda Modernizasyon Çalışmaları.....	16
2.1.3 Osmanlı İmparatorluğu'nun İttifak Arayışları ve Osmanlı-Alman İttifakı.....	18

2.1.4	Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Fiilen Girmesi ve Çanakkale Cephesi'nin Açılması.....	20
2.2	Çanakkale Cephesi'nin Açılmasının Ardından Geçen Süreç.....	21
2.2.1	Boğaz Harekatı.....	21
2.2.2	Kara Harekatı Öncesi.....	23
2.2.3	Amfibi Harekat.....	27
	Yarımada'nın Güneyi-Seddülbahir Bölgesi.....	27
	Yarımada'nın Kuzeyi-Arıburnu Bölgesi.....	29
	Amfibi Harekatın Değerlendirilmesi.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMFİBİ HAREKÂT'TAN AĞUSTOS TAARRUZUNA KADAR KANLISIRT'TA YAŞANAN MUHAREBE VE OLAYLAR

3.1	Haziran'a Kadar Kanlısirt'ta Yaşanan Muharebeler.....	33
3.1.1	25 Nisan Amfibi Harekatı'nın Ardından Yaşanan İlk Muharebeler.....	33
3.1.2	27 Nisan Taarruzu.....	35
3.1.3	1 Mayıs Taarruzu.....	41
3.1.4	7-8 Mayıs Taarruzu (Şehitler Tepesi Baskını).....	47
3.1.5	19 Mayıs Taarruzu.....	49
3.2	24 Mayıs Ateşkesi ve Kilitlenme.....	54
3.3	Ağustos Taarruzu Kararı.....	56
3.4	Türk Tarafının Kanlısirt'taki Genel Durumu.....	59
3.4.1	16'ncı Tümen Harekâtı.....	59
3.4.2	47'nci Alay Harekâtı.....	61
3.4.3	48'inci Alay Harekâtı.....	63
3.4.4	125'inci Alay Harekâtı.....	64
3.4.5	Komuta Kademesi.....	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6-10 AĞUSTOS KANLISIRT MUHAREBELERİ

4.1	Muharebenin Planlanması.....	69
-----	------------------------------	----

4.2	Cepenin Genel Durumu.....	72
4.3	Muharebenin İcrası.....	76
4.3.1	6 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât.....	76
4.3.2	7 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât.....	89
4.3.3	8 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât.....	99
4.3.4	9 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât	104
4.3.5	10 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât.....	107
4.4	Tarafların Zayıatları, Sağlık ve İkmal Faaliyetleri.....	110

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER	113
-------------------	-----

KAYNAKÇA.....	117
EKLER.....	I
ÖZGEÇMİŞ	IV

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.m	Adı geçen makale
a.g.e.	Adı geçen eser
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BCA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BOA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Dos.	Dosya
Ed.	Editör
Fih.	Fihrist
K.	Kutu
Kls.	Klasör
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa aralığı
vd.	Ve diğerleri
Yay.Haz.	Yayına Hazırlayan

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	1. Avustralya Tümen'in Zayıtı (6-10 Ağustos 1915)	110
Tablo 2	16'ncı Tümen'in Zayıtı (6-10 Ağustos 1915)	111

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Bu tezde, Çanakkale Cephesi'nde 6-10 Ağustos 1915 tarihlerinde yaşanan Kanlısirt Muharebeleri incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Bir oyalama taarruzu olarak planlanan ve uygulamaya konulan Kanlısirt Muharebeleri'nin hem Türk hem Anzak tarafı açısından günümüzdeki önemini nasıl kazandığının sebepleri incelenmiştir.

Türk tarafından bakıldığında Çanakkale Cephesi'nin hemen ardından muharebelere ithafen şehitler anısına bölgeye yapılan "16'ncı Tümen Anıtı" Kanlısirt'in, Türk tarafı için önemini kanıtlar niteliktedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında Türkiye toprakları işgal altındayken yapılan, günümüzde Commonwealth War Graves Commission'un bakım ve onarım işlemlerini yürüttüğü ve genel olarak yabancı mezarlıkları/anıtları olarak bildiğimiz yapıların tamamının mimarisi, yapısı, peyzaj ve projesi bazı istisnalar haricinde aynıdır. Kanlısirt'ta bulunan ve "16'ncı Tümen Anıtı" yıkılıp yerine yapılan "Lone Pine Anıtı" bu istisnalardan biridir. İki tarafın da muharebelerin hemen ardından bölgeye bu kadar önem vermeleri dikkate değerdir.

Çalışmanın temel tarihsel aralığı aslında bahsedildiği üzere 6-10 Ağustos 1915'tir. Ancak cephenin gelişimi, muharebenin şartlarının oluşması, muharebenin icrası ve sonuçları gibi başlıklar göz önünde bulundurulduğunda neredeyse Çanakkale Cephesi kadar uzun bir süreç üzerinde çalışılmıştır.

Birinci Bölümde teze giriş yapılarak çalışmanın çerçevesi incelenmiş ve kullanılan kaynakların tahlili yapılmıştır. Konu ile alakalı daha önceden yapılan çalışmalar bu bölümde değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümde Çanakkale Cephesi'ne giden süreç işlenirken, sosyolojik ve siyasi durumlar da ele alınmış; özellikle Osmanlı Ordusu'nun hazırlıkları incelenmiştir. Çanakkale Boğazı'nın donanma ile zorlanması, Çanakkale Boğazı'nda yaşanan muharebeler, 18 Mart günü incelenmiş; 25 Nisan Amfibi Harekâtı ile bölüm tamamlanmıştır.

Üçüncü Bölümde 25 Nisan gününden itibaren özellikle Kanlısirt'ta olmak üzere Arıburnu'nda yaşanan muharebeler incelenmiş; Edward J. Erickson'ın, Kilitlenme Safhası olarak adlandırdığı ve mevzi muharebelerinin yoğunlaştığı dönemde yaşanan ve kilitlenmeye yol açan olaylar incelenmiştir. Ayrıca Üçüncü Bölümde Kanlısirt Muharebeleri'nin öncesindeki coğrafi ve genel durumlar aktarılmış, komuta kademesinden bahsedilmiştir.

Dördüncü Bölüm ise 6-10 Ağustos 1915 tarihlerinde yaşanan Kanlısirt Muharebeleri'nin icrası incelenmektedir İlk iki bölümde çeşitli arşiv belgeleri ve araştırma eserlere başvuru yoğunlukta; muharebenin icrasını temel aldığımız Dördüncü Bölümde esas başvuru kaynağımız askeri arşiv belgeleri olmuştur.

Beşinci Bölüm, çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmı olarak ele alınmış, yaşanan muharebelerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca, Kanlısirt'ta yaşanan muharebelerin Çanakkale Cephesi'ne etkisi genel olarak değerlendirilmiştir.

Colmar von der Goltz nâm-ı diğer Golç Paşa'ya göre savaş, insanlığın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bir millet her daim savaşa hazır olmalıdır. Savaş her an ortaya çıkabilir.¹ Tarih boyunca yaşanan sayısız savaşta, sayısız muharebeler yapılmıştır. Savaş, muharebeler bütünüdür. Çeşitli cephe ve noktalarda yapılan muharebeler savaşın gidişatını belirlemektedir. Muharebe faktörleri arasında ikmal, asker sayısı, teçhizat, coğrafi durum ve muharebeyi yöneten subayların taktik bilgisi gibi yadsınamayacak etkiler bulunmaktadır. Tarih öncesi dönemlerde belki de taş-sopa ile dövüşmek gibi ilkel yöntemlerden ibaret olan muharebe olgusu; ilerleyen dönemlerde, Antik Yunan hoplitlerinin falanks düzeninden Romalı piyadelere, Hun atlı okçularından Timur'un fil-suvar birliklerine kadar birçok değişiklik göstermiştir.²

¹Colmar von der Goltz, *Osmanlı-Yunan Seferi*, Çev.; Kurmay Binbaşı Yakup Şevki, İktbal Kütüphanesi, İstanbul 1911, ss. 3-4

²Savaş teknolojisinin ve askeri anlayışın gelişimi hakkında ulaşılabilecek birçok kaynak bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.; Erkan Göksu, *Kutadgu Bilig'e Göre; Türklerin Savaş Sanatı*, Kronik Kitap, İstanbul 2019; Necati Ulunay Uzunsatar, *Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul 2007; Gültekin Yıldız (Ed.), *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017; Flavius Vegetius Renatus, *Roma Savaş Sanatı*, Çev.: Samet Özgüler, Kronik Kitap, İstanbul 2019; Carl von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Çev.: H. Fahri Çeliker, Alfa Yayınları, İstanbul 2018.

Teknoloji geliştikçe silahlar ve harp teknolojisi de gelişmiştir. Harp teknolojisini çok iyi kullanabilen Fatih Sultan Mehmet'in; düşman ikmal yollarını keserek, baskılı-şiddetli ve ziyadesiyle topçu destekli bir muharebe tekniği vardır. Devam eden yüzyıllarda ise barut ve tüfek kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, piyade unsurları da önem arz etmeye başlamıştır. Hat Piyadesi modeli ile yapılan muharebelerde zayıflığın fazlalığı, bu piyadeyi koruyacak tahkimatların geliştirilmesine neden olmuştur. Muharebe tahkimatı için önemli bir örnek olan Plevne Müdafaası sırasında Osman Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerinin, öncelikle korunmak amacıyla toprak tepeliklerin yığılması ile başlanan tabya savunma muharebe sistemi, ardından önemli direnç noktaları ve askerler için muhafaza sağlayan istihkâmlar haline gelmiştir.³

Plevne müdafaasının ardından savaşlarda artık tahkim edilmiş, korunaklı siper muharebesi anlayışı hâkim olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda da bu anlayış tüm cephelere yayılmıştır. Çanakkale Cephesi bilindiği üzere Birinci Dünya Savaşı esnasında, Çanakkale'de yaşanan muharebelerin bütünüdür. Birleşik ve müşterek harekâtların bir arada yaşandığı Çanakkale Cephesi'nde; İtilaf kuvvetleri Çanakkale Boğazı'nı geçmek için, kara, deniz, hava ve denizaltı unsurlarını kullanmıştır. Karada, Seddülbahir ve Arıburnu bölgesine çıkarma yapan İtilaf kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasında, karşılıklı taarruzlar ve bomba muharebelerini içeren siper muharebeleri yaşanmıştır.

Kanlısirt, önemli tahkimatlar arasında siper muharebelerinin şiddetli yaşandığı bir yerdir. Fransızların eski haritalarında 125 Rakımlı Tepe olarak geçen bu noktaya, İngilizler Lone Pine, Türkler ise Kanlısirt adını vermiştir.⁴ Kanlısirt, Gelibolu Yarımadası Tarihi Alanı içerisinde muharebeler esnasında, muharebeler ile alakalı adlandırılmış coğrafi noktalardan birisidir. Albayraksirt'ndan başlamak suretiyle Kırmızısirt'a kadar olan bölge, Kuzey Grubu'nun sol kanat ya da başka bir deyişle güney savunma hattını oluşturmaktadır. Bu savunma hattının da merkezi Kanlısirt'tır. 6 Ağustos 1915'te İtilaf Kuvvetleri, Gelibolu Yarımadası'nda Nisan ayından beri devam eden siper muharebelerini, bir sonuca kavuşturmak ve adeta kördüğüm haline gelen bu durumu çözmek için karmaşık bir planı

³ Plevne Savunması hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk.; Albay Talat, *Plevne Savunması*, Çev. Em. Kur. Alb. Talat Yalazan, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

⁴ *Revue Militaire Française*, A. 96, T.20, A-J, Paris 1926, s. 194

uygulamaya karar vermiştir. Uygulanması hayli zor olan bu plan dâhilinde ana hedef olarak, Anafarta Ovası üzerinden Kocaçimen Tepesi ve Conkbayırı ele geçirilerek muharebelerde üstünlük kazanılması amaçlanmıştır.

Bu taarruz planına göre General Stopford komutasındaki İngiliz 9. Kolordusu Anafartalar'da ilerlerken, Anzak Kolordusu Conkbayırı'nı ve Kocaçimen Tepe'yi ele geçirecektir. Aynı anda Türk kuvvetlerinin sevk ve idaresini zorlaştırmak ve kuvvetleri bölmek için aynı anda başka bölgelerde de taarruzlar tertip edilmiştir.⁵ Kanlısirt Taarruzu Türk kuvvetlerini şaşırtmak için planlanan taarruzlar içerisinde en dikkate değer harekâtlardan birisidir. Harekâtın hedefi olan Conkbayırı ve Anafartalar'da yapılan taarruzlar bile istenen sonucu verememiş olmasına rağmen, Kanlısirt'ta Anzak kuvvetleri 47'nci Alay'ın siperlerini ele geçirmeyi başarmıştır.

Türk kuvvetlerinin elindeki sınırlı sayıdaki birliğin, harekâtın doğru sevk ve idaresi adına; doğru emirlerle intikalleri, Ağustos Muharebelerinin temel olgularından birisidir. 6 Ağustos 1915 günü, Anzak Kolordusuna bağlı 1. Avustralya Tümeni Kanlısirt'a taarruz ettiğinde, 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, 16'ncı Tümen harp ceridesinin açıklamalar kısmına şu çarpıcı cümleyi not düşmüştür; *Kanlısirt'a düşmanın yaptığı hücum hazırlığı, o ana kadar gördüğümüz bombardımanların en müthişi idi.*⁶

1.2. Çalışmada Kullanılan Kaynakların Tahlili

1.2.1. Arşivler

Çalışma alanımızın temelini Askeri Tarih Araştırmaları oluşturduğu için, çalışmanın ilk ve en büyük başvuru noktası ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı) Arşivi olmuştur. Bu arşivde sadece beş gün sürecek bir muharebeye ait yaklaşık 300 arşiv belgesi incelenmiştir. ATASE'ye ait incelenen belgelerin büyük bir çoğunluğunu Harp Cerideleri oluşturmakla beraber, muharebe raporları ve birlik tarihçeleri de çalışmalara dâhil edilmiştir. ATASE Arşivi'nin bu süreç içerisinde Milli Savunma Bakanlığı'na

⁵ William Birdwood, *Khaki and Gown*, Ward, Lock&Co. Limited, Londra 1942, s. 272

⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-20a

bağlanması, arşivin Birinci Dünya Savaşı katalogunun kaba tasnif olması, Aralık 2019'dan beri Dünya'yı etkisi altına alan koronavirüs küresel salgınının etkileri sebebiyle yaşanan aksaklıklar, arşiv kanunundaki sınırlayıcı hükümler ve ülkemizde Askeri Tarihçiliğin henüz yeteri kadar gelişmemesi gibi gerekçeler nedeniyle çalışmamızı ulaşabildiğimiz belgeler çerçevesinde şekillendirmeye çalıştık.

ATASE Arşivi'nde ulaşabildiğimiz belgeler; 16'ncı Tümen, 9'uncu Tümen, 13'üncü Alay, 15'inci Alay, 47'nci Alay, 48'inci Alay, 77'nci Alay ve 125'inci Alayların harp cerideleri ile 16'ncı Tümen, 47'nci Alay, 48'inci Alay ve 125'inci Alayların birlik tarihçelerinden ibarettir.

16'ncı Tümen harp ceridesinin ayrıntılı ancak karmaşık bir anlatım üslubu içerisinde kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Gelen-giden evrak ve emirlerin birçok noktada saatlerinin karıştığı görülmekle birlikte bu karmaşık durumların ve ceridelerdeki düzensizliklerin sebebinin muharebe şartları olduğu açıkça söylenebilir. Belgeler içerisindeki yazışmaların birçoğu bağlı bulunan alayların cerideleri ile uyuşmakta iken yine muharebe şartları dolayısıyla bazı eksiklerin olduğu fark edilmiştir. 9'uncu Tümen harp ceridesi, yeterli ve faydalı bilgi içeriğine sahip olmakla birlikte bu birliğin Kanlısirt ile olan alaka süresinin kısıtlı olduğundan dolayı ceridelerde konumuzu ilgilendiren bilgi de sınırlı kalmıştır.

13'üncü Alay'ın harp ceridesi son derece ayrıntılı ve güzel bir anlatım dili kullanılarak düzenlenmiştir. Bu birliğin cerideleri arasında bulunan bir kroki, muharebenin gidişatını aktarmak için önemli bir kaynak olmuştur. Muharebenin sürdüğü 6-10 Ağustos tarihlerinin tamamında bölgede bulunan 13'üncü Alay'ın ceridesinde sık sık zayıat cetvelleri ile personel durumunu gösterilmiş; bu sayede Çanakkale Cephesi'ndeki Türk askerinin faaliyetlerinin ve durumunun net bir biçimde anlaşılabilmesi sağlanmıştır.

13'üncü Alay ile aynı tümene bağlı olan 15'inci Alay'ın ise 13'üncü Alay'ın tam tersine son derece üstünkörü yazılmış bir harp ceridesi olduğu tespit edilmiştir. Kötü bir el yazısı ile tutulan 15'inci Alay harp ceridesi, neredeyse hiçbir bilgi içermemekle muharebeye dair yazılan raporda kendi Alay Komutanlarının şهادetlerinden dahi çok kısa şekilde bahsedilmektedir.

Alay Komutanlarını kaybeden başka bir birlik olan 47'nci Alay'ın harp ceridesinin elimizde bulunan kısımları incelendiğinde bu birliğin raporlamalarının aslında muntazam olduğu görülmekle birlikte, muharebelerin ve Anzak taarruzunun doğrudan 47'nci Alay cephesinde yaşanması sebebiyle karmaşık ve eksik kaldığını söylemek mümkündür. Muharebelerin ilk anlarında Bölük Komutanlarından gelen birkaç kelimeyle yardım çağrılarını dahi harp ceridesine yazmalarına rağmen ilerleyen saatlerde yaşananlar sebebiyle birçok ayrıntıyı verememişler, Alay Komutanlarının nasıl yaralandığını ve şehit olduğunu aktarmaya fırsat bulamamışlar, ta ki ertesi sabah sargı yerinden Alay Komutanının şehit olduğu öğrenildiğinde bunu cerideye yazmışlardır. Bu olayın ardından muharebenin sevk ve idaresi açısından zaten dağılmış olan bu birlik, farklı birliklerin emrine dağıtılmış böylece müteakip günlerde harp ceridesine zayıf ve mevcut cetveli hariç herhangi bir bilgi/emir yazılması söz konusu olmamıştır.

47'nci Alay'ın hemen güneyinde görev yapan 48'inci Alay'ın harp ceridesi ise ayrıntılı ve düzenli bir anlatım ile aktarılmış; düzgün bir el yazısı ile kayda geçirilmiştir. 48'inci Alay raporlarını diğer birlik ceridelerinden ayıran en önemli özellik saat kullanımının çok daha düzenli olmasıdır. Neredeyse yazılan tüm emir ve raporlara saatleri yazılmış bu sayede muharebelerin gidişatı daha iyi anlaşılmıştır.

Daha güneyde ve muharebenin daha az yoğun olduğu bir bölgede bulunan 77'nci Alay cerideleri ise ayrıntılı ve aydınlatıcı bir anlatım içeriyor olmasına rağmen bu anlatımlar Kanlısirt'ta yaşanan muharebelerden çok gözetleme faaliyetlerine dayalıdır. 77'nci Alay'ın bulunduğu bölgeden Anzak kuvvetlerinin faaliyetleri kolayca gözetlenebilmekte, gelen-giden gemiler, hastane gemilerinin faaliyetleri, Anzak ikmal faaliyetleri gibi bilgiler 77'nci Alay tarafından gözetleme yoluyla edinilerek tümüne aktarılmıştır.

Kanlısirt'taki muharebelerin tamamında doğrudan dâhil ve destek olan 125'inci Alay'ın harp cerideleri ise gerek anlatımı, gerek içinde bulunan krokiler, gerek düzgün yazı ve gerek zayıf ve mevcut cetvellerinin düzenleri ile araştırmalarımızda ulaştığımız en iyi kaynaklardan biridir. Günlük yaşanan vukuatları aktarmasının yanı sıra düzenli olarak mevcut ve zayıf cetveli mutlaka oluşturulmaya çalışılmış, her gün parolanın ne olduğu cerideye yazılmıştır. Ceridenin bir sayfasında aktarıldığına göre, 6-10 Ağustos tarihleri

arasında yaşanan muharebelerin ayrıntılı bir raporu 17 Ağustos tarihinde 16'ncı Tümen'e teslim edilmiştir. Ancak bu tarihteki mevzubahis rapora ulaşılamadığı için bu bilgi doğrulanamamıştır.

Ayrıca, Kanlısirt'taki muharebelere sonradan dâhil olduğu bilinen 12'inci Alay'ın ve Kuzey Grubunun ihtiyatı olarak görev yapan 5'inci Tümen'in harp ceridelerine de ulaşılamamıştır.

Bahsi geçen belgelerin haricinde ATASE'nin Çanakkale Cephesi ile alakalı yayınladığı diğer belgeler incelendiğinde; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi'nin 88. sayısında 2161 numarasıyla verilen belge Kanlısirt'tan kısaca bahsetmektedir. Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'nın 5'inci Ordu Komutanlığı'na verdiği rapordan oluşan belgede Kanlısirt'a yerleşen Anzak kuvvetlerinin 19'uncu ve 16'ncı Tümenlerin cephe gerilerini, irtibat yollarını ve ihtiyatlarını yan ateşi altına aldığı aktarılmasına rağmen, belgenin yazıldığı 7 Ağustos sabahında böyle bir durum söz konusu değildir.

Aynı eser içerisinde yayınlanan 2162 numaralı belge, 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'in Kuzey Grubu Komutanlığı'na verdiği bir rapordan ibaret olmakla birlikte bu rapora harp ceridelerinde ulaşılamamıştır. Bu belgede bir yazım hatası tespit edilmiştir. Belge üzerinde 47'nci Alay yazılması gereken yere 7'nci Alay yazılmıştır. Üstelik alışlagelen üslubun dışında bu birliğin ismi rakam ile yazılmamış ve "kırk" kelimesi muhtemelen muharebe şartlarından dolayı unutulmuştur. Belgeyi tespit edip çevirenler ise bu noktada birlik isminin aslında 47'nci Alay olması gerektiğini belirtmemiş, yayınlanırken Yedinci Alay olarak yayınlanmıştır.

Yine aynı eserde 2163 numarasıyla yayınlanan ve Osmanlı Genelkurmayı Harekât Şube Müdürü İsmet (İnönü) Bey tarafından Enver Paşa'ya yazıldığı anlaşılan raporda, muharebelerin ciddiyeti aktarılmaya çalışılmıştır. Buna rağmen Arıburnu'nda yaşanan muharebelere Anzak kuvvetlerinin, Arıburnu'nun merkezinde siperler ele geçirdiği; bu siperlerin bir kısmının da daha sonra geri alındığı aktarılmaktadır. Öncelikle belgenin yazıldığı 7 Ağustos öğle saatleri itibarıyla Arıburnu'nun merkezinde henüz ciddi bir muharebe olmamakla birlikte, merkez mıntıkada Anzak kuvvetlerinin eline geçtiği tespit edilen bir siper hattı da yoktur. Zira Cesarettepe/Boyun hattında Anzak kuvvetlerinin

başarısız taarruz girişimi malumdur. İsmet Bey'in kastettiği Kanlısirt mıntıkası olmalıdır ki burada da bahsi geçen saatlerde henüz Türk kuvvetleri tarafından geri alınan kısımlar netleşmemiştir. İncelediğimiz bu belgelerin haricinde Genelkurmay'ın yayınladığı herhangi bir belgeye ulaşılammıştır.⁷

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Kızılay Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi ve TBMM Arşivi'nde konumuza dair yeterli ve etkili belge bulunması mümkün olmamıştır. Buna rağmen bu arşivlere de başvurulmuş, gerekli araştırma yapılarak bazı belgeler çalışmada kullanılmıştır.

İnternet üzerinden kullanımı mümkün olan Fransız Ulusal Arşivi(Gallica) ve Birleşik Krallık Arşivi (The National Archives)'nde bulunan onlarca belge, birlik tarihçesi, kitap ve çeşitli evrak incelenmiş; özellikle daha önce Çanakkale Muharebeleri açısından pek fazla değerlendirilmeyen Fransızca kaynakların kullanımına özen gösterilmiştir.

İngiltere Arşivi'nde, Kanlısirt'taki muharebelere yararlılık gösteren bazı personele Victoria Cross madalyasının verildiğine dair belgeler tespit edilmiştir. Bu personelin gösterdiği yararlılık faaliyetleri birer kahramanlık hikâyesi olarak ulaşılan belgelerde aktarılmış, bazı noktalarda bu bilgiler Kanlısirt'ta yaşanan muharebelere Anzak tarafından da bakılması adına fayda sağlamıştır.

1.2.2. Resmi ve Süreli Yayınlar

Çanakkale Muharebeleri'nin yaşandığı tarihte, propaganda amacıyla yayın hayatına başlayan Harp Mecmuası'nın sayıları incelenmiş Kanlısirt ile alakalı bulunan kahramanlık hikayeleri tespit edilmiştir.

Diğer dönem gazete ve dergileri de incelenmiş olmasına rağmen fayda sağlayabilecek derinlikte bilgilere erişilememiştir. Ulaşabildiğimiz yabancı gazete ve dergilerden de istifade edilmiştir.

⁷ ATASE, Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Ağustos 1989, Y. 38, S. 88, ss. 97-103.

Türkiye’de resmi olarak askeri tarih yayınları yapan ATASE’nin, Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi ismiyle 1970’lerde yayınlamaya başladığı eserler; büyük ölçüde harp ceridelerine dayalı olmakla birlikte ceridelerin kabaca incelenmesi sebebiyle yeterli olmadığı açıktır. ATASE tarafından yayınlanan Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi 5’nci Cilt 3’üncü Kitap başlıklı eserin ulaşabildiğimiz en eski baskısı 1978 tarihli ilk baskısıdır. Bu eser, 2012 yılında en son yayınlanan baskı ile karşılaştırıldığında çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır.

En başta kitapların basım yılları arasındaki fark; sayfa sayısıdır. Dijitalleşme ile dizginin kolaylaştığı düşünüldüğünde 2012 tarihli baskının 1978 tarihli baskıdan daha az sayfa sayısına sahip olması normaldir. 1978 tarihli eserde Kanlısirt Muharebeleri 328. sayfada başlarken; 2012 basım eserde 208. sayfada başlamıştır. Yazı tipinden dolayı sayfalar arasında kaymalar da yaşanmıştır. Bazı imla değişikliklerine gidilmiştir. Örneğin 1978’de “siklet merkezi” olarak yazılmış, 2012’de “sıklet merkezi” olarak düzeltilmiştir. Yabancı kelimelerde de aynı yanlışlar göze çarpmaktadır; soy isimler için Almanca bir ön ek olan *von*⁸ kelimesi 1978 basımda okunduğu gibi *fon* olarak yazılmıştır. 2012 basımda bu hata düzeltilmiştir.

İncelenen bazı harp ceridelerde ulaştığımız ifadelerin birçoğunun her iki basımda da sadeleştirilerek ya da değiştirilerek verildiği görülmektedir. Anzak tabiri yerine İngilizler tanımını bolca kullanılmıştır. 1978 basımda 337, 2012 basımda 315. sayfada bulunan ve 6-7 Ağustos gecesi yapılan taarruzu anlatan paragrafta, bazı siperlerin eksik olarak anlatıldığı görülmüştür. Aynı sayfalarda Binbaşı Ahmet Tevfik ve Binbaşı İbrahim Şükrü Beylerin şehadeti aktarılırken harp ceridelerindeki ifadelerin üstünkörü işlendiği karşılaştırma yapılmadığı görülmektedir. Bahsi geçen ilgili kısımda kısaca komutanların bomba isabeti ile şehit oldukları aktarılırken, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde komutanların şehadetlerine dair ayrıntılar görülebilecektir.

1978 basımda 334, 2012 basımda 313. sayfada bulunan bir bilgiye başka kaynaklarda ulaşılamamaktadır. İlgili paragrafta -her hangi bir atıf olmaksızın- “İngiliz raporlarının

⁸ “von” kelimesi, Ortaçağ’dan beri Alman ve Felemenk soy isimlerinde bulunan soyluluk belirten bir ön ektir. Her zaman küçük harfle yazılmaktadır. Ailenin nereden geldiğini, nereli olduğunu ifade etmektedir. Der Grosse Brockhause Enzyklopädie, “von” maddesi, C.11, s. 172

belirttiğine göre 3000 kişiden oluşan 47'nci Alaydan kalan yalnız iki kişi tutsak alınmıştı.” cümlesi yer almaktadır. ATASE bünyesindeki harp ceridelerinde durumun böyle olmadığı ve gerçeğin bahsedilen İngiliz kaynaklarını yalanlaması gerektiği belirtilmemiştir. Askeri Tarihçilik anlayışındaki eksiklik 1978’de bu cümle ile kendisini göstermiş olmasına rağmen daha sonraki basımlarda da bu hatanın düzeltilmediği de görülmektedir.

Bir başka örnek olarak; 9 Ağustos günü için her iki baskıda da bulunan, “Bugünkü muharebe, akşama ve hatta ertesi günün sabahına kadar sürdü.” cümlesinin geçerliliği tartışmalıdır. Zira 6 Ağustos günü başlayan muharebe 10 Ağustos’a kadar bitmemiştir. Yani hali hazırda bir muharebe devam etmektedir. Bunun yanı sıra 7-8 Ağustos günleri de ayrıntı verilmeden aktarılmıştır.

1978 basımda 340. sayfada bulunan ve Avustralyalılardan övgü ile bahseden aşağıdaki paragraf, 2012 basımda bulunmamaktadır;

“Kanlısirt’taki Türk kıtaları ve karşısındaki Avustralyalıların geceli gündüzlü aralıksız sürdürdükleri bomba ve süngü hücumlarında gösterdikleri yiğitlik, cesaret ve gözü peklik, Çanakkale muharebelerinin birliklerde yaşatılması gereken en önemli anılardır.”

2012 basımda tümünden çıkarılan yalnızca bu paragraf olmakla birlikte zayıfları anlatan müteakip paragraftan “Türk siperleri muharebenin birinci günün sonunda mezbahaya dönmüştü” cümlesi de çıkarılmıştır.

Her iki basımda da bulunan; “*Bu tümen, [16’nci Tümen] kendi cephesinde yaptığı oynak muharebeler ve gösterdiği yiğitliklerle Kuzey Grubu genel cephesinin yükünü oldukça hafifletmiş; çok kritik bir doğrultuyu, İngilizlere kapatmıştı.*” ibaresi; 6-10 Ağustos Kanlısirt muharebeleri için genel bir değerlendirme niteliği taşısa da yeterli değildir.⁹

⁹ Ayrıntılı bilgi ve karşılaştırma yapmak için bk.: ATASE, *Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012, ss. 308-319; ATASE, *Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978, ss. 328-341.

1.2.3. Anılar ve Telif Yayınlar

Kanlısirt'ta yaşanan muharebelere dair anılar ve eserler henüz Birinci Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkmaya başlamış olmasına rağmen, her iki taraftan da Kanlısirt Muharebelerini inceleyen, aktaran ve askeri tarih anlayışı açısından değerlendiren doğrudan bir yayın yoktur.

Kanlısirt Muharebelerine dair ilk olarak bölgede görev yapan Fasih Kayabalı'nın "Kanlısirt Günlüğü" isimli eseri başvuru kaynağıdır. Fasih Bey'in hatıraları Kanlısirt coğrafyasındaki siper yaşamını, muharebe şartlarını ve bölgenin durumunu bize o günkü hali ile yansıtıyor olmasına rağmen günlüğün tarihleri bizim incelediğimiz muharebe tarihinden daha geç zamanları içermektedir. Fasih Bey 6 Ağustos günü yaralanmış ve tedavi için gönderildiği İstanbul'dan yaklaşık üç ay sonra cepheye geri dönebilmiştir.

Kanlısirt Günlüğü başlıklı bu eser incelendiğinde içerisinde birçok yanlış ve hatanın olduğu görülmektedir. Eserin bazı kısımlarında tarihler miladi tarihe göre, bazı kısımlarında Rumi tarihe göre verilmekte bu da karışıklık yaratmaktadır. Hatta bu karışıklık o kadar ileri bir seviyeye ulaşmıştır ki; Miladi 6 Ağustos 1915'e denk gelen Rumi 24.05.1331 tarihi yanlış hesaplanarak Fasih Bey'in 7 Haziran 1915'te yaralandığı belirtilmiştir. Bu bilgi tamamen yanlıştır. Öncelikle Fasih Bey'in anlatımında geçen bombardıman, taarruz ve muharebe; 7 Haziran 1915'te Fasih Bey'in görev yaptığı 47'nci Alay 2'nci Taburun mıntıkası olan Kanlısirt'ın merkezinde yaşanmamıştır. Bahsi geçen mıntıkadaki siperlerin Fasih Bey'in anlattığı şekilde Anzak kuvvetlerinin eline geçişi 6 Ağustos 1915 akşamıdır.

Anlaşılabacağı üzere Fasih Bey'in günlüğü yayına hazırlanırken tarih çevirme aşamasında yalnızca 13 gün ekleme yöntemi kullanılmış ancak Rumi Takvimin ilk ayının Mart ayı olduğu, dolayısıyla Fasih Bey'in günlüğüne 24.05.1331 yazarken kastettiği beşinci ayın; Mayıs değil, Temmuz olduğu hesaba katılmamıştır. Dolayısıyla günlüğün tutulmaya başladığı tarih, çeviri hatasında yazıldığı şekliyle 16 Ağustos 1915 değil, 16 Ekim 1915'tir. Başka bir örnek olarak günlüğün 06.08.1331 tarihli kısmı, 19.08.1915 olarak çevrilmiştir. Fasih Bey ilgili günde o günün Kurban Bayramı olduğundan bahsetmektedir. Esere göre 1915 yılının Kurban Bayramı 19 Ağustos'a denk gelmesine rağmen gerçekte 1915 yılı Kurban Bayramı 19 Ekim'e denk gelmektedir.

Eser’de 6 Ağustos günü yaşanan muharebelerin radyo anlatımından aktarıldığı ilgili kısımda 47’nci Alay’a yardım için gönderilen birliklerin 11’inci ve 16’ncı Alaylar olduğu belirtilmektedir ancak bu bilgi doğru değildir. Eserin giriş bölümünde bahsedildiği şekilde Fasih Bey’in görev yaptığı 47’nci Alay’ın Kanlısirt’a yerleştiği tarihe dair de tarih karışıklığı mevcuttur. Bunun yanı sıra eserde Alay Komutanı olarak Üsteğmen Ali Rıza Efendi isminde biri yazmaktadır. Bu bilgi de kesinlikle doğru değildir. 47’nci Alay Komutanı bilindiği üzere bu tarihte Binbaşı Ahmet Tevfik Bey’dir. Ayrıca, tespit edilen subay isimleri içerisinde 47’nci Alay personeli arasında Üsteğmen Ali Rıza isminde birine de rastlanmamıştır. Tarih ve çeviri hataları bir kenara bırakıldığında Kanlısirt’taki siper yaşamı, siperlerin durumu gibi konular Fasih Bey’in günlüğünde ayrıntısıyla ele alındığı için çalışmamız açısından önemini korumaktadır.¹⁰

Ayrıca bölgeyle alakalı anı ve hatıra ya da temel kaynak olarak nitelendirilebilecek olan 19’uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey’in “Arıburnu Muharebeleri Raporu” ve 27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey’in “Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay” isimli eserleri ilk andan itibaren bölgedeki muharebe durumunu değerlendirmek için önemli başvuru eserleri olmuştur.

Charles Darwin Üniversitesi akademisyenlerinden Peter Williams’ın orijinal ismi “The Battle of Anzac Ridge” olan ve Türkçeye “Çanakkale Savaşı – Kanlısirt Muharebesi” olarak çevrilen eserin içeriği 25 Nisan 1915 tarihinde yapılan amfibi harekât olduğu için bu eser de bizim çalışmamız için yeterli olmamıştır. Başka herhangi bir kaynak veya haritada Williams’ın bahsettiği Anzac Ridge isimli coğrafi mevkie rastlamamış olmakla beraber bu noktanın Kanlısirt ile örtüştüğüne dair net bir veri yoktur. Anzak kuvvetlerinin ilk planlarda İkinci Sirt olarak adlandırdıkları Süngübayırı-Kanlısirt-Kırmızısirt-Bombasirtı-Boyun hattından; Williams, Anzac Ridge (Anzak Sirtı) ismiyle bahsetmiş, çeviren de sadece Kanlısirt olarak çeviri yapmıştır. Bu gibi sebeplerle bu eserin çalışma konumuzu oluşturan 6-10 Ağustos 1915 tarihinde Arıburnu’nda yaşanan Kanlısirt Muharebeleri açısından temel bir başvuru noktası olmadığı açıktır.

¹⁰ Eseri incelemek için bkz.: Murat Çulcu, *Kanlısirt Günlüğü: Mehmed Fasih Bey’in Çanakkale Anıları*, Arba Yayınları, İstanbul 1997.

Bunların haricinde 400'den fazla araştırma-telif yayın taranmış bu eserlerin önemli bir kısmı çalışmamız çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Çanakkale Cephesi'nde zafer kazanma yolundaki hayati adımlardan biri olan Arıburnu'nda yaşanan Kanlısirt Muharebeleri'nin önem ve büyüklüğünün ne olduğu; söz konusu bölgede cephenin ve muharebenin nasıl şekillendiği; cephenin genel ve özel durumu; muharebedeki komuta kademesi; birliklerin durumu ve konuşlanmaları; emir-komuta ilişkileri; muharebenin planları; ikmal ve iaişe faaliyetleri; sağlık ve defın işlemleri; ve en önemlisi muharebenin icrası değerlendirilmiş, araştırılmış, incelenmiş ve ortaya çıkan sorulara cevap aranmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ VE ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILMASI

2.1. Çanakkale Cephesi'ne Giden Süreç

2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Avrupa'nın Durumu

On dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sına egemen ilke, güç dengesi olmuştur. Herhangi bir Avrupalı devletin, tek başına egemenliğine engel olmak amacıyla edinilen bu ilke sayesinde, Avrupa'nın büyük güçleri arasında var olan güç dengesi, tüm bu devletlerin yarım yüzyıl kadar barış içinde ve birlikte varlıklarını sürdürebilmesini mümkün kılmıştır.¹¹ Avrupalı devletlerin kendi aralarında en çok çekiştiği sorun, sömürgecilik sorunu olmuştur. Avrupa'da sömürgecilik anlayışı, üç döneme ayrılır.

Birinci dönem, on yedinci yüzyılın sonlarından on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar devam eder, Amerika kıtası başta olmak üzere Hindistan, Afrika gibi bölgelerin sömürge ve kolonileştirilmesi olarak tanımlanabilir. İkinci dönem, 1830'lardan 1880'lere kadar devam eder ve serbest ticaret sömürgeciliği olarak isimlendirilir. Başta İngiltere olmak üzere sömürgeci devletler bu dönemde; Osmanlı, Çin ve İran gibi geri kalmış ve sanayileşmemiş devletleri, ekonomik bakımdan sömürge haline getirmiştir. Üçüncü dönem, 1880'lerden 1940'lı yıllara kadar devam eder ve Yeni Sömürgecilik olarak adlandırılır. Ekonomik olarak sömürge haline getirilen ülkelerin bir süre sonra da siyasal olarak kontrol altına alınıp, işgal edilmesi süreçlerini kapsamaktadır.¹²

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önceki yıllarda; İngilizlerin Mısır-Süveyş, Fransızların Cezayir-Tunus, Rusların Karadeniz-Türkistan, Almanların Güney Afrika gibi sömürgecilik faaliyetleri olmuştur. Bu sömürgeci rekabetin yanı sıra, İtalyanların

¹¹ Napolyon Savaşları'ndan sonra 1815 yılında, yaklaşık olarak sekiz ay süren Viyana görüşmelerinin ardından imzalanan Viyana Antlaşması, on dokuzuncu yüzyılı büyük ölçüde biçimlendirmiştir. Devletlerin sınırları belirlenmiş, Napolyon Savaşları öncesindeki statüko büyük ölçüde tekrardan sağlanmıştır. Bu antlaşma sayesinde Avrupa'da yaklaşık yarım yüzyıl barış ortamı yaşanmıştır. Hüner Tuncer, *19. Yüzyıl'da Osmanlı-Avrupa İlişkileri*, Ümit Yayınları, İstanbul 2001, ss. 120-122

¹² Ahmet Yaramış, "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.2, 2007, ss.121-122

Trablusgarp üzerindeki emelleri, Batı Avrupa'daki Alsace-Lorraiene bölgesinin hâkimiyet sorunu ve milliyetçilik fikrinin yol açtığı Balkan Savaşları gibi durumlar, Avrupa'daki barış sürecini ve statükoyu olumsuz etkilemiş, güç dengesini bozmuştur. Bu şekilde, emperyalist ve sömürgeci anlayışların yükseldiği dönemlerden itibaren, statükonun¹³ korunamadığı Avrupa'da; Avrupa'nın büyük devletlerinin -Osmanlı'nın deyimi ile Düvel-i Muazzama'nın- güç yarışında kendisini kanıtlamak ve yayılma mücadelesinde düşmanlarını alt etmek için, bir sebebe ihtiyaçları olmuştur. Bu sebep, Balkanlarda Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da, Avusturya-Macaristan Veliht'ı Arşidük Franz Ferdinand ve eşinin 28 Haziran 1914'de, bir Sırp milliyetçisi¹⁴ tarafından öldürülmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Böylece Birinci Dünya Savaşı; Osmanlı'nın tabiriyle Harb-i Umumî başlamıştır.¹⁵

Avrupalı devletlerin iktisadi, siyasi menfaatleri ve çıkar çatışmaları bu suikastın ardından, devletler birbirlerine savaş ilan ederken kendisini göstermeye başlamıştır, ancak Avrupalı devletler bu suikasttan yıllar önce kutuplaşmışlardır. Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya devletlerine karşı, İngiltere, Fransa ve Rusya blokları oluşmuştur. Osmanlı'da ise 1908'den beri fiilen yönetimde bulunan İttihatçılar, Balkan ve Trablusgarp Savaşlarının kayıplarını gidermek, Osmanlı'yı Reval'de görüşüldüğü gibi paylaştırmamak için bir taraf seçmek fikrine kapılmışlardır. 9-10 Haziran 1908'de İngiltere Kralı VII. Edward ve Rus Çarı II. Nikola'nın günümüzde Estonya'nın başkenti olan ve 1918'den sonra Tallinn ismini alan Reval'de yaptıkları bu görüşmede; Osmanlı İmparatorluğu'nun Makedonya ile alakalı sorunları tartışılmış, İngiltere ve Rusya'nın konuyla alakalı tam olarak mutabakata varmaları ile sonuçlanmıştır.

¹³ Latince bir kelime olan statüko (status quo); yeni bir durum ile karşılaşıldığında hiçbir şey yapmama eğilimi anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu, statükoyu en yalın anlamı ile "sürer durum" olarak açıklamıştır. Avrupa Statükosu, Avrupa'nın güç dengesi fikridir, güç dengesini koruyarak barış durumunun da korunacağı düşünülmüştür. Coşkun Can Aktan, Serdar Yay, "Türkiye'de Statüko ve Değişime Direnç" *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, C.8, S.1, 2016, s. 51

¹⁴ Gavrilo Princip: 1894'te çiftçi bir Sırp ailesinin çocuğu olarak doğmuştur. Lise yıllarında milliyetçilik ile tanışmış ve küçük yaşlarda, Büyük Sırbistan fikrine yaşlıları gibi o da kapılmıştır. 1911'de katıldığı gizli bir milliyetçi gruptaki arkadaşları ile 28 Haziran 1914 Pazar günü, Arşidük'e suikast gerçekleştirmişlerdir. İki arkadaşı ile birlikte Bohemya'da bir hapisanede tutulmuşlardır. Tüberküloz yüzünden diğer iki arkadaşı 1916'da, kendisi de Nisan 1918'de ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk.; Lavender Cassels, *The Archiduke and The Assassin: Sarajevo June 28'th 1914*, Stein and Day Publishers, New York 1985.

¹⁵ Tuncer, 2001, *a.g.e.*, ss. 151-157

2.1.2. Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve Orduda Modernizasyon Çalışmaları

Osmanlı kamuoyu nezdinde Reval Görüşmeleri, Osmanlı'nın nasıl parçalanacağına karar verilen olay olarak yorumlandığı için, İttihat Terakki'nin 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ve 1914'te başlayan büyük savaşta taraflardan birine katılmak süreçlerini hızlandıran etkilerden biri olmuştur.¹⁶

Bu gibi sebeplerden dolayı, savaşa girmek üzere taraf arayan Osmanlı Ordusu için; Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile birlikte başlayan modern ordu kurma sürecinde, en çok yaşanan sorunlardan birisi kalifiye subay eksikliğidir. İlk olarak II. Mahmut'un saltanatı itibariyle Avrupa'dan uzman subay getirme yoluna gidilmiş, aynı zamanda Mekteb-i Harbiye ve Mekteb-i Tıbbiye kurularak yerli subayların da yetiştirilmeye başlanması hedeflenmiştir.¹⁷

Osmanlı Ordusu'nun ıslahı konusu ile alakalı ilk heyet 1835-1839 yılları arasında Prusya'dan gelmiştir. İlerleyen yıllarda Osmanlı'da Avusturya ve Fransa ordularının etkileri artsa da Prusya Ordusu 1871'de Fransa ile yaptığı savaşta kendisini kanıtlamış ve Prusya bu tarihten sonra Alman İmparatorluğu olmuştur. 1878 Berlin Antlaşması'nda Alman İmparatorluğu'nun, Ayastefanos Antlaşması'nın ağır şartlarından, Osmanlı'yı kurtarmasıyla Osmanlı-Alman İmparatorluğu ilişkileri güçlenmiş, Alman Ordusu'na olan güven artarak, ordu ıslahatlarında daha çok destek alınmaya başlanmıştır.¹⁸

Bu tarihten itibaren aynı zamanda Osmanlı Jandarma birliklerinde Fransız ve Osmanlı Donanması'nda İngiliz etkileri de görülmüştür. II. Meşrutiyet'in ardından 1909 yılında Osmanlı Mebusan Meclisi'nden çıkan yeni kararlarla, modernleşme planları hızlandırılmıştır. Bu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları

¹⁶ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1879-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, ss. 601-602.

¹⁷ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok. Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 261.; Osmanlı Ordusu'nun modernleşme çalışmaları ve yapılan ıslahatlar hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk.; Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

¹⁸ Erol Akcan, "Colmar von der Goltz Paşa'nın Osmanlı Ordusu ve Asker-Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi", *Atatürk Dergisi*, C.4, S. 1, s. 15.

gibi İmparatorluk için yıkıcı etkiler doğuran olaylar yaşarken, askeri ıslahat ve modernizasyon konusuna daha çok eğilmeye başlamıştır.

11 Aralık 1913'te yayınlanan Yeni Teşkilat-ı Askeriye Nizamnamesi'ne göre, yeniden yapılandırma programına girilmiştir.¹⁹ Bunun üzerine Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Ordusu'nda görev yapacak olan Alman Islah Heyeti ve başlarında bulunan, Çanakkale Savaşları'nda 5'inci Ordu'nun kumandanlığını yürütecek olan Liman von Sanders²⁰ ile birlikte 14 Aralık 1913'te İstanbul'a ulaşmışlardır.²¹

Almanya'dan gelen Islah Heyeti, olası bir savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun doğrudan Almanya ile ittifak yapacağı anlamını taşımamaktadır. Almanya'nın Islah Heyeti'nin misyonlarında başarılı olduğu, hatta bu heyet sayesinde demiryolu yapımı ve Alman silahlarının Osmanlı'da kullanılması süreçlerinin hızlandığı yadsınamaz bir gerçektir. Almanya'dan ıslah amaçlı ilk subay getirildiği yıllardan itibaren, alınan Alman üretimi top-tüfek miktarı da artmıştır. Colmar von der Goltz, Moltke gibi ünlü Alman subayların bu konuda ön ayak olmalarının yanı sıra, Osmanlı Bankası'nın silah alımı için vermediği kredilerin, Deutsche Bank tarafından verilmesi de önemli bir etken olmuştur.²²

Yine de Osmanlı Devleti, kendi içerisinde de yeniliklere gitmiş, diğer devletler ile münasebetleri olabildiğince iyi tutmaya çalışmıştır. Jandarma ve donanma birliklerinin modernizasyonu için, kara birliklerindeki gibi Almanlardan destek alınmaya çalışılsa bile, Almanlar bu konularda kara kuvvetlerinde olduğu kadar başarı sağlayamamışlardır. Dolayısıyla daha önce olduğu gibi yine jandarma birliklerinde Fransız, donanmada İngiliz destekleri, Birinci Dünya Savaşı başlayana kadar alınmaya devam etmiştir.²³

¹⁹ Güray Alpar, "Osmanlı'nın Son Döneminde Ordu Yapısı ve Savaş Kültürü", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 11, S. 1, s.6.

²⁰ Otto Liman von Sanders, (1855-1929), Alman Süvari Orgenerali-Osmanlı Mareşali. Almanya ile Osmanlı arasında yapılan anlaşmaya göre Islah Heyeti'nde bulunan subaylar, Almanya'daki rütbelere göre bir üst rütbeyi Osmanlı'da kullanmışlardır. Çanakkale Savaşları sırasında 5'inci Ordu Komutanlığı, 1917-1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı yapmıştır. Liman von Sanders'in Osmanlı Ordusu'nda geçirdiği hizmet yılları hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

²¹ Alman Islah Heyeti 14 Aralık 1913'te İstanbul'a ulaştıklarında kendilerini Sirkeci Tren İstasyonu'nda karşılayanlar arasında uzun süredir İstanbul'da olan Alman subaylar da vardır. Bu durum, II. Abdülhamit döneminde başlayan Türk-Alman ilişkilerinin devamıdır. von Sanders, 2011, *a.g.e.*, s. 9-10.

²² Almanya'nın Osmanlı üzerindeki sadece askeri ıslahatlarından ibaret olmayan ekti ve çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

²³ *a.g.e.*, ss. 119-120.

Enver Paşa, 3 Ocak 1914'te Harbiye Nazırı olduğunda ilk iş olarak, alaylı subayları, II. Abdülhamit döneminde liyakat ve yetenekleri göz önüne alınmaksızın rütbe verilenleri ve yapılacak olan ordu reformasyonuna karşı durabilecek toplam 1.300 subayı emekliye ayırmıştır.²⁴ Bu tasfiyeye en çok karşı çıkanlardan birisi Alman Islah Heyeti'nin başkanı olan Liman von Sanders olmuştur.²⁵ Sonuç olarak Osmanlı Ordusu'nda II. Mahmut'tan beri yapılmak istenen reformlar bu dönemde tamamlanmıştır. Balkan Savaşları'nın ardından ordu baştanbaşa modernize edilmiş ve yenilenmiş bir askeri mekanizmanın içine girilmiştir.²⁶ Temmuz 1914'te II. Meşrutiyet'in yıldönümünde, İstanbul'da yapılan resmigeçit ile bu durum sefirlere ve ataşelere de gösterilmiştir.²⁷ Osmanlı İmparatorluğu yeni ve dinamik iktidarının öncülüğünde, modernize edilmiş ordusuyla; olası bir savaşta artık taraf seçmek için hazırdır.

2.1.3. Osmanlı İmparatorluğu'nun İttifak Arayışları ve Osmanlı-Alman İttifakı

Osmanlı Ordusu'nda Almanya ile birlikte bu şekilde bir modernizasyon yapılmış olsa da Osmanlı'nın ittifak niyetinde olduğu tek ülke Almanya değildir. Hatta Almanya'nın müttefiki olan İtalya'ya Trablusgarp Savaşı ve Avusturya-Macaristan'a Bosna-Hersek'in ilhakı gibi sebeplerden dolayı temkinli yaklaşmıştır. Üçlü İttifak olarak tanımlanan bu devletlere karşı bir soğukluk vardır.²⁸ Bu bloğun karşısında bulunan Üçlü İtilaf bloğu ile Osmanlı'nın bir dizi ittifak yapma denemeleri yaşanmıştır. İlk olarak 1911'de Maliye Nazırı Cavit Bey, İngiltere'ye ittifak talebinde bulunmuştur.²⁹ 1913'te Sadrazam Mahmut Şevket Paşa tarafından bir kez daha İngiltere'ye ittifak talep edilmiştir. Ancak bu taleplerin ikisi de İngiliz Hükümeti tarafından reddedilmiştir. Ardından İzzet ve Talat Paşalar Rus Çarı'nı Mayıs 1914'te Kırım'da ziyaret ederek, Rusya ile ittifak yapmak istemişlerdir. Ancak Rus

²⁴ Alpar, *a.g.m.*, ss. 6-7.

²⁵ von Sanders, *a.g.e.*, s. 15.

²⁶ Edward J. Erickson, *Gelibolu Osmanlı Harekâtı*, Çev.: Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 11.

²⁷ Ortaylı, 2010, *a.g.e.*, s.123.

²⁸ Bilindiği üzere Almanya'nın müttefiki olan ve savaşın henüz başında taraf değiştirecek olan İtalya, 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal etmiştir. Yine Almanya'nın müttefiki olan ve savaş yıllarında ittifak bloğunda çözülmeyi başlatan ilk ülke olan Avusturya-Macaristan ise 1878'den beri hami olduğu Bosna-Hersek'i 1908 yılında resmen işgal etmiştir.

²⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004, s. 107.

Hariciye Nezareti bu talebe sıcak bakmamıştır.³⁰ Üçlü İtilaf'a katılmak için son teşebbüs, Temmuz 1914'te Cemal Paşa'nın Fransa'ya donanma manevralarını izlemek için gittiğinde olmuştur. Fransız yetkililer ile görüşen Cemal Paşa da ret cevabı alınca, Üçlü İtilaf bloğu ile ittifak ihtimali kalmamıştır.³¹

Artık tek çıkar yol olarak görülmeye başlanan Almanya'nın bile bazı subayları, hatta İstanbul Büyükelçisi Baron von Wangenheim dahi Osmanlı ile ittifaka sıcak bakmamıştır. Yine de yıllardır Osmanlı İmparatorluğu'nda görev yapan ve Türkleri iyi tanıyan bazı Avusturyalı ve Alman subaylar, yapılan ordu modernizasyonunu da bildikleri için ittifaka uzak durmamışlar, Alman yönetimini ittifaka olumlu bakmaya yönlendirmişlerdir.³² Bu gelişmelerin sonucunda 2 Ağustos 1914'te Osmanlı-Alman gizli ittifakı imzalanmıştır.³³

Bu anlaşmaya göre;

1. İki devlet, Avusturya ile Sırbistan arasında çıkabilecek bir anlaşmazlıkta tarafsızlık göstereceklerdir.
2. Almanya, Rusya ile savaşa girerse, Osmanlı da Almanya'nın yanında savaşa katılacaktır.
3. Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa, Almanya Osmanlıyı silahla savunacaktır.
4. İttifak 1918 yılı sonuna kadar devam edecek, taraflardan biri feshetmezse beş yıl süre ile yeniden yürürlükte olacaktır.³⁴

Gizli olarak imzalanan bu ittifak anlaşması ile artık Osmanlı İmparatorluğu için en önemli nokta; savaşa ve muharebelere fiilen girmeden önce, 2 Ağustos 1914'te ilan edilen seferberliği tamamlamak ve mevcut yeni modernize orduyu tüm imkânlarıyla Büyük Savaş için hazır hale getirmektir.³⁵

³⁰ Ruslar ittifak talebini direkt olarak reddetmemiş, hatta İstanbul'da bir Osmanlı-Rus Dostluk Derneği kurulmuştur. Yine de ittifak gerçekleşmemiştir. Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 61.

³¹ Armaoğlu, *a.g.e.*, ss. 107-108.

³² İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap, İstanbul 2018, ss. 105-110

³³ ATASE, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, C.5, Çanakkale Cephesi Harekâtı, 1'nci 2'nci ve 3'ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s. 5

³⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, 108-109.

³⁵ Osmanlı'nın 13 kolordusu arasında, seferberlik için verilen yirmi günlük sürede verilen emirleri yerine getiren ve seferberliğini tam olarak tamamlayan bir tek III. Kolordu vardır. Erickson, 2015, *a.g.e.*, s. 21.

2.1.4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Fiilen Girmesi ve Çanakkale Cephesi'nin Açılması

İmzalanan gizli ittifak anlaşmasının ardından, Osmanlı İmparatorluğu seferberliğini tamamlamak ve savaşa hazırlanmak ile meşgulken, Almanya Osmanlı'nın bir an önce savaşa girmesini, dolayısıyla İtilaf kuvvetlerini oyalamak için Doğu'da bir cephe daha açılmasını istemektedir. Akdeniz'de, Amiral Souchon komutasındaki SMS³⁶ Goeben ve SMS Breslau zırhlılarından oluşan ve İngiliz-Fransız filosundan kaçmakta olan Alman filosu, Alman Hükümeti tarafından aldıkları emirle, rotalarını Çanakkale Boğazı'na çevirmişlerdir. 58 saat süren bu takibin ardından Alman filosu, 10 Ağustos 1914 günü saat 10.00'da Çanakkale Boğazı'na giriş yapmıştır. Alman filosunu takip ederek boğaza ulaşan ve Alman filosunun teslimini isteyen ilk İngiliz zıhlısı HMS Weymouth'a saat 16.00'da Türk torpidobotları ve sinyal istasyonu tarafından boğazın kapatıldığı bildirilmiştir.³⁷ Türk-Alman hükümetleri gemilerin satın alındığını ilan etmiş, 16 Ağustos 1914'te Haliç'te Bahriye Nazırı Cemal Paşa büyük bir kutlama ile Osmanlı İmparatorluğu'nun satın aldığı yeni gemileri tanıtmıştır. Gemilerden Goeben'e Yavuz, Breslau'ya Midilli adları verilmiş, Amiral Souchon'un da Sultan V. Mehmed Reşad'ın hizmetine girdiği açıklanmıştır.³⁸

27 Ekim 1914'te tatbikat ve manevra gerekçesi ile Yavuz ve Midilli, Amiral Souchon komutasında Karadeniz'e açılmış, 29 Ekim 1914'te Ruslara ait Odessa, Feodoisa, Novorossisky ve Sivastopol limanlarını bombardıman etmiştir. Amiral Souchon, Enver Paşa'ya gönderdiği ilk raporda Rusların tatbikatları izlediğini, rahatsız ve tahrik ettiklerini

³⁶ Alman İmparatorluğu'na ait gemilerin ön eki olarak kullanılan kelime. Almanca: Seiner Majestät Schiff (Türkçe: Majesteleri'nin Gemisi). *Der Grosse Brockhause Enzyklopädie*, "S.M.S." maddesi, C.10, s. 500. İngiliz gemilerinde ise aynı anlamı taşıyan İngilizce bir kalıp kullanılmıştır. İngilizce: His/Her Majestic Ship (Türkçe: Majesteleri'nin Gemisi). *Oxford Advanced Learners Dictionary*, 6'th ed., "HMS" maddesi, s. 616. Bu ön eklere benzer bir kalıp Türkiye Cumhuriyeti Gemisi anlamına gelen TCG ön eki şeklinde günümüzde Türk Deniz Kuvvetleri'nde de kullanılmaktadır.

³⁷Goeben ve Breslau'un İngiliz-Fransız birleşik donanması tarafından takip edilmesi hakkında Fransız Deniz Harp Okulu'nda bu konu için okutulan ders kitabında ayrıntılı bilgi bulunabilir. Bk.; Diaz de Soria, *Le Transport du XIX'ème Corps Français et la raid Goeben-Breslau en Mediterranee Occidentale en aout 1914*, Fransız Deniz Harp Okulu Matbaası, Paris 1935; Konu ile alakalı ayrıca bk.; Redmond, McLaughlin, *The Escape of The Goeben Prelude to Gallipoli*, Garden City Press, Londra 1974; Dan van der Vat, *The Ship That Changed The World: Escape of The Goeben to The Dardanelles in 1914*, Grafton Books, Londra 1986.

³⁸Gemilerin satın alındığının açıklanmasına rağmen, İngiltere'nin Mısır üzerinden yapılan birlik intikallerini tehlikeye düşürmemek için Churchill tarafından 8 Eylül 1914'te gönderilen bir emre göre bu gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan çıktıklarında hangi ülkenin bayrağını taşıyor olursa olsunlar batırılmaları emredilmiştir. McLaughlin, *a.g.e.*, ss. 86-87; Henüz daha resmi savaş ilanı olmadan verilen bu emir, Çanakkale Cephesi'nin İngiliz Hükümeti nezdinde çoktan açıldığının bir göstergesidir.

sebepler olarak göstermiştir. İngiltere ve Fransa'nın verdikleri ultimatolar üzerine Osmanlı, Alman subayların 12 saate kadar sınır dışı edileceğine dair söz vermiştir. Bu söz tutulmayınca 2 Kasım 1914'te Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmıştır. Ruslar 2 Kasım 1914'te resmi olarak savaş ilan etmiş olsalar da 1 Kasım 1914'te yani resmi savaş ilanından bir gün önce Kafkasya'da Osmanlı sınırını geçerek savaşı fiilen başlatmışlardır.³⁹

Resmi savaş ilanının ertesi günü 3 Kasım 1914'te; Goeben ve Breslau'nun boğaza girdiğinden beri, Çanakkale Boğazını ablukaya almış olan İngiliz-Fransız Donanması; Çanakkale Boğazındaki, Kumkale, Orhaniye, Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarını bombardıman etmiştir. İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na resmi savaş ilanı, 5 Kasım 1914'tür. Bu bombardıman da tıpkı Karadeniz Baskını gibi resmi olarak savaş ilan edilmeden yapılmıştır.⁴⁰ Bu bombardımanlar ile Türkler Çanakkale'deki ilk şehitlerini vermiştir. Saldırıda 81 er ve 5 subay şehit olmuştur. Bu saldırının üzerine, Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ve Fransa'ya resmi savaş ilanı ise 11 Kasım 1914'tür.⁴¹

2.2. Çanakkale Cephesi'nin Açılmasının Ardından Geçen Süreç

2.2.1. Boğaz Harekâtı

İtilaf Devletleri tarafından Çanakkale'yi geçmek üzere bir donanma harekâtı yapılmasına karar verilmiştir. Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzere üç aşamalı bir plan yapılmıştır. Türk tarafının Çanakkale Boğazı'na yapılacak bir donanma taarruzunu tahmin etmesinin yanı sıra, çeşitli istihbarat raporlarının da bu yönde olması savunma için hazırlıkların tamamlanmasını mecbur kılmıştır.⁴² İtilaf kuvvetlerinin planına göre, önce boğaz girişindeki istihkâmlar susturulacak; sonra seyyar batarya ve mayınlar temizlenecek ve en nihayetinde merkez istihkâmlar geçilerek Çanakkale Boğazı aşılabilecektir. 19-25 Şubat'taki Boğaz girişine yapılan taarruzlarda, giriş istihkâmları tamamen tahrip edilmiş,

³⁹van der Vat, *a.g.e.*, ss. 247-249.

⁴⁰*a.g.e.*, s. 248; Ayrıca, 3 Kasım günü Türk tarafının bombardımandaki etkisizliği çok açıktır. Kale-i Sultaniye(Çanakkale) Mutasarrıfı Fuad Bey'in bombardımanın ardından İstanbul'a yazdığı raporda, *İngiliz olduğu muhtemel gemiler* ifadesi kullanılmasından anlaşıldığı üzere gözetleme imkânları dahi yeterli kalmamıştır. BOA, DH.EUM.3.Şb., No:2/48, H/14.12.1332

⁴¹ ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 19

⁴² BOA, HR.SYS., No:2322/44, M/03.03.1915

donanma geri çekilmeden evvel karaya çıkarılan müfrezeler, Ertuğrul ve Seddülbahir tabyalarında bulunan topları imha etmişlerdir.⁴³ Bu durum henüz 1896'da tahmin edilmiş, giriş istihkâmlarının yetersiz olduğu ve kolayca imha edilecekleri öngörüldüğü için merkez istihkâmlara daha çok önem verilmiştir.⁴⁴

Boğaza topyekûn taarruz edilmeden önce giriş istihkâmlarının susturulmasına ve taarruzlar esnasında merkez istihkâmların menzil/mühimmat yetersizliğine rağmen; İtilaf Donanması her seferinde ciddi hasarlar almıştır.⁴⁵ Amiral Guepratte'nin belirttiğine göre, Boğaz Muharebeleri sırasında donanma unsurları, bilhassa seyyar bataryaların ateşlerinden etkilenmişlerdir.⁴⁶ Türk savunmasında boğazı korumak için seyyar bataryaların haricinde; sabit müstahkem savunma merkezi olan tabyalar, muharebe etkinliği yüksek stratejik noktadaki bataryalar, kıyı torpil bataryaları, uçaksavarlar ve Nara arkasında zırhlılar bulunmaktadır. Çanakkale Boğazı'na savunma için döşenen deniz mayın hatları da zırhlılar için doğrudan ve en büyük tehlikeyi oluşturan unsurlardan biridir. Mayın hatlarının sonuncusu, Tophaneli Hakkı Bey'in komutasında Nusret Mayın Gemisi tarafından, 8 Mart 1915'te döşenmiştir. Böylece Çanakkale Boğazı, 11 hattan oluşan toplam 403 mayın ile donanma taarruzuna hazır hale gelmiştir.⁴⁷ Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın alışılmışın aksine, zırhlıların muharebedeki manevra kabiliyetini kısıtlamak üzere tasarladığı kıyıya paralel mayın hattı planı ile denizdeki alan daralacak, hareketleri kısıtlanan unsurlar bataryaların hedefi haline gelirken, mayınlara çarpan zırhlılar batacaktır. Çanakkale'de 5'inci Ordu'nun komutanlığını yapan Liman von Sanders'e göre ise bu durum Müstahkem Mevkii Karargâhı'nın değil, Alman Üsteğmen Ceehel'in başarısıdır.⁴⁸

⁴³ Emile Vedel, *Çanakkale'de Fransız Donanması*, Çev.: Ahmed Lütfullah, Yay. Haz.: Cihan Güllü, Qiyas Şükürov, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s.32

⁴⁴ BOA, Y..PRK.ASK., No:115/6, H/05.04.1314

⁴⁵ Çanakkale Boğazı'na yapılan saldırılar ve Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın faaliyetleri hakkında ayrıca bk.; Şakir Tunççapa, *Çanakkale Harbi Hatıralarım*, Deniz Basımevi, İstanbul 1958.

⁴⁶ Vedel, *a.g.e.*, s. 57

⁴⁷ ATASE, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII. Cilt Deniz Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976, ss. 175-178; Çanakkale Boğazı'ndaki mayın faaliyetleri ve mayın ile savunma prensipleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; Hüseyin Arabacı, Osmanlı'da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğazı Savunmasındaki Rolü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021.

⁴⁸ Sanders, *a.g.e.*, s. 80; Ayrıca, Çanakkale Boğazı'ndaki Türk topçusunun durumu ve Boğaz savunma tertibatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk.; Bayram Akgün, *Boğazın Fedailer 1 – 2 – Çanakkale Boğazı Tahkimatları*, DBY Yayınları, İstanbul 2018; ATASE, *Çanakkale Muharebelerinde Müstahkem Mevki Cerideleri*, C.1-2, ATASE Yayınları, Ankara 2019.

15 Mart günü Amiral Carden, Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzere harekât plânının hazır olduğunu ve şartların uygunluğuna göre 17 Marttan itibaren taarruz edebileceğini Londra'ya bildirmiştir. Ertesi gün de sağlık durumunun olumsuzluğunu aktarmış ve komutanlıktan çekilmek zorunda olduğuna dair bir telgraf daha göndermiştir. Amiral Carden'in istifasının ardından taarruzu yönetmesi için Amiral de Robeck atanmıştır.⁴⁹

Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzere topyekûn taarruz, 18 Mart 1915 günü sabahı 10.30'da Birleşik Donanma unsurlarının Çanakkale Boğazı'na girişiyle başlamıştır. Çeşitli sınıf ve büyüklüklerden oluşan Birleşik Donanma'nın 18 zırhlısının boğazdan geçebilmesi için mayınların temizlenmesi gerekmiştir. Bu nedenle zırhlılar Türk savunma noktalarını ve istihkâmlarını ağır bombardımana tutmuşken, mayın arama gemileri de mayınları temizleyerek bu zırhlılara yol açmak istemiştir.⁵⁰ Türk tabyaları çoğunlukla menzil dışında kalan Birleşik Donanma zırhlıları karşısında sessiz kalmıştır. Müstahkem Mevki Komutanlığı'nda Çanakkale Boğazı'nı savunmak üzere 230 top bulunmasına rağmen, 18 Mart günü yalnızca 82 top muharebeye dâhil olmuş ve toplamda 2.250 mermi harcaabilmiştir.⁵¹

18 Mart sabahı Çanakkale Boğazı'nda yaşanan muharebenin ardından akşam 18.00 sularında Birleşik Donanma geri çekilmiştir. Irresistible, Ocean ve Bouvet zırhlıları batmış, Inflexible, Gaulois ve Suffren ciddi bir şekilde hasar almıştır. Çanakkale Boğazı'nın yalnızca denizden zorlanarak geçilemeyeceği anlaşılmıştır. İtilaf Devletleri hükümetleri, Çanakkale Boğazı'nı geçmek için kara unsurlarının da kullanılmasına karar vermiş böylece kara harekâtı safhası başlamıştır.⁵²

2.2.2. Kara Harekâtı Öncesi

Birleşik Donanma, 18 Mart'taki taarruzunu gerçekleştirmeden önce İngiltere Kabinesi, olası bir kara harekâtı için çalışmalar yapmıştır. Kabine içerisinde Çanakkale'de

⁴⁹ A. Thomazi, *Çanakkale Deniz Savaşı*, Çev.: Hüseyin Işık, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara 1997, s. 34.

⁵⁰ ATASE, 1976, *a.g.e.*, ss. 177-178.

⁵¹ Barış Borlat, *Çanakkale Cephesi'nde İkmal Faaliyetleri*, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2020, s. 179.

⁵² Amiral de Robeck, kara harekâtı ile beraber Çanakkale Boğazı'nı tekrar zorlayabileceğini belirtmiş, donanma unsurlarıyla taarruz için birkaç defa daha müracaat etmiştir. Buna rağmen bu öneriler olumlu karşılanmamıştır. ATASE, 1976, *a.g.e.*, ss. 186-187.

donanmanın geçişini desteklemek üzere yapılacak hareketin komutanı olarak General Ian Hamilton'un ismi bir süre dolaşmıştır. 10 Mart 1915 tarihinde toplanan İngiliz Kabinesi'nde 29. Tümen'in Çanakkale'ye gönderilmesi kararlaştırılmış ve 11 Mart 1915 günü de Lord Kitchener Çanakkale'ye yapılacak seferin komutanlığına General Hamilton'un atandığını bildirmiştir.⁵³

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Türk Ordusu'nun ıslah çalışmaları için Almanya'dan Islah Heyeti'nin gelmesi ve Türk ordusu üzerinde çalışması gibi, Japonya da yirminci yüzyılın ilk senelerinde kendi ordusunda ıslahat çalışması için İngiltere'den bir heyet misafir etmiştir. İngiliz Islah Heyeti'nin başında da General Ian Hamilton görev almıştır. Bu heyette görev yaparken, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'na tanıklık etmiştir. Ayrıca Japonya'ya gönderilmeden önce Hamilton, Boer Savaşı sırasında Lord Kitchener'in ekibinde kurmay başkanlığı yapmıştır.⁵⁴ Boer'den gelen dostluk ve Japonya'da yaşadığı tecrübe, Hamilton'u Çanakkale'ye yapılacak seferin komutanlığına taşımıştır.

Akdeniz Seferi Kuvvetleri'nin komutanı Ian Hamilton'un karşısında, tıpkı kendisi gibi bir ıslah heyetine ve askeri misyona komutanlık yapmış olan Otto Liman von Sanders atanmıştır. Enver Paşa tarafından 24 Mart tarihinde 5'inci Ordu Komutanı olarak atanan⁵⁵ Mareşal von Sanders, 26 Mart 1915'te Çanakkale Cephesi'ne ulaşmıştır.⁵⁶

Kara çıkarmalarının ana hedefi Çanakkale Boğazı'ndan Birleşik Donanma'nın geçişini sağlamak üzere Kilitbahir Platosu'nu ele geçirmektir. Seddülbahir'den karaya çıkarılan İngiliz kuvvetleri, hızla ilerleyerek Kilitbahir Platosu'nu ele geçirecek; bu sırada kendilerine destek harekâtı olarak Arıburnu'nda Anzak kuvvetleri bulunacaktır. Arıburnu'ndaki destek sayesinde Türk kuvvetlerinin bölünmesi sağlanacak, Bolayır ve

⁵³ 10 Mart günü yapılan kabine toplantısında Deniz Lordu Churchill, Çanakkale Boğazı'nın deniz yoluyla kara desteği olmadan rahatça geçilebileceğini savunmuştur. General C.F. Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale – Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 1, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2005, ss. 116-118.

⁵⁴ Tim Travers, "Command and Leadership Styles in the British Army: The 1915 Gallipoli Model", *Journal of Contemporary History*, S. 29, C. 3, 1994, s. 408; Japonya'nın askeri modernleşme ile Rusya'yı yenebilecek güce gelmesi hakkında ayrıca bk.; Nicholas Riasanovsky, Mark Steinberg, *Başlangıçtan Günümüze Rusya Tarihi*, Çev.: Figen Dereli, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2011.

⁵⁵ Sanders, *a.g.e.*, s. 82

⁵⁶ ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 52

Kumkale’de yapılan sahte harekâtlar da henüz çıkarmanın ilk anlarında avantajı İtilaf kuvvetlerine verecektir.⁵⁷

Sun Tzu’nun 2500 yıl önce kaleme aldığı eserinde dahi, muharebe esnasında coğrafi olarak avantaj sağlayan yüksek noktaları ele geçirmenin muharebenin seyrini değiştirdiği belirtilmiştir. Anlaşıldığı üzere Ian Hamilton bunu 1904-1905 Rus-Japon Savaşı’nda bizzat tecrübe etmiştir. Mançurya (Kore) Yarımadası’nda karaya çıkan Japon kuvvetlerinin yüksek noktaları ele geçirerek Rus kuvvetlerine karşı üstünlük kazandıklarını görmüştür.⁵⁸ Bu nedenle donanma geçişini destekleyecek bir kara harekâtının elbette yüksek noktaları ele geçirerek başarıya ulaşacağına ve boğaza böylece hâkim olunacağına kanaat getirmiştir.

Hamilton’un bu anlayışının aksine Akdeniz Seferi Kuvvetleri içerisindeki Fransız birliklerinin komutanı General D’Amade, yarımada dar alanda yapılacak bir harekâtın birlikleri tehlikeye atacağından çekinmiştir. Yarımada yapılacak çıkarma yerine, Hamilton’a Boğaz’ın Anadolu yakasına asker çıkarmayı teklif etmiştir. Böylece Balıkesir ve Bandırma’ya, Edremit’ten yönlendirilmiş bir operasyon yürütülerek, boğazın tüm savunması çevrilecek; Çanakkale Boğazı savunmasız kaldığında donanma rahatça ilerleyebilecektir.⁵⁹ Fransız Amiral Guépprate ise Anadolu’ya çıkarma yapmak yerine Bolayır üzerinden yapılacak bir harekât ile Gelibolu Yarımadası’nın tüm sevkiyat ve ikmalini kesmeyi teklif etmiştir.⁶⁰ Bu teklife Anzak Kolordu Karargâhı’ndan da destek gelmiştir. Anzak Kolordu Komutanı Birdwood’un kendisi planı uygun görmese de karargâhı içerisindeki bir takım kurmaylar bu teklifin arkasında durmuşlardır.⁶¹ Bolayır’a yapılacak bir harekât çok tahmin edilebilir olmakla birlikte; Hamilton, Türk kuvvetlerinin burada çok iyi hazırlık yapabileceğini dolayısıyla buraya çıkmanın kendi kuvvetlerini tehlikeye düşüreceğini tahmin etmiştir.⁶² Nitekim hem Edremit hem de Bolayır teklifleri reddedilmiş, Gelibolu Yarımadası’nın güneyinde Alçıtepe ve kuzeyinde Conkbayırı, Hamilton Karargâhı

⁵⁷ Jeff Cleverly, “More than a Sideshow? An Analysis of GHQ Decision Making during the Planning for the Landings at Suvla Bay, Gallipoli, August 1915”, *War In History*, S. 24, C. 1, 2017, s. 46

⁵⁸ John Steinberg, vd., *Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero*, Brill Publishing, Boston 2005, ss. 599-601

⁵⁹ Ministère de la Guerre, *Les Armées Françaises dans la Grande Guerre (la Campagne D’Orient – Dardanelles et Salonique, Février 1915-Août 1916)*, C. 8, Birinci Kitap, Ulusal Matbaa, Paris 1923, ss. 37-38

⁶⁰ Yahya Akyüz, *Çanakkale Savaşları ve Fransız Kamuoyu 1915-1916*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015, s. 51

⁶¹ Birdwood, *a.g.e.*, s. 253

⁶² Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 203.

tarafından hedef olarak belirlenmiştir. Bu yüksek noktaların ele geçirilmesi, Kilitbahir Platosu'nun hâkimiyetini sağlayacak ve böylece Çanakkale Boğazı açılacaktır.

Savunma kuvvetlerinin komutanı Liman von Sanders'in planları ise aşağı yukarı Fransızların önerdiği taarruz planları ile örtüşmektedir. Sanders'den önce yapılan planlar, Sanders tarafından uygun görülmemekle değiştirilmiştir. Kıyılarda Gelibolu Yarımadası'nı savunmak yerine, Bolayır ve Kumkale ağırlıklı bir savunma prensibi belirlenmiştir. 25 Nisan günü amfibi harekât, Fransızların önerdiği ve Liman von Sanders'in beklediği şekilde değil, Ian Hamilton'un planladığı şekilde başlayacaktır, buna rağmen von Sanders savaştan sonra yazdığı anılarında tüm bu ihtimalleri öngördüğünü aktarmıştır.⁶³ Birliklerin konumlanma noktaları ve kendisinin 25 Nisan günü Bolayır'da olması bu ihtimallere değil kendi savunma planına olan inancının bir kanıtı niteliğindedir.

Çanakkale Cephesi'nin kara muharebeleri safhasını başlatacak olan amfibi harekâta görev alan Akdeniz Seferi Kuvvetleri'nin unsurları, Fransız Genelkurmayı'nın yayınlara göre şunlardır;⁶⁴

1. Anzak Kolordusu (yaklaşık 35.000 personel)
2. Kraliyet Deniz Piyade Tümeni (üçer taburluk üç tugaydan oluşur 10.000 personel)
3. 29'uncu Tümen (dörder taburluk üç tugay ve topçuları ile birlikte 17.500 personel)
4. Hint Tugayı, (dört taburdan oluşur – 4.000 personel)
5. Fransız Kolordusu (17.000 personel)

İngiltere için Çanakkale Cephesi'nin resmi tarihini kaleme alan Aspinall-Oglander ise bu sayıları çok da farklı olmadan küsuratları ile birlikte vermektedir.⁶⁵

1. Anzak Kolordusu (30.638 personel)
2. Kraliyet Deniz Piyade Tümeni (10.007 personel)
3. 29'uncu Tümen (17.649 personel)
4. Hint Tugayı, (dört taburdan oluşur – 4.000 personel)
5. Fransız Kolordusu (16.762 personel)

Liman von Sanders'in komutasındaki 5'inci Ordu'da ise 3'üncü, 5'inci, 7'nci, 9'uncu, 11'inci ve 19'uncu piyade tümenleri ile birlikte; 1'inci Bağımsız Süvari Tugayı,

⁶³ Sanders, *a.g.e.*, s. 85-90

⁶⁴ Ministère de la Guerre, *a.g.e.*, s. 34

⁶⁵ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 163

64'üncü Piyade Alayı ve dört seyyar jandarma taburu bulunmaktadır. Liman Paşa, 1'inci Bağımsız Süvari Tugayı'nı Saros kuzeyine; seyyar jandarma taburlarını aralıklarla Babakale ve Edremit Körfezi hattına; 3'üncü ve 11'inci tümenleri Anadolu yakasına; 5'inci ve 7'nci tümenleri Gelibolu-Bolayır hattına; 9'uncu Piyade Tümeni'ni günümüzde Eceabat ilçesi sınırlarında kalan bölgeye ve 19'uncu Piyade Tümeni'ni de ordu ihtiyatı olarak Bigalı Köyü'ne yerleştirmiştir.⁶⁶

2.2.3. Amfibi Harekat

Yarımada'nın Güneyi – Seddülbahir Bölgesi

Yarımadanın güneyinde Alçitepe'ye ulaşmak için 25 Nisan günü, 29'uncu Tümen karaya çıkarılacak, ertesi gün Kraliyet Deniz Piyade Tümeni desteğe gelecek ve ardından Kumkale'deki görevini tamamlayan Fransız Kolordusu da bir sonraki gün yarımadaya ulaşacaktır. 48 saat sonunda Alçitepe ele geçirilmiş olacak ve kuvvetler Arıburnu'ndan Eceabat'a yönelen Anzak kuvvetleri ile Kilitbahir Platosu'nda birleşecektir. 29'uncu Tümen kuvvetleri, 25 Nisan sabahı Morto Koyu, Ertuğrul Koyu, Tekke Koyu, İkiz Koyu ve Zığındere ağzının iki buçuk kilometre kuzeydoğusunda amfibi harekate başlamıştır.⁶⁷ General Birdwood'un "muhteşem denizci" olarak tanımladığı Binbaşı Edward Unwin tarafından önerilen bir fikir ile; River Clyde isimli bir gemi Seddülbahir'de Ertuğrul Koyu'nda karaya oturtulacaktır. Truva Atı olarak kullanılan bu geminin içine 29'uncu Tümen personeli yerleştirilecek, bu sayede askerler karaya çıkarken daha hızlı ve korunaklı olacaklardır.⁶⁸

Tekke Koyu'nun 1.5 km kuzeyine bulunan İkizkoyu'na yapılacak harekât ise buradaki savunmacıları yandan sararak direnci kırmak üzerine planlanmıştır. Sadece İkizkoyu değil, doğuda bulunan Morto Koyu'na çıkacak birlikler de Seddülbahir'i arkadan saracak ve Eskihisarlık Tepesi'ne ulaşacak kuvvetler, tüm çıkarma hattına hâkim olabilecektir.⁶⁹ Seddülbahir mıntıkasında görevli Türk birliği 26'ncı Alay 3'üncü Tabur'un yalnızca 1200 tüfekli mevcudunu bu çıkarmayı durdurmak için kullanması gerekmiştir. Ayrıca hiç

⁶⁶ ATASE, 1997, *a.g.e.*, ss. 54-55

⁶⁷ *a.g.e.*, s. 93

⁶⁸ Birdwood, *a.g.e.*, s. 254

⁶⁹ Turhan Seçer, *Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi*, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara 2008, s. 62.

makineli tüfeği olmayan 3'üncü Tabur'un sorumluluk sahası yaklaşık 6 kilometrelik bir hattı ihtiva etmektedir.⁷⁰ Buna rağmen Türk kuvvetlerinin sebat ve direnişi harekâtın seyrine yön vermiştir. Ertuğrul Koyu'na yapılan çıkarmayı River Clyde içinden izleyen Yarbey L. Williams şu notları aktarmıştır;

“Türk savunma tertibatı son üç dakikaya kadar sanki terk edilmiş gibi idi. Fakat, River Clyde'in oturtulması ile beraber ve filikalar da sahile bir kaç yarda kaldığı sırada birdenbire bir cehennemdir boşandı. Bir ateş kasırgası, sahile sokulan filikaların üzerinden, limanın durgun sularını binlerce kamçı ile kamçılıyormuş gibi, geçti. İlk birkaç saniye içinde, kıran girmiş gibi, kayba uğranıldı. Filikalardan bazıları, içinde bulunanların hepsi ölerək, ümitsiz bir halde, suların akıntısına kapılmış gidiyordu.”⁷¹

Anlaşıldığı üzere Seddülbahir bölgesinde Türk tarafının mukavemeti, Hamilton Karargâhı'nın planlarını aksatmıştır.⁷² Türk kuvvetlerinin Ertuğrul Koyu'nda gösterdiği gayret Tekke koyu üzerinden gelen İngiliz kuvvetlerinin kendilerini yan ateşe almaları sonucu kırılmıştır. Hava karardığında savunma kuvvetleri sahillerden Seddülbahir köyü içerisine kadar çekilmişlerdir.⁷³ 29'uncu Tümen kuvvetlerinin çıkarmaların ağırlık noktasını batıda Tekke ve İkiz koyları yönünde kaydırmalarına rağmen River-Clyde içerisinde sıkışan birlikleri halen Ertuğrul Koyu'na yerleşememiştir. 26'ncı Alay, 3'üncü Tabur kuvvetleri Seddülbahir içine çekilmiş olmakla birlikte üç taraftan kuşatılmış bir halde savunma yapmışlardır. 25'inci Alay'ın 3'üncü Taburu, Pınarıçıkoyu'ndaki harekata destek olarak gönderilmiştir. Akşam saatlerinde ise 25'inci Alay'ın kalan iki taburu ve bir ağır makineli tüfek bölüğü destek için Seddülbahir'e intikal ettirilmiştir. Yeni gelen ihtiyat kuvvetlerinin desteği ile birlikte buradaki İngiliz kuvvetlerini püskürtmek üzere derhal taarruza geçilmiştir. Gün ağarınca kadar devam eden muharebelerden Türk kuvvetleri istediği sonucu alamamış, donanmanın ağır bombardımanı Türk piyadesinin ilerlemesine engel olmuştur. Donanma ateş desteği koruması altında bulunan İngiliz kuvvetleri aynı anda tahkimatlar yaparak bölgeye yerleşmeye başlamıştır.

⁷⁰ Buğra Terzi, Çanakkale Kara Muharebeleri'nde 26. Alay'ın Rolü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2019, ss. 26-33.

⁷¹ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 285.

⁷² Seddülbahir bölgesindeki çıkarmalar hakkında ayrıca ayrıntılı bilgi için bk.; Fahri Belen, *Çanakkale Muharebelerinden Çıkartma Hususunda Alınan Dersler*, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1933.

⁷³ Seçer, *a.g.e.*, ss. 66-70.

Yarımada'nın Kuzeyi – Arıburnu Bölgesi

Anzak Kolordusu'nun karşısında 27'nci Alay 2'nci Tabur bulunmaktadır. Arıburnu mıntıkada görevli Yüzbaşı Faik Efendi komutasında 8'nci bölüğü görev yapmaktadır. Bölüğün 1'inci Takımı Asteğmen İbradılı İbrahim komutasında Balıkçı Damları bölgesinde, 2'nci Takımı Asteğmen Muharrem komutasında Haintepe bölgesinde ve 3'üncü Takımı da ihtiyat olarak Boyun hattında mevzilenmiştir. Burada bulunan kuvvetler bir süre direnmeye çalışmalarına rağmen, mühimmat ve personel yetersizliğinden dolayı Conkbayırı ve Kemalyeri istikametine doğru çekilmişlerdir. Bu sırada Kanlısirt'ta bulunan Dağ Bataryası'nın komutanı Yüzbaşı Sadık Efendi, kısıtlı mühimmatını harcamakta tereddüt ettiği için elindeki topları etkin bir biçimde kullanamamıştır. Anzak kuvvetleri yaklaştığında toplarını bölgeden kaçırmak istese de yalnızca bir dağ topunu kurtarabilmiş, üç tanesi Anzak kuvvetlerinin eline geçmiştir.⁷⁴ Böylece Anzaklar Kanlısirt'a ilk defa adım atmışlardır.

Buradaki takımların acil destek taleplerine rağmen o sırada Türk tarafında çıkarma yapılan bölgelere asker sevki konusunda kesin bir şüphe vardır. 27'nci Alay'ın 1'inci ve 3'üncü taburları bölgeye doğru harekete geçmiş, Kanlısirt'ın doğusundaki sırtlarda Anzak kuvvetleri ile karşılaştıklarında doğrudan muharebeye dâhil olmuşlardır. Buna rağmen bu kuvvetlerin ulaşabildikleri en yüksek nokta Kanlısirt'ın hemen kuzeyinde bulunan Kırmızısirt olmuştur. Mevcut durumda 27'nci Alay'ın direnişine rağmen, Anzak kuvvetlerinin bir kısmı Conkbayırı-Kocaçimen hattına ilerlemekte, Arıburnu'nu doğrudan tehdit etmektedir. 27'nci Alay Komutanı Yarbey Şefik Bey, bağlı bulunduğu 9'uncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey'den takviye kuvvet gönderilmesi için 19'uncu Tümen ile irtibata geçilmesini talep etmiştir.⁷⁵

27'nci Alay'ın takviye talebine istinaden Halil Sami Bey, Bigalı Köyü civarında ordu ihtiyatında bekletilen 19'uncu Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Kemal Bey'e haber göndererek, Arıburnu bölgesindeki durumun tahkik ve tespiti için bir taburluk kuvvet görevlendirmesini rica etmiştir. Sabah erken saatlerden itibaren duyulan top seslerine karşın tümenini harekete hazır bir halde bekleten Yarbey Mustafa Kemal ise Arıburnu'ndaki

⁷⁴ Şefik Aker, *Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay*, İstanbul Askeri Matbaası, İstanbul 1935, ss. 20-26.

⁷⁵ *a.g.e.*, ss. 38-42

çıkarma harekâtının ciddiyetini kavramış, bir süvari birliğini önden göndermiş yanına da 57'nci Alay'ı ve bir dağ topçu bataryasını alarak bölgeye doğru harekete geçmiştir.

Çıkarmanın ilk saatlerinde sahillerde bulunan takımlardan kalan küçük bir birlik dağınık bir biçimde Arıburnu'ndan itibaren geri çekilerek neredeyse Conkbayırı'na kadar ulaşmıştır. Aynı esnada bölgeye ulaşan Yarbay Mustafa Kemal Bey, bu olayı şu şekilde aktarır;

Arazi müsait olmadığından hayvanları bırakarak yaya olarak Conkbayırı'na vasil olduk. Bu esnada Conkbayırı'nın cenubundaki 261 Rakımlı Tepe'den Conkbayırı'na doğru 27'inci Alay'dan sahilin tarassut ve teminine memuren oralarda bulunan bir müfreze efradının Conkbayırı'na doğru kaçmakta olduklarını gördüm. Bizzat bu efradın önüne çıkarak “Niçin kaçuyorsunuz?” dedim. “Efendim düşman!” dediler. “Nerede?” dedim. İşte! diye 261 Rakımlı Tepe'yi gösterdiler. Filhakika düşmanın bir avcı hattı, 261 Rakımlı Tepe'ye yaklaşmış ve kemal-i serbestiyle ileri doğru yürüyordu. O zaman bu kaçan efrada bağırarak “Düşmandan kaçılmaz” dedim. “Cephanemiz kalmadı” dediler. “Cephanemiz yoksa süngünüz var” dedim. Ve bağırarak bunlara süngü taktırdım ve yere yatırdım.⁷⁶

Bu ana kadar Kanlısirt da dâhil olmak üzere Arıburnu mıntikasında birçok noktayı işgal ederek ilerleyen Anzak birlikleri, yere yatan Türk kuvvetlerini görünce arkada bir Türk takviye birliği olduğunu düşünerek kendileri de yere yatmıştır. 57'nci Alay'ın bölgeye ulaşması ve derhal taarruza kaldırılması sonucu Anzak kuvvetleri geri çekilmeye zorlanmıştır. Yarbay Mustafa Kemal, tümeni emrinde olan 72 ve 77'nci alayları da derhal bölgeye intikal ettirmiştir. 19'uncu Tümen'in taarruzunu güneyde 27'nci Alay'ın Kanlısirt bölgesinde yaptığı taarruz desteklemiş, Kanlısirt'ta düşman eline geçen dağ bataryasının üç topu da geri alınabilmiştir. 27'nci Alay, aslında 19'uncu Tümen kuvvetlerinden daha önce sol kanattan taarruza başlamış olmasına rağmen, 57'nci Alay'ın kuzeyden gelen taarruzu sayesinde Anzak kuvvetlerini püskürtme imkânı bulunabilmiştir. Nitekim muharebe esnasında hızlı sevk ve idare amacıyla 27'nci Alay da 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay

⁷⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, s. 16

Mustafa Kemal Bey'in emrine verilmiştir. 19'uncu Tümen'in geride kalan birlikleri de bölgeye ulaştığında Arıburnu'nda Anzak kuvvetlerinin ilerleyişi durmuş, artık Türk kuvvetlerinin karşı taarruzu başlamıştır. Arıburnu açıklarında bulunan zırhlılar karşı taarruza çok sert şekilde cevap vermiştir. Aralıksız bombardıman, havanın kararması ve 77'nci Alay birliklerinin dağılması gibi sebepler, Türk kuvvetlerinin ilerleyişi için dezavantaj sağlayacaktır.⁷⁷

Amfibi Harekât'ın Değerlendirmesi

Askeri tarihçilerin Victorian ve Edwardian anlayışlar olarak tanımladığı İngiliz savaş usulüne göre karargâh, her ince ayrıntının planını yapar ve muharebe anındaki esneklik paylarına izin vermemekle beraber bu payı dikkate almaz.⁷⁸ Türk tarafında ise alınan inisiyatifler, olayların seyrine yön vermiştir. Örneğin Yarbay Mustafa Kemal'in emri altındaki 19'uncu Tümen'in hareketine dair doğrudan bir emir gelmeden, inisiyatif kullanılarak intikal edilmesi ve 27'nci Alay'ın, Arıburnu güneyine taarruz ederek 19'uncu Tümen ile adeta iş birliği yapılması, muharebenin gidişatını değiştirmiştir.

İngiliz askeri okullarında kara ve deniz unsurlarının müşterek harekâtına dair bir ders bulunmadığı için, 25 Nisan günü amfibi harekâtı desteklemesi gereken donanma unsurları ile kara birlikleri arasında uyuşmazlıklar yaşanmıştır.⁷⁹ Buna karşın Türk savunma planlarına göre çıkarma yapılan sahillerde sadece gözcü takımlarının veya küçük birliklerin olması da Türk tarafının dezavantajı olan bir durumdur. Kuvvetlerin karşılıklı dezavantajları ve avantajları bulunmasına rağmen muharebelerin gidişatını, sahada bulunan askerlerin durumu yöneterek, planları uygulayabilme becerisi belirlemiştir. Nitekim hem Seddülbahir'de hem de Arıburnu'nda 25-26 Nisan gecesi Türk kuvvetleri tarafından yapılan taarruzlar, donanma ateşinin şiddeti ve Türk kuvvetlerinin zayıatları sebebi ile başarıya ulaşamamıştır. Böylece iki taraf da tahkimat ile bölgeye yerleşmeyi tercih etmiştir. Birliklerin bölgeye yerleşmesi aylar sürecektir siper muharebeleri sürecini başlatmıştır.

⁷⁷ ATASE, 1997, *a.g.e.*, ss. 68-72.

⁷⁸ Travers, *a.g.m.*, 411-412

⁷⁹ *a.g.m.*, s. 412

Ayrıca; planlandığı üzere İtilaf kuvvetleri, Conkbayırı'nda ve Alçıtepe'de hedeflenen noktalara ulaşmaya çalışırken; Türk kuvvetlerinin ihtiyatlarını oyalamak, Türk topçusunun ateş gücünü bölmek ayrıca birliklerin sevk ve idaresini aksatmak üzere Bolayır ve Kumkale'de aldatma çıkarmaları yapılmıştır.⁸⁰ Kumkale'ye aldatma çıkarması yapacak Fransızların görevi, bölgede bulunan ve yarımadanın karşı tarafını tehdit altında tutan istihkâm ve silahları imha etmektir.⁸¹ Amfibi harekâtın bu bölgeleri hedef alacağını düşünerek savunma planları yapan 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders 25 Nisan günü boyunca bu aldatma çıkarmalarının gerçek olabileceği hususunda tereddüt etmiştir.

⁸⁰ George S. Patton, *Gelibolu Savunması-Bir Karargâh Çalışması*, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 8.

⁸¹ Birdwood, *a.g.e.*, s. 254.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMFİBİ HAREKÂT'TAN AĞUSTOS TAARRUZUNA KADAR KANLISIRT'TA YAŞANAN MUHAREBE VE OLAYLAR

3.1 . Haziran'a Kadar Kanlısirt'ta Yaşanan Muharebeler

3.1.1. 25 Nisan Amfibi Harekâtının Ardından Yaşanan İlk Muharebeler

25 Nisan 1915 günü çıkarmalar başladığında Arıburnu sahillerinde bulunan 27'nci Alay 2'nci Tabur 8'inci Bölük, ilk etapta elindeki kuvvetlerle Anzak çıkarmasına karşı koymaya çalışmasına rağmen, cephaneleri bittiğinde geri geçilmeye mecbur olmuştur.⁸² Önce Haintepe'de bulunan Türk kuvvetleri, mevzilerini terk ederek Kanlısirt'a doğru çekilmişler ve Kanlısirt'ta bulunan bir bataryalık topçu kuvveti de saat 07.00'de Anzak kuvvetlerinin eline geçmiştir. Saat 09.30 civarında Düztepe'yi ele geçiren Anzak kuvvetleri Conkbayırı'nın hemen güneybatısında bulunan 261 Rakımlı Tepe'ye kadar ulaşmışlar, 19'uncu Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Kemal Bey'in müdahalesiyle durdurulmuş ve geri püskürtülmüşlerdir. Arıburnu'nun güneyinde ise muharebeye dâhil olan 27'nci Alay'ın geri kalan kuvvetleri 19'uncu Tümen'in taarruza kaldırdığı 57'nci Alay'ın hücumuna sol kanattan iştirak etmiştir. Daha sonra 19'uncu Tümen'e bağlı 77'nci ve 72'nci alaylar da bu taarruza katılmışlardır.⁸³ 57'nci ve 27'nci Alayların ardından 25 Nisan günü Arıburnu'nda muharebeye ilk dâhil olan, Binbaşı Mehmet Emin Bey komutasındaki 77'nci Alay 1'inci Tabur olmuştur.⁸⁴

Anzak kuvvetleri Haintepe'ye ulaştıklarında içinde buldukları arazinin kullandıkları haritalarla örtüşmediğini görmüşlerdir. Ellerindeki haritaları eski olan ve arazi bilgisi eksik bulunan Anzak kuvvetlerinin, ilk gün stratejik noktalarda yaşadıkları başarısızlıkların en önemli sebeplerinden biri, coğrafi bilgisizlik ve koordinasyon

⁸² Peter Williams'a göre Yarımada'daki Türk kuvvetlerinin dörtte üçü 25 Nisan günü Arıburnu bölgesinde görev yapmıştır. Türk kuvvetlerinin konuşlanmasına bakıldığında bu iddianın asılsız çıktığı görülmektedir. Peter Williams, *Çanakkale Savaşı, Kanlısirt Muharebesi 25 Nisan 1915*, Çev.: Zuhâl Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 17.

⁸³ 77'nci Alay daha sonra 25 Nisan'da taarruz ettiği Albayraksirtı bölgesinde Ağustos Muharebeleri'nde de görev alacaktır. ATASE, 1997, *a.g.e.*, ss. 65-68; Aker, *a.g.e.*, ss. 20-26; Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 18-23

⁸⁴ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, ss. 38-43; Binbaşı Mehmet Emin Bey, 6-10 Ağustos'ta Kanlısirt'ta yaşanan muharebelerde bölgede görev yapacaktır. ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-21.

eksikliğidir. Türk kuvvetleri, koordinasyon ve emir-komuta eksiği olan Anzakları, yukarıda bahsedilen ilk taarruzlar vasıtasıyla kolayca geri çekilmeye zorlamıştır.⁸⁵

Muharebe planlama aşamalarında subayların İkinci Sırt olarak tanımladıkları Kanlısirt'ta Anzak kuvvetleri, 25 Nisan günü en büyük başarılarını kazanmışlardır. Bu sebeple bazı Anzak askerleri buradan Anzak Sırtı olarak bahsetmiştir.⁸⁶ Türk tarafının Kanlısirt ve Kırmızısirt'ı içine alan bölgeyi farklı tepe isimleriyle anmasına rağmen Anzak tarafı burayı Plato 400 olarak tanımlamıştır. Bu tepeler daha sonra Anzaklar tarafından da farklı isimlerle anılmaya başlanacak, Kırmızısirt'a Johnston's Jolly; Kanlısirt'a Lone Pine isimleri verilecektir. 25 Nisan günü 19'uncu Tümen'in Conkbayırı'ndaki müdahalesinden hemen önce henüz saat 09.00'da 27'nci Alay 1'inci Tabur kuvvetleri; Plato 400'ün yani Kanlısirt ve Kırmızısirt'ın doğusuna yakınlaşmayı başarmıştır. Gün boyu devam eden taarruzlar neticesinde 27'nci Alay 1'inci Taburun taarruzları karşısında, Anzak kuvvetleri saat 15.00 civarında Batı yamaçlarında tutunmayı başarmış, Türk hücumlarını burada durdurabilmişlerdir.⁸⁷

25 Nisan akşamı 12.000 Anzak askeri, 1.500 metre genişliğinde ve 500 metre derinliğinde bir alanda Türk kuvvetleri tarafından kuşatılmıştır.⁸⁸ Harbiye Nezareti'ne yazılan rapora göre, Arıburnu ve Seddülbahir'e çıkarma yapan kuvvetlerin durdurulduğu ve donanma ateşi sebebiyle yapılan karşı taarruzun kısıtlı kaldığı bildirilmiştir.⁸⁹ Saat 16.00 civarı 27'nci Alay ile desteklenen 19'uncu Tümen'in karşı taarruzu 25 Nisan günü yapılan muharebelerin sonucunu belirlemiştir. Anzak Kolordu Komutanı General Birdwood, dar bir alanda sıkışan askerlerini donanma ateşinin desteği altında tekrar gemilere bindirmek istemesine rağmen, General Hamilton, tahliye işlemlerinin en az iki gün süreceğini ve çok kayıp verileceğini söyleyerek Birdwood'u bu kararından vazgeçirmiştir. Ardından sahillerde

⁸⁵Patton, *a.g.e.*, ss. 15-16; Arıburnu bölgesindeki coğrafi durumun ayrıntılı anlatımı için ayrıca bk.; Gürsel Akingüç, *Arıburnu Cephesi: Yürüyüş Güzergahı (Karış Karış Savunduk; Adım Adım Yürüydük)*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020.

⁸⁶ Williams, *a.g.e.*, ss.17-18.

⁸⁷ Akingüç, *a.g.e.*, ss. 156-186.

⁸⁸ Etienne Chiron (Ed.), *Les Archives de la Grande Guerre et de L'Histoire Contemporaine*, C. 19, Etienne Chiron Yayıncılık, Paris 1922, ss. 1430-1431; İsmet Görgülü, bu sayıyı 15.000 olarak vermekle birlikte; bu kadar kuvveti püskürten Türk kuvvetlerinin sayısını da 5.000 olarak vermektedir. Anzak kuvvetlerinin çok dar bir alana sıkıştığı bilgisini de rakamsal olarak olmasa da ifadesel olarak doğrulamaktadır. İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, ss. 83-84.

⁸⁹ Genelkurmay ATASE, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S. 88, Ağustos 1989, ss. 40-41.

tutunan birliklere ünlü emrini vermiştir; “siper kazın, kazın, kazın”. Yani artık birlikler buldukları noktalarda muharebeye devam edeceklerdir.⁹⁰

Birliklerin tutundukları yerlerde oluşturacağı hatlar, muharebelerin gidişatını da belirlemiştir. 19’uncu Tümen tarafından 25 Nisan akşam gönderilen emirde bu durum öngörülmüştür. Arıburnu’nda muharebeye devam eden birliklerin karanlık bastırana kadar Anzak kuvvetlerini tamamen püskürtemediği halde buldukları noktalarda derhal mevzii oluşturarak; hücum ve taarruzların bu hatlar vasıtasıyla yapılması istenmiştir.⁹¹

26 Nisan sabahı sakin geçmekle beraber, hemen öğleden sonra Kanlısirt ve Kırmızısirt’ta bulunan Anzak kuvvetleri, buradaki 27’nci Alay askerlerine doğru şiddetli makineli tüfek ateşi desteğiyle sert bir taarruza kalkmıştır. 72’nci Alay’dan iki bölükle takviye alan ve Türk topçusunun karşı ateşi ile korunan 27’nci Alay kuvvetleri Anzakların bu taarruzunu püskürtmeyi başarmıştır.⁹²

3.1.2. 27 Nisan Taarruzu

5’inci Ordu Komutanlığı’nın çıkarmaların ardından benimsediği aktif savunma sistemi; 25 Nisan’dan itibaren, Türk karşı taarruzlarının yinelenmesini, Anzak kuvvetlerine yerleşme fırsatı verilmemesini gerektirmiştir. Bu sebeple Anzak kuvvetlerini bölgeye yerleşmeden püskürtmek amacıyla 27 Nisan’da derhal bir taarruz tertip edilmesi düşünülmüştür.⁹³ Hali hazırda tam manasıyla oluşturulamayan Anzak hattında noktalarda yapılan siperler arasında yer yer boşluklar bulunmaktadır.⁹⁴ Bu durum bir avantaj olarak düşünülmesine rağmen; 3’üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa ve Arıburnu’ndaki tüm kuvvetlere o anda kumanda eden 19’uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey, bölgedeki Türk kuvvetlerinin 25 Nisan günündeki amfibi harekâttan beri burada olduğu için yorgunluklarından endişe duymuşlar ve taarruz emri Liman Paşa tarafından verilmiştir.⁹⁵

⁹⁰ Görgülü, *a.g.e.*, s. 84; İki tarafın da oluşturduğu siperler, 6 Ağustos’ta başlayacak olan muharebelere kadar çoğunlukla değişmeden kalacaktır. www.canakkalecephesi.com/25-nisan-1915-anzak-cikarmasi-ve-ilk-gun-muharebeleri (Erişim Tarihi: 20.04.2021)

⁹¹ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, ss. 44-45.

⁹² ATASE, *Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2012, ss. 129-130.

⁹³ ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 74.

⁹⁴ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 361.

⁹⁵ Erickson, *a.g.e.*, s. 90.

27 Nisan taarruzu için 5'inci Ordu Komutanlığı'nın bölgeye yolladığı ilk takviye birlikler, 64'üncü Piyade Alayı ile 11'inci Tümen'den 33'üncü Piyade Alayı'dır. 25 Nisan akşamından yola çıkarılan bu birlikler, boğaz kıyılarına ancak 26 Nisan öğleden sonra ulaşabilmiş ve bu birliklerin Anadolu yakasında bulunan personeli vakit geçirmeksizin Kilye İskelesi'ne çıkarılmaya başlanmıştır. Deniz taşıtının yetersiz olmasına rağmen intikal imkânları son derece büyük bir özveri ile gerçekleştirilmiştir.

Türk takviye kuvvetleri 27 Nisan sabahı muharebe bölgesine ulaşmaya başlamıştır. Aynı sabah 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey, Anzak hatlarına karşı topyekûn bir taarruza geçmeye hazırdır. Arıburnu cephesi iki piyade alayına ek olarak iki sahra top bataryasıyla da takviye edilmiştir. Seddülbahir bölgesinde İngilizlerin ilerleyişi de devam ettiği için Arıburnu'na yapılabilecek tüm takviye ve destek bundan ibarettir.⁹⁶

Güneyden kuzeye doğru; güneyde 72'nci Alay olmak üzere sırayla; 33'üncü, 27'nci, 57'nci ve 64'üncü Alaylar Arıburnu mıntıkasındaki cepheyi oluşturmaktadır. Hazırlanan taarruz planına göre; hilal şeklindeki Anzak mevzilerine 57'nci ve 64'üncü Alaylar sağ kanattan güneybatı doğrultusunda taarruz edecek; merkez ve soldan 27'nci, 33'üncü ve 72'nci Alaylar da Kanlısirt eksenini kavramış olarak, çapraz hareket halindeki taarruz kanadı ile birleşecektir. Bu amaçla Yükseksirt-Merkeztepe-Kırmızısirt-Kanlısirt çizgisinde personel sayısı ve savunma üstünlüğü bulunan Anzak kuvvetlerine karşı, Türk taarruz birliklerinin ihtiyat ayırmadan tüm muharip personeli birinci hatta yerleştirmesi istenmiştir. Yarbay Mustafa Kemal Bey'in düşüncesi, bu mıntıkada en zayıf nokta olarak gördüğü Yükseksirt siperlerini ağır topçu bombardımanı ile tahrip ederek, şiddetli bir taarruz ile yarmak ve böylece Anzak cephesinin direnişini kırabilmektir. Türk tarafının topçu kuvvetleri ise; 27'nci Alay ile intikal eden bir batarya, Kanlısirt'ta Anzaklara kaptırılan daha sonra kurtarılan bir batarya, 57'nci Alay ile bölgeye intikal edip Suyatağı'nda mevzilenen bir batarya, 19'uncu Tümen'den ayrıca takviye olarak gelen iki batarya ile birlikte toplam beş bataryadan oluşmaktadır.⁹⁷

⁹⁶Stephen Chambers, *Arıburnu Çıkarma*, Çev.; İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 190.

⁹⁷Murat Karataş, *Haritalarla Çanakkale Savaşları Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Kara Muharebeleri*, Nobel Yayınevi, Ankara 2007, ss. 42-45.

27 Nisan günü sabah saat 07.30'da 19'uncu Tümen'in merkez ve sol kanadındaki birlikler taarruza başlamıştır. Türk kuvvetleri başarı ile ilerlemişler; saat 08.45'de Anzak kuvvetleri bir önceki hatta geri çekilmiştir. İki takviye alayının henüz muharebe hattına ulaşamaması sebebiyle, taarruzun ana eksenini planlanan şekilden farklı bir yöne kayarak Kanlısirt-Kırmızısirt hattında yoğunlaşmıştır. Bu hattaki birlikler sabah itibarıyla şiddetle taarruza kalkmış, planın esas uygulayıcısı olan 57'nci Alay ise taarruza geçirilmek için takviye kuvvetleri beklemiştir.⁹⁸

Türk topçusunun bombardımanına ve piyadenin taarruzuna rağmen Anzak hattı tam manası ile yarılammış ve Birleşik Donanma'nın bombardımanlara verdiği hızlı cevap Türk topçusunun atış desteğini azaltmıştır.⁹⁹ Kırmızısirt-Kanlısirt üzerine yapılan taarruzlarda bir saat içerisinde bu bölge ele geçirilmiştir. Türk taarruzu, bu tepelerin batı noktalarına yaklaşınca donanma ateşine daha açık hale gelmiş ve aldıkları isabetli atışlar neticesinde durdurulmuştur. Anzak kuvvetleri, Cesarettepe ve Bombasirt'i'nin güney ve batı yamaçlarına kadar geriye sürülmüş ancak kesin sonuca ulaşamamıştır.¹⁰⁰

Kanlısirt-Kırmızısirt hattında öğle vakti sağlanan başarı neticesinde; önce Kanlısirt'teki Anzak kuvvetleri Kırmızısirt'a çekilmişler burada da direniş gösteremeyince bir kısmı beyaz bayrak çekerek teslim olmuşlardır. Muharebe psikolojisi ile karşılarında teslim olan Anzak askerlerini gören Türk kuvvetleri de birkaç dakika şaşkınlık geçirse de taarruzu takip eden Yarbey Mustafa Kemal Bey'in müdahalesi ile teslim olmak isteyenleri teslim almak üzere derhal gereken emirleri vermiştir. Türk kuvvetlerinin bunun ardından

⁹⁸ *a.g.e.*, s. 45; ATASE, 1997, *a.g.e.* s. 74; Türkiye'de resmi Askeri Tarih başvuru kaynağı olarak kabul ettiğimiz ATASE'nin verdiği bilginin aksine Erickson, 64'üncü Alay gelene kadar 57'nci Alay'ın da beklemediğini ve taarruzun sağ kanatta da başladığını aktarmaktadır. Erickson *a.g.e.*, ss. 90-91.

⁹⁹ Donanma ateşi desteğinden Türk tarafı da bu muharebede yararlanmak istemiştir. Turgut Reis zırhlısı, Eceabat önünden aşırta atışları ile taarruza destek olmaya çalışmıştır. Fakat Birleşik Donanma buna karşılık HMS Queen Elizabeth zırhlısından yükseltile bir gözetleme balonu vasıtasıyla Eceabat ve boğaz içerisindeki hedeflere başarılı atışlarda bulunmuştur. İkmal görevi gören Üsküdar isimli yolcu vapuru da aldığı bir isabet sonucu batmıştır. ATASE, 2021, s. 88; Seferi Kuvvetler Komutanı General Ian Hamilton, anılarında donanmanın kullandığı mermilerin çap ve büyüklüğünden bahsetmektedir. Hamilton'un günlüğündeki 27 Nisan 1915 anılarına baktığımızda Arıburnu bölgesini 6 inçlik, 100 librelik ve içerisinde 10.000 msket barındıran 15 inçlik toplarla bombardıman ettiklerini aktarmaktadır. 15 inçlik topların gücünü anlatırken, bir Türk bataryasını susturmak için tek bir isabetli 15 inçlik top atışının yeterli olduğunu anlatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk.: Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Çev.: Mehmet Ali Yalman, Nurer Uğurlu, Ed.: Ö. Andaç Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2006, s. 129.

¹⁰⁰ *a.g.e.*, s. 87; ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 74.

bahsi geçen tepelerin daha batısına ilerlemesi de yine donanma topçusu tarafından engellenmiştir.¹⁰¹

Kısa süre duraklayan Türk taarruzları, öğleden sonra devam eden muharebelerde, sol kanat birliklerinin taarruzlarında çok zayıf vermeye başlamıştır. Kırmızısirt-Kanlısirt hattında daha fazla ilerleyemeyen birliklere ve taarruza başladığı noktaya geri dönen 77'nci Alay'ın personeline ara vermeden taarruzun devamına dair emir verilmesine rağmen cephenin zorlanması faydalı olmamıştır. Alaylar, verdikleri ağır zayıf nedeniyle durumlarının kötüleştiğini, 77'nci Alay cephesinden Anzak baskısının arttığını ve acil yardım gönderilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Bu isteğe karşılık taarruz kuvvetlerine kontrolü kaybetmemeleri, sevk ve idareyi elde tutarak mevcut pozisyonu korumalarına dair emirle cevap verilmiştir.¹⁰²

16'ncı Tümen'in en baştaki karar gereği cepheye sürülebilecek güçlü bir ihtiyat kuvveti yoktur. 33'üncü Alay da henüz muharebe alanına yetişememiştir. Saat 16.00 civarında Kemalieri sırtlarına yanaşabilen 33'üncü Alay'ın iki taburu Kanlısirt'a, bir taburu da Kırmızısirt'a sevk edilmiştir. Fakat bu saat itibarıyla sol kanadın beklediği desteğin gecikmesi ve havanın kararması nedeniyle başarı ihtimali azalmıştır.¹⁰³

Bu harekâta, Türk tarafının başlıca hatası 64'üncü ve 33'üncü Alayların bölgeye intikali tamamlanmadan taarruzun başlamış olmasıdır. Taarruz sabah 07.30'da başlamış olmasına rağmen; 64'üncü Alay saat 10.00'da, 33'üncü Alay ise 18.30'da; muharebeye dâhil olabilmıştır.¹⁰⁴ Anzak kuvvetleri Türk kuvvetlerindeki koordinasyon eksikliğini gözlemleyerek kritik noktalarda savunmayı zamanında sertleştirmeyi başarmışlardır.¹⁰⁵ Anlaşıldığı üzere takviye kuvvetlerin gecikmesi sebebiyle 25 Nisan'dan beri Arıburnu'nda bulunan yorgun birlikler taarruzun asıl yükünü taşımıştır. Akşam olduğunda, Anzak kuvvetleri tam olarak istenilen şekilde püskürtülememiş olmasına rağmen Kanlısirt ve

¹⁰¹ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁰² ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 87-88.

¹⁰³ ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁰⁴ Stephen Chambers, 33'üncü Alay'ın saat 20.00'de muharebeye dâhil olduğunu belirtmektedir. Chambers, *a.g.e.*, s.191.

¹⁰⁵ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 362; Aspinall-Oglander'in ayrıca aktardığına göre, Anzak Kolordusu'nun harp günlüğünde 27 Nisan gününde yaşanan muharebelerdeki ayrıntılar yerine askerlerin tertip ve düzeni ile meşgul olduğu yazmaktadır.

Kırmızısirt bölgelerinde donanma topçusunun ateşinden korunaklı bir kısım bölgede başarı sağlanmıştır.¹⁰⁶

Bu başarıların devamının sağlanabileceğini düşünen Yarbay Mustafa Kemal Bey; Anzakların toparlanmasına fırsat vermeden ve donanma ateşinin gece etkisiz kalacağından dolayı taarruzun gece de devam etmesini istemiştir.¹⁰⁷

Saat 21.00 itibaren başlayan taarruzlarda 57'nci Alay ve 64'üncü Alay'ın müşterek başladıkları taarruz ilk anlarda sorunsuz bir şekilde ilerlemiştir.¹⁰⁸ İlerleyen saatlerde İngiliz donanmasın aydınlatma için kullandığı ışıldaklar yardımıyla başlattığı bombardıman ve Anzak kuvvetlerinin ağır makineli tüfek ateşiyle, Türk taarruzu durdurulmuştur.¹⁰⁹

Harekâtın sol kanattaki taarruzları başarısız olmuştur. 77'nci 72'nci ve 33'üncü Alayların sevk ve idare edilmesi zorlaşmış, personel dağılmıştır. Cepheye geç saatlerde gelen 33'üncü Alay henüz bölgeyi tanımaya fırsat bulamamış, 77'nci Alay'da ise firar problemi ortaya çıkmıştır. 19'uncu Tümen Komutanlığı, hali hazırda sabahdan itibaren elindeki tüm kuvveti taarruza dâhil etmiş ve bağlı bulunduğu 3'üncü Kolordu'dan ihtiyat kuvveti talep etmiştir. Liman Paşa'nın amfibi harekâta karşı kurduğu savunma planı sebebiyle halen 3'üncü Kolordu'nun, 19'uncu Tümen'e verebileceği bir ihtiyat kuvveti de bulunmamaktadır. 27 Nisan günü ve gece boyunca devam eden Türk taarruzları neticesinde 19'uncu Tümen'in yeni hattı Cesarettepe-Bombasırtı-Kırmızısirt-Kanlısirt ekseninde oluşturulmuştur. Anzak kuvvetleri de donanma ateş desteği ve piyade direnişi sayesinde Yüksesirt-Boyun hizasında tutunmayı başarmıştır.¹¹⁰

27-28 Nisan gecesini 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey'in 19'uncu Tümen Komutanlığı'na yazdığı rapor, durumu net olarak özetlemektedir;

¹⁰⁶ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, ss. 88-89.

¹⁰⁷ ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁰⁸ Chambers'e göre Türkler, ilk defa bu taarruzda el bombası kullanmıştır. Müteakip dönemde bomba muharebesi ve bomba taarruzu kavramlarını harp ceridelerinde ve raporlarında da tespit etmekteyiz. Chambers, *a.g.e.*, s. 197.

¹⁰⁹ *a.g.e.*, s. 194-195; ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 90-94.

¹¹⁰ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 363.

Cephemizdeki tepeyi ele geçirdik.(Kırmızısırt) Sahile doğru devam ettirdiğimiz hücumlar, sahilin karşısındaki sırtların bir kısmını da ele geçirmiş olmamıza rağmen, düşmanın etkili yan ateşlerine maruz kaldığından bu noktalarda barınmak mümkün olmamıştır. Diğer birliklerin de durumu aynıdır. Şimdilik ele geçirdiğimiz tepeyi tutuyor ve tahkim ettiriyorum.¹¹¹

Elde tutulan hatlarda Ağustos Muharebelerine kadar, küçük değişiklikler haricinde el değiştirmeler olmamıştır ve Türk ordusu bugünden itibaren düşman filosunun açık bir şekilde vurabileceği bir harekât tarzını tekrar uygulamayacaktır. Bir süre daha her iki taraf da tehlikeli bir teşebbüste bulunmamış ve ilerleyen süreç boyunca buldukları mevzileri tahkim etmek için uğraşmışlardır. Bilhassa Türk kuvvetleri bu muharebeler sonrasında gündüz vakti taarruz etme riskine mümkün oldukça girmemiştir.¹¹² 27 Nisan'da yaşanan muharebelerinin Arıburnu'nda savaşıyan taraflara bir denge getirdiği açıktır. Sonuç olarak Anzak kuvvetleri istenildiği şekilde püskürtülememiş ancak önemli stratejik noktalar Türk kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir.¹¹³

27 Nisan sabahı başlayıp 27-28 Nisan gecesi boyunca devam eden taarruzların neticesinde oluşan bu manzara elbette iki tarafın da takviye edilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. 28 Nisan sabaha karşı 05.00'te Gelibolu Yarımadası'na çıkarılan 125'inci Piyade Alayı derhal 19'uncu Tümen Komutanlığı emrine verilerek Arıburnu'na yollanmıştır. 125'inci Alay aynı gün öğleden sonra Kemalyeri'ne ulaştıktan sonra bu birlik için Arıburnu safhası başlamıştır.¹¹⁴ 6-10 Ağustos'ta yaşanacak muharebelerde 125'inci Alay, Kırmızısırt'ı savunmakla görevli olacaktır.

Anzak kuvvetleri henüz yerleşemedikleri bu mıntıkada maruz kaldıkları şiddetli taarruzdan ciddi anlamda etkilenmiştir. Sadece muharip personel değil, sıhhiye ve ikmal

¹¹¹ Sadeleştirilmemiş hali; “*Cebhemize gelen tepeyi zapt ettik. Sahile doğru yapılan hücumumuz düşmanın mü'essir yan ateşlerine ma'rûz kalarak; sahile karşı sırt kenarını kısmen işgâl etmiş iken barınılamamıştır. Kıta'at-ı sa'ire dâhi aynı vaz'îyyette kalmıştır. Zapt ettiğimiz tepeyi tutuyor ve tahkim ettiriyorum.*”; 27'nci Alay'ın faaliyetleri için ayrıca bk.: Murat Karataş, Barış Borlat, *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 27 . Alay*, C.1, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarih Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 277.

¹¹² ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 90; Burhan Sayılır, *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006, s. 109; Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, Çev.: Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 270.

¹¹³ Williams, *a.g.e.*, s. 176.

¹¹⁴ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 48-49.

personeli de birçok noktada muharebeye dâhil olmuştur. Hamilton Karargâhı'nın tahmin ettiği ve öngördüklerine göre planladıkları sağlık/sihhiye sistemi yaralı sayısının çokluğundan dolayı çökmüştür.¹¹⁵

Osmanlı Genelkurmayı'nın 5 Mayıs 1915 tarihli harp raporunda 27 Nisan'da Arıburnu'nda gerçekleştirilen taarruz ile alakalı; Anzak kuvvetlerinin son ihraç noktasına kadar sürüldüğü ve bir kısmının gemilere bindirildiği aktarılmıştır. Ayrıca, bir kısım Anzak askerinin de beyaz bayrak çekerek teslim oldukları iddia edilmiş ve kendilerini teslim almak üzere giden Türk askerlerini tuzağa düşürerek ateş açtıkları bildirilmiştir. Boğaz içerisinden yapılan aşırı atışlar ve kara topçusunun atışları ile, bir İngiliz nakliye gemisinin batırıldığı ikisinin de ağır hasar aldığı; HMS Majestic ve HMS Triumph'un da isabet alarak çekilmeye zorlandığı, karaya asker çıkarmakta olan birçok mavnanın da batırıldığı aynı raporda yer almıştır.¹¹⁶ Askeri anlayış açısından bakıldığında bu raporun büyük ölçüde propaganda cümleleri içerdiği ve komuta merkezinin yanlış yönlendirilmesine sebep olacağı -belki de olduğu- görülebilmektedir.

3.1.3. 1 Mayıs Taarruzu

Tümgeneral rütbesinde bir paşanın yöneteceği Tümen seviyesinde bir birliği; Yarbay rütbesinde yöneterek 25 Nisan gününden itibaren Arıburnu bölgesinde yaşanan muharebelerin seyrini değiştiren 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey; 30 Nisan günü neredeyse kolordu büyüklüğünde bir kuvvetin sevk ve idaresini üstlenmiş bir haldedir. Birkaç gündür yaptığı başarılı hizmetler derhal gümüş imtiyaz harp madalyası ile ödüllendirilmiştir. 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa tarafından 30 Nisan günü yazılan emirde, Mustafa Kemal Bey'in emrindeki birlikler içinde de madalya almaya layık askerleri bildirmesi istenmiştir.¹¹⁷

¹¹⁵ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, s. 364.

¹¹⁶ BOA. DH. EUM. VRK. 14/92'den aktaran Ahmet Altıntaş, *Belgelerle Çanakkale Savaşları*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları, Çanakkale 1997, ss. 47-48.

¹¹⁷ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 52; Birinci bölümde bahsettiğimiz Osmanlı Ordusu'nun son yıllardaki ıslahatları, Mustafa Kemal Atatürk gibi yetenekli subayların başarıları için fırsat yaratmıştır. Yaşlı, eğitimsiz ve düzensiz komutanlar yerine; çalışkan, iyi eğitilmiş ve cesur komutanlar Çanakkale Cephesi'nin temelini oluşturmaktadır.

Gözetleme faaliyetlerinde, Anzak kuvvetlerinin karaya sürekli olarak asker sevk ettikleri ve ellerinde bulunan mevzileri tahkim ettikleri tespit edilmiştir. Yarbay Mustafa Kemal Bey, elindeki gücü doğru kullanmak ve Anzak kuvvetlerini denize dökmek istemektedir. 27 Nisan Taarruzundan aldığı dersler ve yaşadığı tecrübeye istinaden yeni bir taarruz planı yapmıştır. Mustafa Kemal Bey'e göre, Anzak kuvvetleri yeteri kadar tahkimat yapmadan, buldukları noktalara yerleşme fırsatı bulmadan ve karaya daha çok asker sevk etmeden tamamen püskürtülmelidir.¹¹⁸ Mustafa Kemal Bey, bu durumu şöyle açıklamaktadır;

“Düşmanın harekât tarzına göre; yerleştiği mevzilerde günlerce bizi meşgul edip yanılarak yeniden uzaklardan kuvvet getirmek niyetinde olduğunu tahmin ediyorum. Bu sebeple karşımızda bulunan düşmanı, tek kişi kalıncaya kadar hepimiz ölsek de mutlaka denize dökmek gerektiği kanaatindeyim. Durumumuz düşmana göre zayıf değildir. Düşmanın morali tamamen bozulmuştur. Sürekli siper kazarak kendisine sığınacak bir yer aramaktadır.”¹¹⁹

Türk tarafı, Anzak kuvvetlerini söküp atmak isterken, Anzak tarafında da yeni takviye alınan deniz piyadeleri vasıtasıyla bir taarruz yapılması planlanmaktadır. Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, 1 Mayıs günü taarruza geçerek, Düztepe'ye ulaşmak ve Anzak siper hattını ilerletmeyi hedeflemiştir.¹²⁰

Türk komuta heyeti taarruzdan önce Arıburnu'nda, bazı düzenlemeler yapmıştır. Kanlısirt'in güneye doğru uzanan hatları kaldırılmış, Kanlısirt'in zirvesine doğru olan kısımların tahkimatına ağırlık verilmiştir. 5'nci Tümen'den yeni birlikler bölgeye ulaşmaya başlamış ve 77'nci Alay, Kabatepe bölgesine gönderilmiştir. 5'inci Tümen'den gelen

¹¹⁸ 18 Mart Boğaz Muharebesi'nde Müstahkem Mevkii Kurmay Başkanlığı görevini yürüten Selahattin Adil Bey'e göre, 5'inci Ordu'nun 27 Nisan, 1 Mayıs ya da 19 Mayıs taarruzlarında olduğu gibi saldırıya dayalı muharebe anlayışı bazı yerel cephe düzeltmelerinden başka bir sonuç vermemiştir. Selahattin Adil Bey, bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır; “*Bütün Çanakkale savaşlarında 300 bini bulan ordumuzun en yetişkin ve kıymetli elemanlarını kaybettiren bu manasız saldırılar olmuştur. Bunların bir tek faydası belki düşmanı yıldırma ve ilerideki hareketleri için daha metodlu ve daha tedbirli harekete mecbur etmesidir.*” Metin Martı, *Çanakkale Hatıraları*, C. 1, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 151.

¹¹⁹ Atatürk, 2011b, a.g.e., s. 53.

¹²⁰ Nigel Steel, Peter Hart, *Gelibolu – Yenilginin Destanı*, Çev.: Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları, İstanbul 2005, s. 103.

birliklerin muharebe alanındaki yorgun birliklerle yer değiştirmesine başlanmıştır.¹²¹ 25 Nisandan beri arazide bulunan; 57'nci 27'nci 72'nci ve 77'nci Alayların mevcutlarının yarısı erimiş ve yeteri kadar ikmal yapılamamıştır.¹²²

Üçüncü Arıburnu Muharebesi olarak da adlandırılan, 1 Mayıs Taarruzu'nda; harekât, 5'inci Tümen'den bölgeye yeni getirilen kuvvetlerin kullanılması doğrultusunda şekillenmiştir. Yeni gelen taze kuvvetler ve yıpranmamış olan 125. Alayın varlığı Türk kuvvetleri için hem personel anlamında avantaj hem de psikolojik anlamda rahatlık sağlamıştır

30 Nisan akşamı Arıburnu'nda; sağ tarafta Binbaşı Hüseyin Avni komutasında 57'nci ve 64'üncü Alaylar ile 72'nci Alay 3'üncü Tabur ve 77'nci Alay 3'üncü Tabur; merkezde Yarbay Ali komutasında 14'üncü ve 15'inci Alaylar; sol tarafta ise Yarbay şefik komutasında 27'nci, 33'üncü ve 72'nci Alaylar bulunmaktadır. Ayrıca 13'üncü Alay 14 ve 15'inci Alay'ın arkasında merkez gerisinde ihtiyat olarak yerleştirilmiştir. Türk kuvvetlerinin asıl taarruz ağırlığı merkezden olacaktır çünkü Anzak cephe hattı sağ ve soldan donanma ateşine daha açık olduğundan, ancak merkezden vurulmak için uygundur.¹²³

1 Mayıs sabahı saat 05.00'te Türk topçu bataryaları Anzak mevzilerine aynı anda bombardımana başlamıştır. Suyatağı'ndaki topçu grubu Yüksesirt ve iskeleleri; Sancaktepe topçu grubu Sivritepe ve Kanlısirt'ı; Kemalyeri grubu, Merkeztepe'yi; sahra grubu ise Anzak mevzilerinin gerilerini bombardıman etmiştir.¹²⁴ Plana göre, mühimmat azlığından dolayı bombardıman çok uzun süremeyecek ve on beş dakikalık bombardımanın ardından piyade taarruza kalkacaktır.¹²⁵ Ayrıca, 5'inci Tümen'in İstihkâm Bölüğü 14'üncü Alay'ın yanında; 19'uncu Tümen'in İstihkâm Bölüğü de 27'nci Alay'ın yanında görevlendirilerek, taarruz ile

¹²¹ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 53-54.

¹²² ATASE, 1997, *a.g.e.*, s. 78.

¹²³ Sayılır, *a.g.e.*, s. 109.

¹²⁴ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 57.

¹²⁵ Kara ya da deniz fark etmeksizin Türk topçusu, Seferi Kuvvetler topçularına karşı mühimmat konusunda sürekli sıkıntı yaşamıştır. Türk kuvvetleri görüldüğü üzere taarruz öncesi yalnızca on beş dakikalık bir bombardıman tertip ederken, Anzak kuvvetlerinin 6 Ağustos'ta Kanlısirt taarruzu öncesi başlattığı bombardıman saatler sürecektir. Çanakkale Cephesi'nin ardından 19'uncu Tümen Komutanı olarak Galiçya Cephesi'nde görevlendirilen şefik Aker'in hatıralarında aktardığı bir pasaj bu noktada dikkat çekmektedir; “Çanakkale muharebelerinden sonra 19. Tümen komutanlığı ile iştirak ettiğim Karpatlar (Galiçya) muharebelerinde müttefiklerden tümenimize ilhak edilen çeşitli topçu kuvvetleri ve el bombalarının zenginliği Çanakkale mahrumiyetlere alışkın olan bizleri sevindirmişti.” Martı, *a.g.e.*, s. 285.

birlikte Anzak mevziilerini tahrip ve ele geçen hatların onarımına yardım etmeleri öngörülmüştür.¹²⁶

Topçu hazırlık ateşinin ağırlık noktası Merkeztepe'de yoğunlaşmıştır. On beş dakika sonra merkez ve sol kanat birlikleri taarruza geçerken sağ kanadın harekâtı ise düşmanı şüphelendirmek ve kafa karışıklığı yaratmak için bekletilmiştir.¹²⁷ Türk taarruzunun başlaması ile Birleşik Donanma, arazideki piyadesini korumak amacıyla yoğun bir top atışına başlamıştır. Donanma atışları çoğunlukla güney kanat üzerine yani Türk taarruzunun soluna yoğunlaşmış ve hattın gerilerini de tahribata uğratmıştır. Merkezde bulunan 14'üncü Alay, Anzak siperlerine iki yüz metrelik mesafeye kadar yaklaşmış fakat donanma topçusunun ve Anzak siperlerinde bulunan makineli tüfeklerin etkisiyle yavaşlamıştır. Bu durumu Kemalyeri'nden izleyen 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey, 14'üncü Alay'ın üzerindeki baskıyı hafifletmek için Türk topçusuna merkez hatlarına yoğunlaşma emri vermiştir. Ayrıca sağ taarruz kolunun Boyun noktasına, sol kolun da Merkeztepe güneyine doğru baskılarını artırmalarını istemiştir.

Taktik olarak doğru noktalara yerleştirildikleri için Anzak makineli tüfekleri, mevzilerde boşluk bırakmadan çapraz bir şekilde atış imkânına sahip olmuştur.¹²⁸ Savunma kuvvetlerinin bu tertibatı Türk hücumlarını etkisiz bırakmış ve çok sayıda zayiata neden olmuştur. Taarruzların başarısızlığını gören 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey, elinde bulunan ihtiyat kuvvetlerini de saat 10.30 muharebeye sürme kararı vermiştir.

Buna göre; 125'inci Alay'ın 2'nci Taburu, 14'üncü ve 27'nci Alaylara takviye olarak gönderilmiştir. 15'inci Alay, 125'inci Alay'ın bulunduğu yere; 13'üncü Alay da 15'inci Alay'ın bulunduğu yere kaydırılmıştır. Kabatepe'de bulunan 5. Sahra Topçu Alayı'nın iki taburundan düşmanın sağ tarafını ve gerisini ateş altına alması istenmiştir.¹²⁹ Merkez kuvvetler komutanına ihtiyatlarını kullanması, sağ ve sol kanatlara ise taarruzlara hız kesmeden devam etmeleri yönünde emir verilmiştir. Fakat sol kanattan gelen raporlar

¹²⁶ Murat Karataş, Barış Borlat, *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 27. Alay*, C.2, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarih Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 19.

¹²⁷ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 101.

¹²⁸ 25 taburdan oluşan Anzak kuvvetlerinin her bir taburunda birer makineli tüfek mutlaka bulunmaktadır.

¹²⁹ Karataş, *a.g.e.*, s. 53.

harekâtın etkisiz kaldığını göstermektedir. Anzak makineli tüfek atışlarının çok yoğun olduğu ve Türk kuvvetlerinin elinde bulunan makineli tüfeklerin bozulduğu; 27'nci Alay 2'nci Taburun da henüz muharebeye dâhil olmadığı bildirilmiştir. İhtiyat kuvvetlerinin muharebeye sokulması da Türk taarruzu için bir sonuç vermemiştir.¹³⁰

Öğleden sonra Türk tarafından bir telsiz müfrezesi Anzak savunmasının taktik durumunun kritik olduğuna ilişkin bir mesaj yakalamıştır. Raporunda, Anzak savunma mevzilerinin sarsıldığı ve takviye kuvvet istendiği bildirilmiştir. Anlaşıldığı üzere Türk taarruzları istenilen sonucu vermese de etkili olmuştur. Bu istihbarat üzerine taarruzlar tekrar canlanmaya başlamıştır. Sol kanat kuvvetleri daha önceki muharebelerde çok kayıp vermiş olmalarına rağmen savaşma gücünü yitirmemiş ve bazı Anzak siperlerine girebilmişlerdir.¹³¹

Israrla devam eden Türk taarruzları saat 16.00 da tekrar durmuştur. 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey'in hücum boruları çaldırma emriyle taarruzlar karanlık basıncaya kadar şiddetini koruyarak devam etmiştir. Tümen emrinde ihtiyat kuvveti olarak 13'üncü Alay kalmıştır. Saat 16.30'da bu alaydan 4 bölük sol kanat emrine verilmiş fakat bir olumlu bir sonuca varılamamıştır. Anzak kuvvetleri mevzilerinden çıkarmak mümkün olamamıştır. Gün içerisinde ki çarpışmalarda bazı arazi parçaları ele geçirilmiştir. Cephe hattındaki bazı noktalarda iki kuvvet arasında mesafe 10 metreye kadar inmiştir.¹³²

Türk taarruzlarının yavaşlamasını fırsat olarak gören Anzak kuvvetleri saat 19.15'te Kırmızıyurt'a doğru bir taarruza geçse de başarılı olamamıştır. Türk tarafınca da Anzak hattına; bazı noktalarda 20 metre, yer yer 8-10 metre yaklaşılmasının, gece taarruzu için uygun olduğu düşünülmüştür. Türk birlikleri gece taarruzu için düzenlemelerini tamamlamış; saat 00.00'da sol kanat birlikleri taarruza geçmiştir. Saat 02.00'de merkez ve sağ kanat birlikleri de taarruza geçmiştir. Yarbay Mustafa Kemal Bey, raporunda; merkezdeki taarruza tahsis edilen 5'inci Tümen birliklerinin geç kaldığını, elinde ihtiyat kuvveti olarak yalnızca üç bölüklü bir taburun olduğunu belirtmiştir.¹³³

¹³⁰ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 102.

¹³¹ *a.g.e.*, s. 103.

¹³² Erickson, *a.g.e.*, s. 96.

¹³³ Peter Hart, *Gelibolu 1915*, Çev.: Ahmet Fethi, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 215-218; Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 63.

Türk taarruzları gündüz olduğu gibi gece de mevzilerdeki bazı küçük dalgalanmalar dışında net bir sonuç vermemiştir. Anzak hatlarına önceden ustalıkla yerleştirilen makineli tüfek atışı ve alışılacağı donanma desteği başarısızlığın sebebi olmuştur. 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey'in çok zayıf verildiği için saat 03.00'te taarruzu durdurma kararı vermesiyle 1 Mayıs muharebeleri sona ermiştir. Birçok kaynakta 1 Mayıs Gece Taarruzu olarak geçmesine rağmen taarruz gündüz erken saatte başlayarak 1-2 Mayıs gecesi 03.00'te tamamlanmıştır. Bu sebeple 1 Mayıs Taarruzu daha uygun bir tanımlama olacaktır.¹³⁴

Türk kuvvetleri gece muharebesi için yeterli eğitim görememiştir. Hali hazırda tüm hatlar oluşmadığı için bu gece taarruzunun bir mevzi muharebesi olmadığını da kaydedebiliriz. Anzak kuvvetleri henüz iyi tahkim edilmiş sadece bir hatta sahiptir.¹³⁵ Üstelik aynı sabah sadece birlikler taarruza hazır olmadığı için ertelenen Anzak taarruzu da Türk taarruzuna karşı savunma için bir avantaj haline gelmiştir.¹³⁶ 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey bu başarısızlığı şöyle değerlendirmektedir;

“Bu hücumlarda Türk saldırılarının sonuçsuz kalmasının sebebi; muharebenin çeşit olarak değişmiş, mevzi muharebesine dönmüş olması ve bu dönüşüm karşısında en mühim rolü oynaması kaideden olan dik mahrekli topçu kuvvetinin mevcut olmamasıydı.”¹³⁷

1 Mayıs günü sabah 05.00'te başlayarak 2 Mayıs günü 03.00'e kadar devam eden taarruzlar sırasında Arıburnu bölgesindeki zayıf; 33'üncü Alay 7 subay, 361 er; 13'üncü Alay 6 subay, 604 er ve 15'inci Alay 12 subay, 920 erdir. Muharebede Türk tarafının verdiği toplam zayıfın 6000 kadar olduğu tahmin edilmiştir.¹³⁸ 125'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Cemal Bey bu muharebede şehit düşmüş, kendisinin anısına Kırmızıyurt

¹³⁴ Bu noktada, 30 Nisan-1 Mayıs gecesi Seddülbahir bölgesinde yaşanan muharebeleri unutmamak gerekir. Güney Cephesi'ndeki hareket, Arıburnu'ndan farklı olarak 1 Mayıs gecesi yaşanan Türk taarruzlarından ibarettir. Aspinall-Oglander, İngiliz resmi tarihi olarak kabul ettiğimiz eserinde, 1 Mayıs Gecesi Seddülbahir'de yaşanan muharebeleri aktarırken, Arıburnu'nda yaşanan muharebelerden hiç bahsetmemiştir. Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, ss. 385-389.

¹³⁵ Sayılır, *a.g.e.*, s. 111.

¹³⁶ Steel, Hart, *a.g.e.*, s. 103-104.

¹³⁷ Martı, *a.g.e.*, s. 280.

¹³⁸ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 104.

ile Kanlısirt arasındaki dereye Cemal Deresi ismi verilmiştir.¹³⁹ Aynı saatlerde Seddülbahir’de yaşanan muharebeler incelendiğinde, Arıburnu’nda yaşanan muharebelerin oyalama taarruzu niteliğine dönüştüğü görülmektedir.¹⁴⁰ Bu geceden itibaren her iki tarafta da mevzi yapımı, tahkimat ve istihkâm işlerine ağırlık verilmiştir. 5 Mayıs günü Türk tarafında kol düzeninde değişikliğe gidilerek Arıburnu’ndaki birlik karışıklığının önüne geçmek, sevk ve idareyi kolaylaştırmak adına; 25 Nisan gününden beri bölgede olan Yarbay Mustafa Kemal Bey’e Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığı görevi verilmiştir.¹⁴¹

3.1.4. 7-8 Mayıs Taarruzu (Şehitler Tepesi Baskını)

Kırmızısirt-Kanlısirt hattını birbirinden ayıran Cemal Deresi’nin üst tarafında, bugünkü Lone Pine Anıtı’nın batı ucunda kalan Şehitler Tepesi’nde bulunan siperler Türk kuvvetleri tarafından ele geçirilmek istenmiştir. Kanlısirt’in zirve noktası olarak görebileceğimiz bu kısımların Türk kuvvetlerinin elinde bulunması sayesinde savunma güçlenebilecektir. Siperler ne kadar geride olursa, olası bir Anzak taarruzunda Türklerin doğu tarafta bulunan Karayörük Deresi’nin vadisine kadar itilme ihtimali bulunmaktadır. Bölgedeki Türk askerlerinin komutanı olarak çıkarmanın ilk gününden beri görev yapan Yarbay Mustafa Kemal Bey, Şehitler Tepesi’nin ele geçirilmesi için baskın niteliğinde bir taarruz yapılması gerektiğini kuvvetlerine bildirmiştir.

Bu amaçla bölgedeki Türk kuvvetlerinden 140 kişilik bir gönüllü müfrezesi kurularak başlarına da 125’inci Alay 3’üncü Tabur 10’uncu Bölük Komutanı Teğmen Saffet Efendi atanmıştır. Yarbay Mustafa Kemal Bey, 7 Mayıs günü öğle saatlerinde Kemalyeri’nde Saffet Efendi ile bizzat görüşerek taarruz planını hazırlamıştır.¹⁴² Yarbay Mustafa Kemal Bey’in Arıburnu Muharebeleri Raporu’nda aktardığı üzere, Kolordu Komutanlığı’na bu gece yapılacak taarruz ile alakalı verdiği rapor aşağıdaki şekildedir.

- Teğmen Saffet komutasında tertip edilen 140 kişilik bir fedai müfrezesi, bu gece sol kanadımız karşısında Kanlısirt üzerindeki düşman mevzisine hücum edecektir. Bu fedai müfrezesi komutanına hareket tarzı hakkında bizzat şifahi talimat verilmiştir.

¹³⁹ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5047, Dos.202, Fih.1-5

¹⁴⁰ Konu ile alakalı ayrıntılı bilgi için ayrıca bk.: Erickson, *a.g.e.*, ss. 142-149; ATASE, 2012b, *a.g.e.*, ss. 216-228.

¹⁴¹ *a.g.e.*, s. 108.

¹⁴² Haluk Oral, *Arıburnu 1915*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, ss. 87-92.

Kendisi bağımsız olarak hareket edecektir. Fedai müfrezesinin hücumu şu şekilde düzenlenecektir.

- Topçularımız saat 18.00'den itibaren söz konusu hücum noktasına ateşleri yoğunlaştırarak düşman siperlerinde tahribat yapacaklardır.
- Fedai müfrezesi kendisine gösterilen düşman mevziisine girer girmez, cephe ve yan taraflara ateş açarak orada yerleşecek ve sol kanat birlikleri derhâl söz konusu müfrezeyi takviye ederek orada yerleşmesini sağlayacaktır.
- Söz konusu düşman mevziisinde yerleştiği anda istihkâm bölüğü ileriye sürülerek düşman siperlerinde gerekli değişiklikler yapılacaktır.
- Zapt olunacak düşman mevziisinde tamamen yerleşmek ve söz konusu mevziye yaklaşan düşmanın diğer siperlerini düşürmek için bu mevziye sol kanattan derhâl makineli tüfek yerleştirilecektir.
- Fedai hücum kolu ateş etmeksizin sükûnetle hareket emrini aldığı; fakat düşmanın bu kola ateş açması beklenildiğinden söz konusu cephelerimizde bulunan birliklerin hücum istikametine ateş ederek hücum kolumuza zarar vermemeleri için gerekli kişiler uyarılmalı ve özel talimat verilmelidir. Sol Kanat Komutanı fedai hücum kolunun harekete başladığı andan itibaren bana telefonla her safhayı derhâl bildirecektir.¹⁴³

Harekâtın saati 22.00 olarak belirlenmiştir. Bu hücumdan evvel Anzak kuvvetlerini şaşırtmak üzere 21.00'da 57'nci Alay kuvvetleri taarruza geçmiştir. 57'nci Alay kuvvetlerinin taarruzu Kanlısirt'taki hareketliliği örterken, Fedai Müfrezesi de sessizce Cemal Deresi'nden ilerlemektedir. Müfreze Anzak hatlarından fark edildiğinde, Anzak siperlerinden üzerlerine çok yoğun bir piyade ateşi açılmış, Cemal Deresi'ne de sayısız bomba atılarak müfrezenin ilerlemesine imkân verilmemiştir. Fedai Müfrezesi ilerlemeye çalışmasına rağmen başarılı olamamaktadır. Geride ihtiyat olarak tutulan 13'üncü Alay'a ait iki bölüğün de muharebeye dâhil edilmesine rağmen yine de Cemal Deresi'nden çıkmak mümkün olmamıştır. Üstelik Teğmen Saffet ve 13'üncü Alay'dan takviye olarak gelen bölüklerden birinin komutanı olan Teğmen Hayri yaralanmış diğer ihtiyat bölüğünün komutanı Teğmen Hasan Basri de şehit olmuştur.¹⁴⁴ İki yerinden yaralanan Saffet Efendi sargı yerine götürülürken, Mustafa Kemal Bey'e aşağıdaki raporu göndermeyi ihmal etmemiştir.

“Efendim! Emirleriniz gereği, düşmanın siperlerine taarruz ettik.

Askerimin yarısını siperlerin üstüne yönelttim. Bir kısmı da benimle

¹⁴³ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁴⁴ ATASE, 2012a, *a.g.e.*, ss. 109-110; Sermet Atacanlı, *Arıburnu'nun İlk Müdafası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 209

birlikte siperlerin arkasını çevirdi. Bombaları attık. Düşman siperden denize doğru kaçmaya başladı. 10 şehidimiz ve altı yaralımız vardı. Fakat ben sol omzumdan vuruldum. Kurşun arkamdan çıktı. Askerim siperlerin önünde içeriye girmek üzereydi. Beni geriye sargı mahalline getirdiler. Gelirken ihtiyatlara ve diğer fedai subaylarına bilgi verdim. Asker bozulmadı. ‘Hücuma devam edip ileridekileri takviye ediniz.’ dedim. İngilizler kaçıyorlardı. Aman efendim! İleri harekâta devam etsinler. Siperin içinde ölmediğime teessüf ediyorum. Aldığım yara ikinci kurşun yarasıdır. Vaktim yok ellerinizden öperim sevgili cesur komutanım.”¹⁴⁵

Gelen takviye kuvvetlerle de başarılı bir sonuç alınamayınca daha fazla zayıat vermemek için harekât durdurulmuştur.

3.1.5. 19 Mayıs Taarruzu

Kara harekâtı planının en başından itibaren esas taarruz hedefi olarak görülen Alçıtepe’yi desteklemek ve Türk savunmasını bölmek üzere karaya çıkarılan Anzak kuvvetleri, 25 Nisan, 27 Nisan ve 1 Mayıs tarihlerinde Türk kuvvetlerinin çok sert taarruzlarına rağmen; çok sıkışık bir alanda ve dezavantajlı bir coğrafyada olsalar da denize dökülmemeyi başarmışlardır.¹⁴⁶

11 Mayıs 1915 günü Enver Paşa, cepheye bizzat gelerek siperlerde ve hatlarda incelemelerde bulunmuş, büyük bir taarruzun fayda getireceğini düşünmüştür. Bu taarruz için Esat Paşa ve Yarbay Mustafa Kemal Bey’in de fikirleri alınmıştır. Sonuç olarak düşmanı ezecek bir saldırı yapılmasına karar verilmiş ve hemen hazırlıklara başlanmıştır. 13 Mayıs tarihinde Liman von Sanders’e emir gönderilerek taarruz kararı bildirilmiştir.¹⁴⁷

17 Mayıs tarihinde Kuzey Grubu’nda tekrar bir düzenlemeye gidilerek; geçici olarak muharebe zorunluluklarından dolayı oluşturulan Arıburnu Kuvvetleri Komutanlığı birimi

¹⁴⁵ Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 78.

¹⁴⁶ Aslıhan Kervan, “İngiliz Kaynaklarına Göre 19 Mayıs Türk Taarruzu ve 24 Mayıs Ateşkesi”, *105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bakış Sempozyum Bildiri Kitabı*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020, s. 128.

¹⁴⁷ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 117.

lağvedilmiştir. 16'ncı Tümen¹⁴⁸ birlikleri Kuzey Grubu cephesine katılmış ve 2'nci Tümen kuvvetlerine de Kuzey Grubu'na katılmak üzere gereken emirler gönderilmiştir.

Plana göre; 19'uncu Tümen sağ kanat, 5'inci Tümen merkez ve 16'ncı Tümenin sol kanatta taarruza geçmeleri planlanmıştır. Asıl taarruz kolu yeni gelecek 2'nci Tümen kuvvetleri olarak hesaplanmıştır. 2'nci Tümen kuvvetleri 18 Mayıs akşamı Arıburnu'na getirilerek, Kırmızısirt üzerinde dar bir alanda taarruz pozisyonu aldırılmıştır. 18 Mayıs'ı 19 Mayıs'a bağlayan gece, sabaha karşı 03.30'da taarruzun başlaması öngörülmüştür. Taarruz öncesi Türk topçusu Anzak siperlerini bombardıman edecek, taarruz esnasında topçu ateşi Birleşik Donanma'ya yönlendirilecektir. Barbaros ve Turgut Reis muharebe gemileri de Kilye önlerine yanaşarak aşirtma atışlar ile katkıda bulunacaktır. Taarruz hazırlıkları büyük sükûnet içinde yürütülecek, Anzak kuvvetlerinin hazırlıksız yakalanması sağlanacaktır.¹⁴⁹ Türk kuvvetlerinin sağ kanadında 19'uncu Tümen'e bağlı 64'üncü Alay, Cesarettepe'den Yüksesirt ve çevresine; 57'nci Alay Boyun, Bombasırtı ve hemen karşısındaki Anzak mevzilerine taarruz edecektir. 27'nci ve 72'nci Alaylar ile 45'inci Alay'ın 3'üncü Taburu 19'uncu Tümen'in ihtiyatında bulunacaktır.

Merkezde bulunan 5'inci Tümen'e bağlı 13'üncü ve 14'üncü Alaylar, Merkeztepe'deki ilk hatlarda bulunarak tam karşısındaki Anzak siperlerine taarruz edecek; 15. Alay ise bu kuvvetlerin ihtiyatında bekletilecektir.

Merkezde bulunan 2'nci Tümen kuvvetleri, 5'inci ve 1'inci Alaylar; Merkeztepe'nin solundan itibaren Kanlısirt'in da bir kısmını içerecek şekilde Kırmızısirt'a taarruza geçecek, 6'ncı Alay da bu kuvvetlerin ihtiyatı olacaktır.

Onlardan biraz daha güneyde sol kanattaki 16'ncı Tümen birlikleri; Kanlısirt-Süngü Bayırı ekseninden taarruza kalkacaktır. 16'ncı Tümen kuvvetlerinden 47'nci Alay sağdan ve

¹⁴⁸ 6-10 Ağustos tarihlerinde Kanlısirt'ta yaşanacak muharebelerde işleyeceğimiz esas birliklerden biri olan 16'nci Piyade Tümeni, 8 Mayıs 1915 tarihinden itibaren Arıburnu'nda görev yapmaya başlamıştır. ATASE Arşivi, BDH Kt. 9, Dos.63, Fih.1-26; 16'nci Tümen ve bağlı birliklerin Ağustos öncesi durumları ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir biçimde aktarılacaktır.

¹⁴⁹ ATASE, 2012b, a.g.e., ss. 119-126; 19 Mayıs Taarruzu ile alakalı ayrıntılı bilgi için ayrıca bk.: Barış Borlat (Ed.), *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt I-II, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020.

48'nci Alay soldan hareket edecek; 125'inci Alay ise geride sağda bekleyecektir. 33'üncü Alay da 3'üncü Kolordunun ihtiyat kuvveti olacaktır.¹⁵⁰

Baskın taarruz olarak planlanan harekâta, Anzak birlikleri hazırlıksız şekilde yakalanarak kıyılara sürülecektir. Donanma ateşinin yıkıcı etkisinden korunabilmek için hedefler gün ağarmadan önce ele geçirilmelidir. Toplam mevcudu kırk bin personeli geçen ve dört tümenlik bir kuvvetten oluşan Türk taarruzu üç buçuk kilometrelik dar bir alanda sıkışacaktır. 18 Mayıs günü Gökçeada'dan gözetleme uçuşu için havalanan Pilot Teğmen Thomson, Türklerin Akbaş limanından takviye kuvvet çıkardığını ve Arıburnu'na intikal eden kuvvetleri fark ettiğini raporlamıştır. Yani çok kısa süre içerisinde Arıburnu'nda bir muharebe yaşanacağı anlaşılmış, taarruzun sürpriz olma özelliği ortadan kalkmıştır. Türk taarruzu için hazırlık yapmaya başlayan Anzak kuvvetlerinin, 19 Mayıs günü saat 03.00 sularında, Gedikdere civarında ay ışığı altında parlayan süngüleri tespit etmesiyle de Türk kuvvetleri tüm baskın avantajlarını kaybetmiştir.¹⁵¹

Sağ kanatta bulunan 64'üncü ve 57'nci Alaylar, tüm cepheyle birlikte belirlenen zamanda sessizce siperlerden çıkarak karşılarındaki hatlara hücum etmişlerdir. Hücumun ilk anlarında bu birlikler cephelerinde bulunan Anzak siperlerinin bir kısmını zapt ve işgal edebilmişlerdir. Taarruzun sağ kanadındaki başarı merkez ile sağ kanadın birleştiği noktadaki 14'üncü Alay'ın ilerleyememesinden dolayı devam ettirilememiştir. İleri çıkan 64'üncü Alay 1'inci Tabur kuvvetleri, Anzak kuvvetlerinin yan ateşi ile durdurulmuştur. 5'inci Tümen kuvvetlerinin ilerleyişindeki aksaklık, Anzak kuvvetlerinin bu noktada bir direnç oluşturmasına ve takviye olarak 64'üncü Alay'ın hücum kollarını püskürtmesine de olanak sağlamıştır. Anzak kuvvetleri tüm savunma hatlarında gerekli hazırlığı yapabilmiş, daha önceki taarruzlarda tecrübe ettikleri makineli tüfek savunmasını yine çok iyi kullanabilmişlerdir. Makineli tüfek ateşinin yoğunluğu Türk taarruzunun ilerlemesine imkân vermemiştir. Anzaklar, çıkarmadan üç hafta geçmiş olmasına rağmen hatların tam olarak birleştirememesi nedeniyle mevzileri korumak üzere çok sayıda makineli tüfek yerleştirilmiştir.¹⁵²

¹⁵⁰ Muzaffer Albayrak, Tuncay Yılmaz, *Sorularla Çanakkale Muharebeleri – 1*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, ss. 86-87.

¹⁵¹ Kervan, *a.g.m.*, ss. 132-133.

¹⁵² Atatürk, 2011b, *a.g.e.*, s. 106; Kervan, *a.g.m.*, ss. 133-134.

Taarruz her noktadan büyük ateş perdeleri ile karşılanmakta, Türk kuvvetlerinin ilerlemesine imkân verilmemektedir. En zor durumdaki kıtalardan biri, 2'nci Tümen'dir. Zira İstanbul'dan henüz yeni gelen taze birliklerden oluşan bu birlik; araziyi tanımamakta ve muharebe tecrübesi bulunmamaktadır. Üstelik personelin heyecanı ve Anzak kuvvetlerinin bu birliğin karşısındaki yoğun ateş baskısı, kuvvetlerin kısmen dağılmasına ve taarruzun ilerleyememesine neden olmuştur. Bu noktada, kuvvetleri toparlamak ve moral yükseltmek amacıyla 2'nci Tümen komutanı 03.40'ta birliklerin borazan ve trampet takımlarına hücum borusunu çalmalarını emretmiştir. Muharebe gürültüsüne, silah seslerine, feryat ve emirlere enstrüman sesleri de eşlik etmeye başlamıştır. Muharebe alanı bu şekilde karıştığında henüz taarruz başlayalı on dakika olmuştur.¹⁵³

Türk tarafının zayıfatı çok fazladır. Muharebe hattı tamamen Türk şehit ve yaralılarıyla kaplanmıştır. Kuzey Grubu Komutanlığı'nın emriyle saat 10.00'dan itibaren tüm grup cephesinde taarruzlar durdurulmuştur. Karşı saldırı ihtimaline istinaden bulunulan hatlarda tahkimat yapılması ve olası taarruzlar karşısında geri adım atılmaması emredilmiştir. Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa, saat 11.20'de 5'inci Ordu'ya ilettiği raporunda durumu şöyle belirtmiştir:

Emriniz gereğince bugün sabahleyin saat 03.30'da düşmana baskın suretiyle taarruz edilmiştir. Askerlerimiz kahramanca birçok yerlerde düşman siperlerine varmış iken düşmanın gayet metin tarzda tertip ettiği sıralı yan ateşleri yapmasına elverişli olan mazgallı siperlerden yaptığı şiddetli makineli tüfek ve piyade ateşlerinin ve el bombalarının etkisiyle ne yazık ki baskın fiilen mümkün olamamış ve ilerleyen erlerle subaylar şehit olarak düşman siperleri üzerinde kalmışlardır ki bu da fedakârlıkların en güzel tanıklarındır. Yedi saat tam bir metanetle bütün cephede devam eden işbu taarruzun bazı birliklerde subay ve er mevcutlarını yüzde elli ölçüsünde zayıfata uğratması yüzünden düşmanın çok etkin ateşleri karşısında taarruzun devamı hâlinde büsbütün perişan olacakları ve savunmanın dahi olanaksızlaşacağı tümenler tarafından rapor edilmesi üzerine, artık taarruzun daha ileriye götürülmesi sakıncalı görülmüş,

¹⁵³ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 131.

durum telefonla zatiâlinize arz olunmuştu. Aynı vasıta ile aldığım emirleriniz üzerine, hâlen bulunulan hatlarda savunmaya geçmek ve düşmanın muhtemel taarruzlarını karşılayacak şekilde tedbirler alıp bir adım dahi geriye gidilmemek üzere yerleşilmesinin emirleri verildiği maruzdur.¹⁵⁴

5'inci Ordu Komutanı Müşir Liman Paşa taarruzun başarısızlığını kabul etmiş ve sorumluluk aldığını belirtmiştir.

“...bu taarruzu, benim tarafımdan yapılmış bir hata olarak söyleyebilirim. Bu hata, düşmanı olduğu ölçüden daha aşağı değerlendirmekten doğmuştu. Sayısı az olmakla beraber, bir de cephane tasarrufu zorunda bulunan topçu ile hedefin hazırlanması işi, amacın sağlanmasına yeterli değildi.”

Raporlardan anlaşılacağı üzere komuta kademesinin, başarısızlığı üstüne aldığı görülmektedir. Ağır topçunun ve top cephanesinin azlığı, baskın niteliğinin kaybedilmesi, gece mevziye sokulan 2'nci Tümenin araziye yabancı olması, derin avcı hendeklerinde hücumla kalkmak için gereken tertiplerin yapılmaması, birliklerin gece mevzi değiştirmelerinde karışıklıklar olması, taarruzun derinlik içinde değil kollar hâlinde yapılması, gece muharebeleri için gerekli tedbir ve tertiplerin yeteri kadar alınmamış olması gibi sebepler sevk ve idare eksikliği olarak tanımlanabilir.¹⁵⁵

19 Mayıs taarruzunun sonunda Anzak tarafının zayiatı yaklaşık 600 personel kadardır. Türk tarafında ise 3.000 civarında şehit verilmiştir. Yaralı ve diğer zayıtlar ile birlikte Türk tarafının toplam zayıt sayısı 10.000'i bulmaktadır. 5 kilometrelik çok dar şeritlerde icra edilen bu harekât süresince Türk tarafı mevcudunun %30'u erimiştir. Çanakkale Cephesi'nin ikinci safhası olan 6 Ağustos müttefik çıkarmasına kadar Arıburnu'nda bu çapta büyük bir harekât yapılmamıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ *a.g.e.*, s. 136.

¹⁵⁵ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 137

¹⁵⁶ General C.F. Aspinall-Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale – Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 2, Yay. Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2005, ss. 30-31; ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 128.

3.2. 24 Mayıs Ateşkesi ve Kilitlenme

25 Nisan 1915 günü İtilaf Kuvvetlerinin çıkarmasından sonra ortalama bir ay kadar süren muharebeler boyunca ne Türk tarafı ne de İtilaf Kuvvetleri kuzey veya güney sektörlerde kesin bir sonuca ulaşmamış ve her iki tarafta ciddi kayıplar vermiştir. Türk tarafının taarruzlarından en ağır sonuçlananlardan biri 19 Mayıs 1915 şafak vakti Arıburnu'nda yaşanmıştır. 19 Mayıs Taarruzu sonrası birbirine çok yakın olan Anzak ve Türk siperleri arasında hayatını kaybeden ve çoğunluğu Türk şehitlerden oluşan naaşlar ortada kalmıştır. Aynı zamanda bu alanda yaralılar da bulunmaktadır. Naaşların gömülmemesi sağlık açısından çok ciddi bir tehlike haline almaya başlamıştır. Bunun üzerine taraflar mevziler arasında kalan naaşların gömülmesi ve yaralıların kaldırılması için belirli şartlar çerçevesinde bir günlük ateşkes için anlaşmıştır. 20 Mayıs akşamı Kızılhaç bayrağı taşıyan Anzak sıhhiye personelinin siperler arasındaki alandan yaralılarını almaya teşebbüs etmeleri ve Kızılhaç bayrağını tanımayan Türk erlerinin ateş açması üzerine ateşkes için ilk adım doğal olarak atılmıştır. Kızılhaç bayrağını tanıyarak ateşin durdurulmasını ve Kızılay bayrağı taşıyan Türk sıhhiye erlerinin de insansız bölgedeki yaralıları almak üzere bir Türk subayının emir vermesi bahsi geçen ateşkesin doğal seyri ile devam etmiştir. Haberciler vasıtası ile Anzak kuvvetleri cenaze defni amaçlı bir ateşkesi müzakere etmek için Türk kuvvetlerine bilgi vermiştir.¹⁵⁷ Müzakere için görevlendirilen Ohrili Kemal Bey, gerekli protokolleri görüşükten sonra ateşkes şartlarını belirlemek üzere 5'inci Ordu adına Yarbay Fahrettin Altay Bey görevlendirilmiştir. Ateşkes şartlarında naaşların nasıl gömüleceği, yaralıların nasıl toplanacağı, silahların akıbeti gibi detaylar belirlenmiştir. Naaş gömecek ve yaralı taşıyacak personelin silahsızlandırılması, her iki tarafın ateşkes süresince takviye almaması ve siper kazma faaliyetlerinde bulunulmaması konularında mutabık kalınmıştır. Ateşkes süresince kaygı duyulan diğer bir husus tarafların birbirleri hakkında istihbarat toplaması tehlikesidir.¹⁵⁸ Bunun önüne geçmek için ateşkes süresince ateşkesin uygulanacağı alanda hava keşif uçuşlarının yapılmayacağı konusunda da taraflar anlaşmıştır. 24 Mayıs sabahı 07.30'dan 16.30'a kadar ateş kesilerek belirlenen şartlar dâhilinde defin ve sıhhiye hizmetleri gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Aspinall-Oglander, *a.g.e.*, C.2, ss. 30-32

¹⁵⁸ 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey'in daha sonra hatıratında aktardığı bir ayrıntıya göre istihbarat faaliyetinin önlemlere rağmen bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. "*Düşman mevzilerini bu vesile ile görmek için bazı zekî subayların kollarına Kızılay işareti bağlatarak sıhhiye askeri şeklinde istihdam ettirdim ben de dolaştım.*" Borlat (Ed.), *a.g.e.*, 2020, C. 2, s. 299

¹⁵⁹ Metin Martı, *Çanakkale Hatıraları*, C. 2, Arma Yayınları, İstanbul 2005, ss. 26-27.; Erickson, *a.g.e.*, s. 161

19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey'in 23 Mayıs günü kıtalarına gönderdiği emirden anlaşılacağı üzere mümkün olan her ayrıntı hesaplanarak, ateşkesin karmaşık bir hal alarak olumsuz bir durum ortaya çıkmasının önüne geçilmiştir.

Tümen Sıhhiye Bölüğü tezkerecilerinden 65 tezkereci 16 tezkere ile ve 72. Alay tezkerecileri [tezkere ile beraber] 64. Alay ve diğer altmış beş tezkereci on altı tezkere ile ve 27. Alay tezkerecileri ve tezkere ile beraber 57. Alay'a katılmıştır. 64. Alay, Sıhhiye Bölüğü ve 72. Alay tezkerecilerini kendi tezkerecileriyle ve kâfi gelmezse diğer uygun askerlerle [gerekli koşullara sahip] yüz askere ulaşacaktır. 57. Alay dahi Sıhhiye Bölüğü ve 27. Alay tezkerecilerini kendi tezkerecileriyle ve kâfi gelmezse diğer uygun askerle keza yüz nefere ulaşacaktır.¹⁶⁰

Sabah 08.00'den akşam 16.00'ya kadar her iki tarafta anlaşma maddelerini bozmamış fakat her iki tarafta bozulması durumuna karşı hazır bulunmuşlardır. Ateşkeste yapılması öngörülen işler bittiğinde subaylar ve askerler el sıkışıp siperlerine dönmüşlerdir. Defin heyetleri; iki kurmay subay, iki tabip subay, iki çevirmen ve beyaz bayrak taşıyan 100'er kişiden oluşmuştur. Ateşkes vukuatsız biçimde gerçekleşmiş, defin işlemleri tamamlanmıştır.¹⁶¹ 24 Mayıs 1915 günü Gelibolu Yarımadası'nda yapılan geçici ateşkes Türk ve müttefik kuvvetlerini ilk defa silahsız olarak buluşturmuştur.

Donanma ateşi, Çanakkale Muharebeleri boyunca Arıburnu bölgesinde ve özellikle Kanlısirt civarında sadece Türk taarruzları için değil, Türk kuvvetlerinin ihtiyatlarının cepheye ilerlemesinde ve ikmalin cepheye ulaştırılmasında da büyük bir dezavantaj olmuştur. Zırhlılar, Kikirik Dere ve Karayörük Deresi arasındaki yoldan Türk hatlarının gerisine atış yapabilmekte, böylece ulaşım ve iletişimi aksatabilmektedir.¹⁶² Arazisi daha müsait olan Güney Cephesi'nde Haziran ve Temmuz ayları içerisinde de şiddetli çarpışmalar devam ederken, 19 Mayıs Taarruzunun ardından Ağustos ayına kadar geçen sürede Arıburnu'nda büyük çaplı muharebeler ve taarruzlar gerçekleşmemiştir. Örneğin Güney

¹⁶⁰ Borlat (Ed.), *a.g.e.*, 2020, C. 2, ss. 261-262

¹⁶¹ Kervan, *a.g.m.*, ss. 139-140.

¹⁶² ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-8a.

Cephesi'nde Kerevizdere, Kırte ve Zığındere Muharebeleri yaşanırken Arıburnu Cephesi çok daha sakindir. Arıburnu'nda kilitlenme dönemi başlamıştır.

3.3. Ağustos Taarruzu Kararı

Seferi Kuvvetler Komutanı General Hamilton, Seddülbahir-Alçıtepe hattı üzerinden Kilitbahir'e doğru ilerleme planından asla vazgeçmemiştir. 28 Mayıs'ta bir rapor yazarak takviye kuvvet istemiştir. İngiliz Savaş Bakanı Kitchener için bu tarihte halen Çanakkale Cephesi için üç ihtimal vardır. Bu ihtimallerin birincisi sert bir taarruz ile harekât seyrinin değiştirilmesi; ikincisi geri çekilme; üçüncüsü de mevcut durumun sürdürülmesidir. Lord Kitchener, geri çekilmenin Çanakkale'deki birliklerin Türkler tarafından imha edilmesine sebep olacağını düşünmektedir. Harekât seyrini değiştirecek kadar sert bir taarruz için de gereken kuvvetlerin Hamilton'a şu an için temin edilemeyeceğinin farkındadır. Bu sebeple, 2. Fransız Tümeni ve 52. Lowlands Tümeni ile Seferi Kuvvetler takviye edilmiştir. Haziran boyunca taarruzlara devam etmesine rağmen Güney Cephesi'nde toplamda altı kilometre kadar ilerleyebilirken, Anzak birlikleri, Arıburnu'nda halen dar kıyı şeridinde sıkışık durumdadır.¹⁶³

Türk tarafında ise Mayıs ayındaki taarruzlar başarısız olduktan sonra, Liman Paşa Kuzey ve Güney'deki iki kuvvet grubuna; karşı siperleri, hatları, tepeleri ve her karışı adım adım izlemelerini emretmiştir. Fransız kaynaklarının tabiriyle Türk mizacına çok uygun olan bu taktik harfi harfine yerine getirilmiştir. Türk kuvvetleri Mayıs ayındaki taarruzlardan edindiği tecrübelerle istinaden donanma topçularının ateşi sebebiyle birliklerini tehlikeye atmamak için büyük taarruz harekâtlarına girişmemiştir.

Takviye alan Seferi Kuvvetler'in bu takviye birliklerinin desteği ile de başarıya ulaşamadığı açıktır. Mayıs-Haziran itibaren muharebe hatlarının kilitlenmesinin ardından siper muharebeleri dayanılmaz bir hale gelmiştir. Üstelik Alman denizaltılarının Birleşik Donanma gemilerini hedef alması sebebiyle, gemiler Mondros limanında hapsolmuş ve Hamilton Karargâhı da mecburen Gökçeada'ya taşınmıştır. Bu sebeple Yarımada'daki kuvvetlerin ikmali zorlaşmıştır. Donanma topçusunun desteği olmadan piyadenin ilerlemesi

¹⁶³ Steel, Hart, *a.g.e.*, s. 150.

de çok zorlanmaya başlamıştır. Bu durum sonsuza kadar devam edemeyeceğini düşünen General Hamilton, İngiliz hükümetine, Anafartalar bölgesinde yeni bir çıkarma yaparak Türk mevzilerini çevirmeyi hedefleyen yeni bir harekât planı sunmuştur.¹⁶⁴

Hamilton'un aklında birkaç farklı senaryo vardır. Birincisi, gelecek takviye kuvvetlerin tamamını Seddülbahir'e çıkararak Kirte-Alçıtepe hattından Kilitbahir Platosu'na ulaşmak. İkincisi, askerleri Kumkale üzerinden çıkararak Çanakkale şehir merkezini ele geçirmek suretiyle Boğaz'ın kontrolünü sağlamak. Üçüncüsü, Saros Körfezi'nden asker çıkartarak Bolayır hattını ele geçirmek ve Türk kuvvetlerinin ikmalini tamamen kesmek. Dördüncüsü ise Anafartalar üzerinden yapılacak bir harekât ile Arıburnu'nun tamamen ele geçirilmesiyle Türk savunmasının çökmesini sağlamaktır.¹⁶⁵

Birleşik Krallık Hükümeti zaten 2. Kirte Muharebesi'nden beri Çanakkale Cephesi ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Hükümet nezdinde Çanakkale Komisyonu isminde bir araştırma/çalışma komisyonu kurularak durum ele alınmış, cephe değerlendirilmiş ve nihai kararlara varılmadan önce komisyonun kararı beklenmiştir. Ian Hamilton'un takviye talebine Churchill ve Kitchener'in destek ve ısrarları sayesinde olumlu sonuç çıkmıştır.¹⁶⁶ Winston Churchill aslında Saros üzerinden yapılacak bir harekâtı desteklemesine rağmen bölgenin denizaltı saldırısına çok açık olması sebebiyle tehlikeli bulunmuştur. Üstelik ikmal hattının yaklaşık 20 mil daha uzaması gerekeceğinden daha hızlı sevk, idare ve ikmal faaliyeti için bu plan tercih edilmemiştir.¹⁶⁷

Anzak cephe hattında bu plan daha önceden değerlendirilmiştir. Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood, bir gece baskın taarruzu şeklinde dere yataklarından ilerleyerek Conkbayırı hattına ulaşmayı hedeflediği planını Hamilton Karargâhına daha Mayıs ayındayken sunmuş, Ancak o tarihlerde İngiltere'de yaşanan hükümet krizi ve Yarımada'ya gelen takviyelerin Hamilton tarafından Alçıtepe hattında kullanılması sonucu bu plan iptal edilmiştir. Şimdiki halde Arıburnu ve kuzeyine İngiliz Hükümeti tarafından ilgi gösterilmesi üzerine Birdwood'un fikrine olumlu bakılmaya başlanmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Chiron, *a.g.e.*, ss. 1436-1440

¹⁶⁵ Hamilton, *a.g.e.*, ss. 21-22.

¹⁶⁶ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, ss. 355-356.

¹⁶⁷ Philip Haythornthwaite, *Gallipoli 1915 Frontal Assault On Turkey*, Osprey Publishing, Londra 1991, s. 70

¹⁶⁸ Patton, *a.g.e.*, ss. 89-92

Birdwood, planını Mayıs ya da Haziran ayında uygulanmak üzere düşünmüş ve belirtmiş olmasına rağmen İngiltere'den takviyelerin onaylanarak Çanakkale'de karaya ayak basmaları Ağustos ayını bulmuştur. Planın başarı şansı her geçen gün azalmaktadır; çünkü Türk tarafı her geçen gün buldukları siperlere daha iyi yerleşmektedir. Ayrıca, Türk tarafında da bu bölgenin tehlikeli olabileceği bilinmektedir. Örneğin Anafartalar'da muharebelerin başlamasının ardından Anafartalar Grup Komutanlığı görevine getirilen Albay Mustafa Kemal Bey de Arıburnu'nun güvenliği için Anafartalar üzerinden Ağıldere-Conkbayırı yönünden yapılacak bir harekâtın tehlikeli olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁹

Temmuz ayının sonlarına doğru Türk Genelkurmayı, Limni'ye ortalama otuz bin kişilik takviye kuvvet geldiğine dair istihbaratı Liman Paşa ile paylaşmıştır. Yeni bir çıkarmanın olacağı konusunda uyarılan Liman Paşa, çıkarmanın hedef noktasını tam olarak kestirememektedir. General Hamilton ise büyük umutlarla ve zorluklara rağmen onaylattığı harekât kararına karşın kendisine gönderilmesi kararlaştırılan birliklerin komuta kademesinden memnun değildir. Ağustos muharebelerinde Anafartalar bölgesindeki kilit muharebelerde görev yapmak üzere İngiliz Savaş Bakanlığı tarafından görevlendirilen General Sir Frederick Stopford, savaş alanında büyük bir birliğe komuta etmeyen, bilgi ve tecrübesi kuramsal olan, üstelik sağlığı da zayıf olan bir komutandır.¹⁷⁰ Ünlü Amerikalı General George Patton'un tabiriyle Ağustos Muharebeleri, liderliğin planlamadan daha önemli olduğunun bir kanıtı olacaktır.¹⁷¹

16'ncı Tümen Komutanlığı'nın 6 Ağustos sabahı, 77'nci Alay Komutanlığı'na yazdığı 262 numaralı emirde; birkaç aydır devam eden kilitlenme halinin artık dayanılmaz olduğu ve bu durumu kırmak üzere Anzak cephesinden bir taarruz ihtimali aktarılmıştır.

¹⁶⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011, ss. 3-4.

¹⁷⁰ Steel, Hart, *a.g.e.*, s. 154.

¹⁷¹ Patton, *a.g.e.*, s. 89; Ünlü Amerikalı General Patton, henüz Yarbay rütbesindeyken hazırladığı tez niteliğindeki çalışmada bölgenin jeolojik ve coğrafi etkenleri ile birlikte muharebelerin tamamını bir kurmay subay gözüyle incelemiştir. General'in Çanakkale Cephesi'ndeki Ağustos Muharebeleri için yukarıda kullandığı tanım, yaşanan her muharebede geçerliliğini kanıtlamış ve kanıtlamaktadır. 2. Dünya Savaşı yıllarında Amerikan Kara Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Patton, Çanakkale Cephesi'ni ayrıntısıyla çalışarak çeşitli dersler çıkarmış, bunların çoğunluğunu Normandiya Çıkarması başta olmak üzere 2. Dünya Savaşı'nda görev aldığı cephelerde uygulamıştır. Sert ve disiplinli bir asker olarak bilinen Patton'un isminin verildiği M48 ve M46 tankları halen Türk Silahlı Kuvvetleri de dâhil dünyanın pek çok farklı ülkesinde kullanılmaktadır.

“İki aydır aynı ateş hattında geçirmekte olduğumuz askeri hayat, düşman ve onun her türlü ateşleri ve bizim her türlü mukabele ve hücumlarımız hariç olmak üzere tamamen düz bir hayat halini almış ve bizi siper muharebesine mecbur etmiştir. Bu hayatın düşman tarafından değiştirilmesi ve en beklenmeyen anda taarruza kalkmaları pek muhtemeldir. Bunun için bir an bile gafil bulunmamak lazımdır.”¹⁷²

3.4. Kanlısirt'taki Türk Tarafının Genel Durumu

25 Nisan çıkarmalarından itibaren Çanakkale Cephesi'nin tamamında olduğu gibi Kanlısirt'ta da hatlar yerleşmeye, muharebeler doğal seyrine girmeye başlamıştır. Mayıs ayından itibaren geçen süre boyunca, tüm cephe hattında mevziilerin inşa ve tahkimatında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yeraltında karşılıklı devam eden şiddetli bir lağım muharebesi silsilesi başlamıştır. Sadece lağım muharebelerinin başarısı için Liman von Sanders'in özel isteği üzerine Almanya'dan 500 kişilik gönüllü istihkâm subayından oluşan bir müfreze sivil kıyafetler ile gizlenmiş olarak Balkanlar üzerinden Türk topraklarına gelmiş ve Çanakkale Cephesi'nde göreve başlamıştır.¹⁷³ Türk kuvvetleri Mayıs ayının başından itibaren Kolordu seviyesinde iki gruba ayrılarak Kuzey ve Güney Grup Komutanlıkları olarak Çanakkale Cephesi'nde görevlendirilmiştir. Kanlısirt bölgesi Kuzey Grubu Komutanlığı'nın mıntikasında olan Arıburnu'nda bulunmaktadır. 19 Mayıs Taarruzundan itibaren Kanlısirt bölgesi 16'ncı Tümen Komutanlığı'nın sorumluluk sahası olmuştur. Ağustos Muharebelerinde Kanlısirt'ta görev yapacak olan 16'nci Tümen'e bağlı birliklerin bu tarihe kadar olan safahatı ve genel durumları aşağıdaki kısımlarda ayrıntısıyla aktarılmıştır.

3.4.1. 16'nci Tümen Harekâtı

16'nci Tümen 6-10 Ağustos tarihlerinde Kanlısirt'ta yaşanan muharebelerin merkezinde bulunmaktadır. 16'nci Tümen'in kuvvetleri bu tarihte Arıburnu Cephesi'ndeki Kuzey Grubu'nun sol kanadını oluşturmakla birlikte sorumluluk sahaları Kabatepe'den Kırmızısirt'a kadar uzanmaktadır.

¹⁷² ATASE Arşivi, BDH Kls.5465, Dos.H-13, Fih.1-15a.

¹⁷³ Wolf, *a.g.e.*, s. 323.

ATASE Arşivi'nde bulunan 16'ncı Tümen Tarihçesine göre; Tümen, 14 Aralık 1913 tarihinde 2'nci Ordu Müfettişliği ve 6'ncı Kolordu emrinde üçer bölükten oluşan ikişer taburlu 47'nci, 48'inci ve 125'inci Alaylardan kurulmuştur. 16'ncı Tümen Karargâhı, Topçu Alayı ve 125'inci Alay Adana'da; 47'nci Alay Mersin'de; 48'inci Alay ise Hatay/Dörtyol'da konuşlandırılmıştır.

Bu tarihten itibaren günlük işler, talim-terbiye ve eğitim gibi rutinlerle uğraşan birlik; 2 Ağustos 1914'te ilan edilen seferberlik üzerine alınan emirler doğrultusunda 9 Ağustos 1914'te İstanbul'a hareket etmek üzere hazır hale gelmiştir. 27 Ağustos 1914 tarihinden itibaren birliğin İstanbul'a intikali başlamıştır. 17 Eylül 1914 tarihinde birliğin tamamı İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'da buldukları sürede kıtalara uzun yürüyüş egzersizleri ve günde beş saatlik muharebe eğitimleri yaptırılmıştır.¹⁷⁴

Tümen'in İstanbul'da bulunduğu yedi aylık süre boyunca birliğe sık sık manevra ve alarm talimleri de yaptırılmıştır. Amfibi Harekâtın başladığı 25 Nisan 1915'te 16'ncı Tümen, 3'üncü Kolordu'nun emrine girmek ve Gelibolu Yarımadası'na hareket etmek üzere emir almıştır. Derhal hazırlıklara başlayan Tümen, 2 Mayıs günü kara ve deniz yoluyla intikale başlamıştır.

Tümen'e bağlı, 125'inci Alay ile Sahra Topçu Taburu ve Süvari Bölüğü karadan Eceabat'a; geri kalan unsurlar, deniz yoluyla Gelibolu'ya hareket etmiştir. Ertesi gün, Tümen Karargâhı ve 125'inci Alay Kumköy'de; 47'nci Alay Akbaş Limanında; 48'inci Alay 1'inci Tabur Karaburgaz-Yeniköy arasında; 48'nci Alay 2'nci ve 3'üncü Tabur Bolayır'da; Süvari Bölüğü, Sıhhiye Bölüğü ve İstihkâm Bölüğü, Eceabat'ta konuşlanmıştır.

3'üncü Kolordu Komutanlığı'nın 4 Mayıs tarihli emriyle Tümen, Bigalı Köyü'nün yaklaşık bir buçuk kilometre kadar batısına Kocaçimentepesi'nin doğu sırtlarına intikal etmiştir.¹⁷⁵

¹⁷⁴ ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-25

¹⁷⁵ ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-26

9 Mayıs tarihinden itibaren 16'ncı Tümen birlikleri parça parça Kuzey Grubu'nun sol kanadına yerleştirilmeye başlanmıştır. Önce 48'inci Alay Kabatepe ile Kumtepe arasında yerleştirilmiştir. Bu nokta Arıburnu'ndan uzak ve daha güneyde olmasına rağmen olası bir çıkarmaya karşı önlem alınmıştır.¹⁷⁶

17 Mayıs tarihinde 48'inci Alay Kanlısirt siperlerini kara muharebelerinin ilk gününden beri harp sahasında bulunan 27'nci Alay'dan teslim almıştır. 47'nci Alay da 48'inci Alay'ın ihtiyatı olarak gerisine alınmıştır.

19 Mayıs Taarruzunun ardından 47'nci Alay Kanlısirt'a, yerleştirilmiş 48'inci ve 125'inci Alaylar da Kanlısirt'ın soluna Albayraksirtı'na ve sağına Kırmızısirt'a alınmıştır.¹⁷⁷ 48'inci Alay'ın solunda Kabatepe'ye doğru olan bölgeyi işgal eden 77'nci Alay da 16'ncı Tümen'in emrine verilmiştir. 6 Ağustos günü akşamüzeri Kanlısirt'ta başlayacak taarruzda Türk tarafının esas kuvvetleri bu şekilde oluşmuştur.

3.4.2. 47'nci Alay Harekâtı

47'nci Alay birlik tarihçesine göre, İstanbul'da buldukları süre boyunca 47'nci Alay kuvvetleri, İstanbul'da Baruthane ve civarına yerleştirilmiştir. 26 Nisan 1915 günü yola çıkarılan 47'nci Alay kuvvetleri, 55 subay, 3327 muharip er, 299 gayri muharip er, 3153 silah, 587 sandık cephane ve 373 hayvandan oluşmaktadır. 16'ncı Tümen tarihçesinde karadan yola çıkarılan kuvvetler arasında 47'nci Alay'dan bahsedilmezken; 47'nci Alay tarihçesinde birliğin trenlere bindirildiği ve 26 Nisan günü 23.35'te Uzunköprü'ye ulaştıkları aktarılmıştır.¹⁷⁸

Birlik, Uzunköprü-Maltepe-Keşan-Mahmutköy-Ortaköy istikametinden Gelibolu'ya doğru hareket etmiş ve 1 Mayıs günü tüm kollarıyla Gelibolu'ya ulaşmıştır. Gelibolu'dan deniz yolu ile güneye intikal sağlanmış, 2 Mayıs sabahı Akbaş iskelesine ulaşan kuvvetler, doğrudan Arıburnu mıntıkasına sevk edilmiştir. Ancak gece nakliye sırasında Gelibolu'da yaşanan İngiliz bombardımanı sebebiyle, Alay'ın 3'üncü Taburu deniz yoluyla değil kara

¹⁷⁶ ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-27

¹⁷⁷ ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-28

¹⁷⁸ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-12

yolu ile doğrudan Arıburnu'na Kumköy mntikasına gönderilmiştir. 3'üncü Tabur, 4 Mayıs günü 1'inci ve 2'nci Tabura katılmıştır.¹⁷⁹

4 Mayıs tarihinde gelen emir üzerine 5 Mayıs günü, birlik 16'ncı Tümen Tarihçesinde aktarıldığı şekilde Kocaçimentepesi yönüne hareket ettirilmiştir.

6 Mayıs günü Gelibolu Yarımadası'ndaki birliklerin teşkilat yapısında bir düzenleme yapılarak Kuzey-Güney Grupları kurulmuş, 7'nci, 9'uncu ve 15'inci Tümenler Güney Grubu emrine verilirken; 47'nci Alay'ın da bağlı olduğu 16'ncı, 19'uncu, 11'inci ve 5'inci Tümenler, Kuzey Grubu emrine verilmiştir. İlk etapta 16'ncı Tümen ihtiyat olarak düşünülerek Anafartalar bölgesini ve kıyılarını gözetleme görevi verilmiştir. 47'nci Alay'a da Anafartalar-Eceabat yolunu tutmaları emredilmiştir.¹⁸⁰

17 Mayıs tarihine kadar bu bölgede görev yapan 47'nci Alay, 16'ncı Tümen'in Arıburnu'nun sol kanadını savunmakla görevlendirilmesi üzerine aynı gece, gece yarısına doğru hareket ederek Kanlısirt civarına ulaşmıştır.¹⁸¹

19 Mayıs Taarruzu için 2'nci Tümen'in de bölgeye dâhil olması üzerine, 47'nci Alay bağlı bulunduğu 16'ncı Tümen ile birlikte daha güneyden taarruz etmekle görevlendirildiği ve 2'nci Tümen, Kanlısirt-Kırmızısirt hattından taarruz edeceğinden buradaki mevziilerini teslim etmiştir. Daha sonra gelen bir emir üzerine buldukları noktadan Kanlısirt'a doğru taarruz etmeleri ve 2'nci Tümen kuvvetlerine destek olmaları bildirilmiştir.¹⁸²

Bu noktada araziye tamamen yabancı olan 2'nci Tümen 1'inci Alay personelinin yaşadığı karışıklıklar sebebiyle, 47'nci Alay hattı da 19 Mayıs gecesini tamamen karmakarışık bir hal almıştır. 47'nci Alay kuvvetleri kendileri için tespit edilen hedefleri ele geçirememekle birlikte 47'nci Alay Komutanı bu gece başından yaralanmış fakat birliğinin başından ayrılmamıştır. Alay Komutanı Binbaşı Tefvik Bey'in emir subayı Üsteğmen

¹⁷⁹ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-13; İtilaf kuvvetlerinin ikmal ve ulaşımı engellemek, psikolojik olarak Türk direncini kırmak ya da doğrudan zarar vermek üzere çeşitli dönemlerde bölgedeki çeşitli yerleşim yerlerini bombardıman ettikleri bilinmektedir. Örneğin Sofya Sefiri Fethi Bey'in 25 Haziran tarihli raporunda da bir İngiliz uçağının yine Gelibolu üzerine bomba attığı aktarılmaktadır. BOA, HR.SFR., No:891/33, R/12.04.1331

¹⁸⁰ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-14

¹⁸¹ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-15

¹⁸² ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-16

Hulusi, bir şarapnel parçası ile şehit olmuştur. Alay Tarihçesinde aktarıldığına göre Üsteğmen Hulusi, Yemen Harekâtında da büyük yararlılıklar göstermiştir.¹⁸³ Üsteğmen Hulusi'nin ismi şehit düştüğü küçük dereye verilmiştir. Bu nokta artık Hulusi Deresi olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁸⁴

Alay, Aralık 1913'te 16'ncı Tümen emrinde yeniden teşkil edildiği günden beri 19 Mayıs'ta Arıburnu'nda yaşadığı gibi bir muharebe yaşamamıştır. 1'inci Tabur Komutanı Yüzbaşı Cafer, Alay Emir Subayı Üsteğmen Hulusi, 2'nci Bölük Komutanı Yüzbaşı Şekip, 1'inci Bölük Komutanı Üsteğmen Ekrem, 10'uncu Bölükten Teğmen Abdullah, 3'üncü Bölükten Teğmen Mustafa ve Teğmen İzzet ve 215 er şehit olmuştur.¹⁸⁵

24 Mayıs'taki ateşkesin ardından 47'nci Alay, 2'nci Tümen'in yerine Kanlısirt'ı savunmakla görevlendirilmiştir. Aynı gece 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey, Anzak siperlerinden atılan bombalar neticesinde bu kez de kolundan yaralanmıştır.¹⁸⁶ 47'nci Alay personeli bu tarihten itibaren 6 Ağustos'a kadar Kanlısirt'ta siper muharebeleri ile meşgul olmuştur.

3.4.3. 48'inci Alay Harekâtı

48'inci Alay, 16'ncı Tümen Tarihçesinde belirtildiği üzere bu tümene bağlı olarak bugün Hatay sınırları içerisinde olan Dört Yol ilçesinde teşkil edilmiştir. Seferberliğin ilanı ile birlikte tümenin geri kalanı gibi bölgede bulunan Osmaniye, İskenderun ve Ceyhan askerlik şubelerinden gelen personel ile ikmal edilmiştir. 9 Eylül 1914'te Haydarpaşa'ya ulaşan 48'inci Alay, 31 Ağustos günü bugün İstanbul/Bahçelievler civarında kalan Çobançeşme mıntıkasına yerleştirilmiştir.

48'inci Alay da 16'ncı Tümen Tarihçesinde aktarıldığının aksine, 47'nci Alay Tarihçesinde aktarıldığına benzer bir şekilde kara yolu ile Gelibolu Yarımadası'na doğru 27

¹⁸³ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-17

¹⁸⁴ Bu küçük derenin konumu 6-10 Ağustos günlerinde yaşanan muharebelerde bir sorun haline gelmiştir. 16'nci Tümen Komutanı, bu derenin konumunu 7 Ağustos sabahı öğrenmiştir. ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-8

¹⁸⁵ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-18

¹⁸⁶ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-19

Nisan 1915 günü hareket etmiştir.¹⁸⁷ Birlik, 4-5 Mayıs günü Kumköy'e ulaşmıştır. 9-10 Mayıs gecesi Palamutluksırtı'na ulaşan 48'inci Alay, bu mntıkada konuşlandırıldı. 16-17 Mayıs tarihinde Karayörükderesi civarına yerleştirilmiştir. 19 Mayıs Taarruzunda 48'inci Alay kuvvetleri, Kanlısırt'ın güneyindeki Yeşiltarla ve Keltepe yönüne taarruz etmiştir.¹⁸⁸

Tümenin diğer birlikleri gibi 48'inci Alay kuvvetleri de 19 Mayıs Taarruzunun ardından bu bölgeye yerleştirilmiştir. Kanlısırt'ın güneyinde Albayraksırtı ve gerisindeki Karayörükderesi hattı 6-10 Ağustos muharebelerinde de 48'inci Alay'ın görev bölgesi olmuştur.

3.4.4. 125'inci Alay Harekâtı

125'inci Alay, 25 Nisan'da Çanakkale Cephesi'ne hareket emrini aldığıında İstanbul/Şehzadebaşı'nda konuşlanmış vaziyettedir. Alay, 27 Nisan sabahı İstanbul'dan Gülcemal ve Şam isimli vapurlara bindirilerek aynı gece Gelibolu'ya ulaşmış oradan da doğrudan Maltepe'ye hareket etmiştir. 28 Nisan 1915'te Arıburnu'na ulaşan 125'inci Alay, 16'ncı Tümen'in muharebe sahasına ulaşan ilk kıtasıdır. Bu sayede birliğin 27-28 Nisan'da Arıburnu'nda gerçekleşen muharebelere iştiraki mümkün olmuştur.¹⁸⁹

Alay'ın taburları bu günlerde bölgedeki çeşitli birliklerin veya komutanların emrine verilerek muharebelere dâhil olması sağlanmıştır. Mayıs'ın ilk günlerinde yaşanan muharebelere gerek ihtiyatta, gerek tahkimatta gerekse de muharebede 125'inci Alay görev almıştır.

5 Mayıs tarihinde Alay, tarihçede anlatıldığı şekliyle Kanlısırt ile Sivritepe arasındaki dere den Sivritepe'nin kuzeyindeki dereye kadar olan bölgeyi teslim alarak tahkimata başlamıştır. Bu anlatılmak istenen bölge aslında Cemalderesi ile bugünkü Johnston's Jolly Mezarlığı arasındaki kısımları kapsamakta ve Kırmızısırt'ın sol kanadını oluşturmaktadır.¹⁹⁰ 125'inci Alay, 17 Mayıs tarihinde esas bağlı bulunduğu 16'ncı Tümen'in emrine verilmiştir. 19 Mayıs taarruzunda esas taarruz kollarını oluşturan 2'nci Tümen kuvvetlerine 125'inci Alay mevziileri teslim edilmiş, 19 Mayıs Taarruzunda 125'inci Alay kuvvetleri ihtiyatta

¹⁸⁷ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5047, Dos.202, Fih.1-4

¹⁸⁸ ATASE Arşivi, K.24, Kls.5047, Dos.202, Fih.1-5

¹⁸⁹ ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-4

¹⁹⁰ ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-5

tutulmuştur. Taarruzun ilk anlarında geride bulunurken ilerleyen saatlerde iki taburuyla muharebeye dâhil olmuştur.¹⁹¹

24 Mayıs'ta gerçekleşen ateşkesin ardından 125'inci Alay, daha evvel 2'nci Tümen birliklerine teslim ettiği mevzilere tekrar yerleşmiştir. Ağustos'ta yaşanan muharebelere kadar Kırmızısırt'ta çok büyük muharebeler yaşanmamış olmasına rağmen lağım muharebeleri yoğun olarak görülmüştür.¹⁹²

3.4.5. Komuta Kademesi

Bilindiği üzere, Osmanlı Ordusu'nun başında Başkomutan sıfatıyla Padişah V. Mehmet Reşad bulunmaktadır. Padişah adına Osmanlı Ordusu'nun komutanı olarak Başkomutanvekili ve Harbiye Nazırı sıfatıyla Enver Paşa görev yapmaktadır.

Enver Paşa'nın emri altında Türk kuvvetleri ordulara ayrılmaktadır. Çanakkale Cephesi'ni savunmakla görevlendirilen 5'inci Ordu'nun komutanı Mareşal Liman von Sanders'tir. 5'inci Ordu'nun Kurmay Başkanı Yarbay Kazım (İnanç) Bey'dir. 5'inci Ordu, Gelibolu Yarımadası'nı savunmak üzere kolordu seviyesinde iki grup komutanlığına ayrılmıştır. Bilindiği üzere bunlardan birisi Güney Grubu, diğeri de Kuzey Grubudur. Ağustos muharebelerinin yaşandığı tarihlerde Güney Grubu Komutanı Vehip (Kaçi) Paşa; Kuzey Grubu Komutanı da kendisinin ağabeyi Esat (Bülkat) Paşa'dır.

Kuzey Grubu Komutanlığı kurulana dek, ilk çıkarmalardan itibaren Arıburnu Kuvvetleri Komutanı olarak 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey görev yapmıştır. Kuzey Grubu'nun kurulmasının ardından asli görevi olan 19'uncu Tümen Komutanlığı'na devam ederek, Kuzey Grubu emrinde Arıburnu'nun sağ kanadında görev yapmıştır. 19'uncu Tümen'in Kurmay Başkanı Binbaşı İzzettin(Çalışlar); Tümen'e bağlı 27'nci, 57'nci ve 72'nci Alayların komutanları da sırasıyla Yarbay Şefik (Aker), Yarbay Hüseyin Avni ve Binbaşı Mehmet Münir beylerdir. Kanlısırt bölgesi, 16'ncı Tümen kuvvetlerine geçene kadar bu tümene bağlı 27'nci Alay'ın mıntıkası olmuştur.

¹⁹¹ ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-6

¹⁹² ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-7

Kuzey Grubu emrindeki bir diğerk tümen, bu grubun ihtiyatında bulunan ve Yarbay Hasan Basri (Somel) komutasında olan 5'inci Tümen'dir. 5'inci Tümen'in Kurmay Başkanı Binbaşı Ayıcı Arif; Tümen'e bağılı 13'üncü, 14'üncü ve 15'inci Alayların komutanları da sırasıyla Yarbay Ali Rıza, Yarbay Ali Rıfat ve Binbaşı İbrahim Şükrü beylerdir. 5'inci Tümen'in 13'üncü ve 15'inci Alayları 6-10 Ağustos'ta Kanlısirt'ta yaşanan muharebelerde bilfiil görev yapmıştır.

Kanlısirt bölgesi Arıburnu'nun solunda kalmakla birlikte Kuzey Grup Komutanlığı'nın mıntıkasında bulunmaktadır. Esat Paşa'nın teşkil ettiği son haliyle 24 Mayıs Ateşkesinden itibaren Kuzey Grubu'nun sol kanadı 16'ncı Tümen mıntıkasıdır. Önceki bölümlerde bölgeye nasıl geldiğı aktarılan bu birlik, Kanlısirt'a yapılan taarruzu karşılayacak ve Kuzey Grubu'nun solunu savunacak birliktir. Kendi kuruluşlarında bulunan 47'nci, 48'inci ve 125'inci Alayların yanı sıra, 77'nci Alay da 16'ncı Tümen'in emrine verilmiştir. 16'ncı Tümen'in Komutanı Albay Mehmet Rüştü (Sakarya) Bey ve Kurmay Başkanı Kurmay Kıdemli Yüzbaşı Nazım Bey'dir. Tümen'e bağılı 47'nci, 48'inci, 125'inci ve 77'nci Alayların komutanları; sırasıyla, Binbaşı Ahmet Tevfik, Binbaşı Hüseyin İlhami, Yarbay Abdülrezzak ve Binbaşı Saip beylerdir.¹⁹³

Ulaşılabilen kaynaklarda Kanlısirt Muharebelerinde görev yaptığı tespit edilebilen diğerk subaylar aşağıda listelenmiştir.

- 16'ncı Tümen Topçu Alayı Komutanı Binbaşı İzzet
- 16'ncı Tümen Yaveri Teğmen Bedri
- 13'üncü Alay 1'inci Tabur Komutanı Yüzbaşı Behzat
- 15'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Mehmet Nuri
- 47'nci Alay 1'inci Tabur Komutanı Yüzbaşı Mehmet Memduh
- 47'nci Alay 2'nci Tabur Komutanı Yüzbaşı Kemal
- 47'nci Alay 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Edip
- 48'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Rüştü
- 48'inci Alay 2'nci Tabur Komutanı Yüzbaşı Mehmet Galip
- 125'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Mehmet Rahmi
- 125'inci Alay 2'nci Tabur Komutanı Binbaşı Şevki
- 57'nci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Zeki
- 77'nci Alay 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Mehmet Fehmi

¹⁹³ Görgülü, *a.g.e.*, ss. 80-90.

- 47'nci Alay 6'ncı Bölük Komutanı Üsteğmen Ali
- 47'nci Alay 7'nci Bölük Komutan Vekili Teğmen Mehmet Fasih
- 47'nci Alay 8'inci Bölük Komutanı Yüzbaşı Mustafa
- 125'inci Alay Yaveri Üsteğmen Ahmet
- 125'inci Alay 1'inci Bölük Komutanı Yüzbaşı İbrahim Hulusi
- 125'inci Alay 10'uncu Bölük Komutanı Üsteğmen Saffet
- 48'inci Alay 3'üncü Bölük Komutanı Yüzbaşı Ahmet İhsan
- 48'inci Alay 6'ncı Bölük Komutanı Abdülhamit
- 48'inci Alay 8'inci Bölük Komutanı Seyfettin
- 48'inci Alay 5'inci Bölük Komutanı Sabri
- 13'üncü Alay Makineli Tüfek Takımı Komutanı Teğmen Şerif

Bu isimlerin tamamına incelenen harp ceridelerinden ulaşılmıştır. Aşağıda ise ulaşılabilen kaynaklarda subayların muharebeleri müteakip faaliyetleri aktarılmıştır.

Çalışmamızın merkezinde bulunan isimlerden biri olan 16'ncı Tümen Komutanı, (E)Tümgeneral Mehmet Rüştü Sakarya; 1'inci Dünya Savaşı'nın ardından, Mısır'da sekiz ay kadar esir kalmıştır. Esareten döndüğünde Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır. Milli Mücadele'de 61'inci Tümen Kumandanlığı görevini yapan Mehmet Rüştü Bey, 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki başarılarının ardından Tuğgeneral rütbesine terfi etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra Askeri Mahkeme Başkanlığı ve Askeri Yargıtay Üyeliği görevlerinde bulunmuştur. 1934'te emekliye ayrılmıştır.¹⁹⁴

16'ncı Tümen Kurmay Başkanı Kıdemli Kurmay Yüzbaşı Nazım; Çanakkale'den sonra, Romanya, Makedonya, Kafkasya gibi cephelerde görev almıştır. Milli Mücadele için Anadolu'ya geçmiş ve 15 Temmuz 1921 Yumruçal Muharebesi'nde şehit olmuştur. Şehit olduktan bir gün sonra, TBMM tarafından Kurmay Albaylığa terfi ettirilmiştir. Ayrıca TBMM tarafından annesine maaş bağlanmıştır.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Mehmet Rüştü Sakarya gibi birçok askerin cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde hayatlarını ve faaliyetlerini incelemek ve ayrıntılı bilgi almak için ayrıca bk.: ATASE, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.; ATASE, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, C.1-2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2010.

¹⁹⁵ Görgülü, *a.g.e.*, s. 90; BCA. 030-10, 133/953/5; ATASE, *a.g.e.*, 1989, ss. 256-257.

47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey, ileride ayrıntılı işlendiği şekilde Kanlısirt Muharebelerinde şehit olmuştur. 48'inci Alay Komutanı Hüseyin İlhami Bey hakkında muharebelerin ardından net ve resmi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 125'inci Alay Komutanı Abdürrezzak Bey, Eylül ayında 11'inci Tümen Komutan Vekili olarak tayin edilmiş, geriye alınan 16'ncı Tümen yerine Arıburnu'nda sol kanat mevziilerini savunmakla görevlendirilmiştir. Çanakkale Cephesi'nden 1916'da Irak Cephesi'ne gönderilerek 35'inci Tümen Komutanı olarak görev yapmıştır. 1919'da Milli Mücadele'ye katılan Abdürrezzak Bey, Tekâlif-i Milliye Komisyonu'nda da görev yapmış, ilerleyen yıllarda Akbarlas soyadını almış ve 5'inci Kolordu Divanıharp Reisi iken yaş haddi ve kadro yetersizliği sebebiyle emekliye sevk edilmiştir.¹⁹⁶ Geri kalan subayların daha sonraki faaliyetlerine dair, resmi ya da net bir bilgi, kaynak veya veri bulunmamaktadır.

¹⁹⁶ ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-7/8.; Görgülü, *a.g.e.*, ss. 86-165; BCA. 30-11-1-0, 56/17/19; Hülya Toker, *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri*, ATASE Yayınları, Ankara 2014, ss. 27-29.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6-10 AĞUSTOS KANLISIRT MUHAREBELERİ

4.1. Muharebenin Planlanması

Birleşik Krallık Hükümeti'nden üç kolordu büyüklüğünde bir kuvvet talep eden Hamilton'a, 9. Kolordu ve iki tümen daha gönderilmiştir. Hamilton, Alçıtepe'de, Arıburnu'nun çeşitli noktalarında ve Saros Körfezi'nde çeşitli örtme taarruzları ile eş zamanlı olarak Anafartalar üzerinden Conkbayırı-Kocaçimen hattını ele geçirmeyi planlamıştır.

Plana göre, Anafartalar'a çıkarılan bir kısım kuvvet Yarbay Wilmer komutasındaki müfrezeyi aşarak doğu yönünde hareket edecek ve boğaz kıyısına Akbaş Limanı'na ulaşacaktır. Böylece Türk tarafının denizden kısıtlı yürütebildiği ikmalî kesebilecektir.¹⁹⁷ Aynı anda Anafartalar ovası üzerinden Conkbayırı-Kocaçimen hattına bir taarruz kolu yönelecek; bu hedefe bir de Arıburnu'nun sol kanadı üzerinden bir başka taarruz kolu saldıracaktır. Kocaçimen Tepe'ye hâkim olan kuvvetler bu noktadan hareketle Eceabat ve Kilitbahir yönüne rahatça ilerleyebilecektir. Hamilton'un muharebenin başarısı için iki şeye ihtiyacı vardır. Birincisi Türk kuvvetlerinin Yarımada dışında bulunan ihtiyatlarını uzak tutmak; ikincisi Yarımada'daki Türk ihtiyatlarının gereken yerlere sevk edilmesini engellemektir. Bunun için oyalama ve örtme taarruzları planlanmıştır. Yarımada dışındaki Türk kuvvetlerini oyalamak üzere, Saros Körfezi'ne asker çıkarılacak; Midilli Adası karşısındaki kıyılarda ve Edremit Körfezi kıyılarında Fransız Zırhlıları faaliyette bulunarak, bu bölgelere çıkarmaya yapılacağı izlenimleri verilecektir. Yarımada'da ise Alçıtepe'ye sert bir taarruz yapılarak Güney Grubu oyalanacak; Kanlısirt ve Cesarettepe hattında iki taarruz daha yapılarak böylece Kuzey Grubu'nun ihtiyatlarının Conkbayırı-Kocaçimen ve Anafartalar hatlarından uzak durmaları sağlanacaktır.¹⁹⁸

Diğer cephelerde planlanan örtme ve oyalama taarruzlarının sonucu ne olursa olsun, taarruzun en önemli başarı şansı Anafartalar hattındadır. Yarbay Wilmer komutasındaki az sayıda Türk askerini açık alanda imha etmek diğer taarruzlarda siperlerde yaşanacak

¹⁹⁷ Chiron, *a.g.e.*, ss. 1436-1440

¹⁹⁸ Hamilton, *a.g.e.*, ss. 23-29

kıymından daha kolay görülmektedir.¹⁹⁹ General Hamilton'un yapmış olduğu bu stratejik plan Çanakkale harekâtının belki de en akıllıca hazırlanmış planıdır. İngiliz istihbaratı gerçekten Anafartalar bölgesini iyi değerlendirmiştir. Bu bölgede toplamı 1.800 askeri ancak üç Türk taburu vardır. Bu taburların da elinde ne makineli tüfek vardır ne de mevzilerinin çevresinde dikenli tel bulunmaktadır.²⁰⁰ Ancak bu noktada 9. İngiliz Kolordusu Komutanı ile Seferi Kuvvetler Komutanı Hamilton arasında yaşanan bir anlaşmazlık planlarda bir uyumsuzluk yaşanmasına ve planların değiştirilmesine neden olmuştur. General Hamilton'un en başından beri kafasında olan plana göre; Küçük Kemikli Burnu civarına asker çıkarılarak, bu kuvvetlerin Karakol Dağı-İsmailoğlu Tepe hattını aşmasının ardından iki kola ayrılarak birinin Büyük Anafarta Köyü üzerinden Kocaçimen Tepesi'ne yönelirken, diğer kol da Küçük Anafarta-Tekke Tepe hattı üzerine intikal edecektir. Anafartalar Ovası'nda hareket böyle sürerken; Arıburnu'nda Anzak kuvvetleri soldan kuşatma hareketinde bulunarak Ağıldere üzerinden Kocaçimen-Conkbayırı hattına ulaşacaktır. General Stopford'un ısrarlarıyla değiştirilerek uygulamaya konulmaya karar verilen plana göre ise Arıburnu'ndaki harekâta değişiklik olmamakla birlikte; karaya sadece Küçük Kemikli üzerinden asker çıkarılması uygun görülmemiş kuvvetler ikiye ayrılarak bir kısmının da Anafarta Limanı üzerinden çıkarılması kararlaştırılmıştır. Büyük Anafarta Köyü üzerinden yapılmak istenen Conkbayırı harekâtı iptal edilerek; Küçük Kemikli'ye çıkarılan kuvvetler Tuz Gölü kuzeyinden sarkarak Mestan Tepe ve Küçük Anafarta hattına ilerleyecektir. Anafarta Limanı'na çıkarılan kuvvetler ise Karakol Dağı ve Tekke Tepe yönüne intikal edecektir.²⁰¹

Harekât, Güney Cephesi'nde 88. İngiliz Tugayı'nın 6 Ağustos günü öğleden sonra yapacağı taarruz ile başlayacaktır. İngiliz kuvvetleri, Türk kuvvetlerinin dikkatini Alçıtepe'ye çektiğinde çok geçmeden yaklaşık bir saat içerisinde Kanlısirt'ta 1. Avustralya Tugayı'nın taarruzu başlayacaktır. Böylece Türk Kuzey Grubu ihtiyatlarını Kanlısirt'a yönlendirecektir. 7 Ağustos sabaha karşı yani Anzak kuvvetlerinin Kanlısirt'taki hedeflerine ulaşmasına müteakip Cesarettepe'de de bir hücum tertip edilip Türk tarafının kafası tümünden karıştırıldığında, Anzak taarruz kolları Conkbayırı'na yönlenecektir. Aynı gece, 9. İngiliz Kolordusu Anafartalar'a çıkıp Anafartalar üzerindeki planı uygulamaya başlayacaktır.²⁰²

¹⁹⁹ Chiron, *a.g.e.*, s. 1436-1440

²⁰⁰ 1. Dünya Savaşı Ansiklopedisi, C1, Yener Yayınları, İstanbul 1976, s.434-435

²⁰¹ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 356; *Revue Militaire Française*, C.20, Paris 1926, s. 191-194.

²⁰² ATASE, 2012b, *a.g.e.*, ss. 308-311.

Türk komuta kademesi içerisinde taarruzun böyle gerçekleşebileceğine dair öngörüle bulunan komutanlar vardır. Örneğin bu muharebeler esnasında Anafartalar Grup Komutanlığı görevine getirilen Albay Mustafa Kemal Bey'in Anafartalar Muharebelerini değerlendirirken öngörülerini de aktarmıştır;

“Arıburnu ve Seddülbahir muntıklarına yapılan ilk çıkarma hareketinden sonra düşmanın asıl amacını elde etmek için yeni yapacağı harekâtını düşündüğüm zaman bende düşmanın yeni teşebbüslerinin ancak Arıburnu cephesini kuzeye doğru uzatmak suretiyle Kocaçimen silsilesine hâkim olma amacına yönelik olacağı yönünde bir kanaat uyanmıştı. Anadolu veya Bolayır taraflarından hiçbir hareket beklemiyordum.”²⁰³

6 Ağustos günü General Birdwood Arıburnu'nda tüm hazırlıklarını tamamlamıştır. Anzak kuvvetleri, 13. İngiliz Tümeni ve 29. Hint Tugayı ile takviye edilmiştir. 3-4 Ağustos gecesi 10.000, 4-5 Ağustos gecesi 3.200, 5-6 Ağustos gecesi ise 1.500 kişi Anzak koyunda gizlice karaya çıkarılmıştır. Bu birlikler, mühimmat, teçhizat, su ve erzak önceki gecelerde büyük bir gizlilik içinde boşaltılmış ve gizlenmiştir. Karaya çıkarılan atlar birkaç gün yeraltı sığınaklarında tutulmuştur. Stratejik sürprizin sağlandığı, Türklerin hiçbir şey fark etmediği düşünülmektedir.²⁰⁴ Türk karargâhları ise bölgede bir hareketlilik olduğunu fark etmekle birlikte hareketin muhtemel bir taarruz olacağını tahmin etmiş ve daha ayrıntılı bilgi için mutlaka esir alınıp bu sayede istihbarat sağlanması gerektiğini düşünmüştür. Esir alınması için 3 Ağustos günü 23.15'te Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa tarafından emir gönderilmiş ve alınan esir başına 34 lira para ödülü verileceği bildirilmiştir.²⁰⁵

3 Ağustos günü sabaha karşı bir ağır obüs bataryası ile dört havan bataryası gizli ve sessizce karaya çıkarılmıştır. Ayrıca 3-4, 4-5 ve 5-6 Ağustos geceleri 13'üncü İngiliz Tümeni, 10. Tümen'den bir Tugay ve 29. Hint Tugayı gizlice karaya çıkarılmıştır.²⁰⁶ Anzak kuvvetlerinin ikmal, intikal ve yaralı taşıma faaliyetlerinin tamamı Türk kuvvetleri tarafından dikkatlice gözlenmiştir. Her gün kaç geminin nereye hareket ettiği, hastane gemilerine ulaşan küçük tekne ve mavnaların sayısı gibi ayrıntılar düzenli olarak Kuzey

²⁰³ Atatürk, *a.g.e.*, s. 5.

²⁰⁴ Chrion, *a.g.e.*, s. 1436-1440; *Revue Militaire Française*, C.20, Paris 1926, s. 195.

²⁰⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-2.

²⁰⁶ National Archives, Re: CAB, 45/259/30.

Grup Komutanlığı'na rapor edilmiştir. Aynı anda Anzak tarafında da gözlem çalışmaları devam etmiştir. Türk tarafının coğrafi olarak yükseltiden gelen doğal avantajının karşısında İtilaf kuvvetleri de gemilerden sıcak hava balonu uçurarak bu sayede gözlem yapmışlardır.²⁰⁷ Örneğin 77'nci Alay'ın 5 Ağustos günü verdiği bir raporda bir önceki gece 23.10'da Gökçeada'dan bir vapurun geldiği, Anzak Karargâhındaki ve vapurdaki tüm ışıkların söndürülerek vapurdan mavnalar ile nakliyat faaliyeti yürütüldüğü ancak karaya nakledilen şeyin ne olduğuna dair kesin bir gözlem yapamadıkları aktarılmıştır.²⁰⁸

Anzak topçularının faaliyetlerini artırmasıyla Türk tarafında bir tehlike olduğu sezilmiştir. Askerlerin bombardımanlarda korunmaları, olası bir taarruza karşı silah ve malzeme ikmal etmeleri bildirilmiştir. Anzak kuvvetlerinin ara sıra yüksek sesle bağıarak yoğun ateş açmaları, bir alıştırma yöntemi olarak anlaşılmıştır. Bölgedeki Türk kuvvetlerinin sürekli tetikte olmaları söylenmiştir.²⁰⁹

4.2. Cephenin Genel Durumu

Arıburnu cephesinin sol kanadını oluşturan Kanlısirt bölgesi, 16'ncı Tümen kuvvetlerinin işgali altındadır. En soldan itibaren;

- Kabatepe'den Albayraksirt'i'na doğru 77'nci Alay
- Albayraksirt'i'ndan Kanlısirt'a kadar olan bölgede 48'nci Alay
- Kanlısirt'ta 47'nci Alay
- Kırmızısirt'ta ise 125'inci Alay bulunmaktadır.

Kırmızısirt'tan daha kuzeye doğru olan bölge 19'uncu Tümen'in komutasındadır. Kuzey Grubu bu tarihte 5'inci Tümen kuvvetlerini ihtiyatta tutmaktadır.

Kanlısirt'ta bulunan Türk siperleri, 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'e göre, Arıburnu bölgesindeki en iyi tahkim edilmiş siperlerdir. Siperlerin üstleri kapatılarak

²⁰⁷ Bu gibi durumlarda Türk tarafı tayyare(uçak) göndererek balon ile gözetleme imkânını kısıtlamak istemiştir. Uçağın pilotu ve gözlem subayı sıcak hava balonu personeline taciz manevralarında bulunmuşlar gerektiğinde ateş etmişlerdir. ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H, Fih.1-9; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H, Fih.1-9a.

²⁰⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-12.

²⁰⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-2a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-13.

bombardımanların etkisi azaltılmak istenmiştir. Siperler kütükler ile kapatılarak daha korunaklı hale getirilip önüne de tel örgü çekilerek tarafların birbirine taarruzu engellenmek istenmiştir. Ara siperlerin altında galeriler yapılarak askerlerin bu noktaları sığınak olarak kullanması sağlanmıştır. Kanlısirt'in taarruza en müsait noktası 47'nci Alay 2'nci Tabur'un mıntıkası olan Kanlısirt'in sol kanat siperleridir.²¹⁰ Sağ kanatta 47'nci Alay 1'inci Tabur kuvvetleri bulunmaktayken 47'nci Alay 3'üncü Tabur da Kanlısirt'in doğu yamaçlarında geri hatlarda ihtiyatta bulunmaktadır. Alay Karargâhı 2'nci Tabur siperlerinin bulunduğu yerin hemen arkasında Hulusi Deresi önlerinde bulunmaktadır.

Albayraksirt'i'nden kuzeye doğru 79,81, 78, 77 ve 76 numaralı siperler Kanlısirt'teki muharebe hattını oluşturmaktadır. 78 numaralı siperin ortasından itibaren Kanlısirt'i sol ve sağ kanat olarak ayırabiliriz; keza sağ yukarıda aktarıldığı üzere sağ kanatta 47'nci Alay 1'inci Tabur, sol kanatta 47'nci Alay 2'nci Tabur görev yapmaktadır. Birinci hattı oluşturan 76 numaralı siper ise en önde bugünkü Lone Pine Anıtı'nın olduğu noktaya en yakın kısımda bulunmaktadır. Kuzeye doğru Cemal Deresi'ne uzanmakta; güney tarafı aşağıda kıvrılarak 78 numaralı siper ile birleşmektedir. 77, 78, 79 ve 81 numaralı siperler ikinci hattı oluşturmaktadır. 77 numaralı siper kuzeye doğru Cemal Deresi'ne uzamakta ve Hulusi Deresi'ne paralel bir şekilde güneyde 78 numaralı sipere bağlanmaktadır. 78 numaralı siper Kanlısirt'in tam merkezinde kalmakla birlikte 76, 77 ve 81 numaralı siperler ile doğrudan bağlanmaktadır. 81 numaralı sipere bağlandığı noktadan geriye doğru üçüncü hat siperlerine irtibat yolları uzanmaktadır. 81 numaralı siper Kanlısirt'in solunda kalmakta ve Albayraksirt'i'na doğru 79 numaralı siper ile birleşmektedir.²¹¹ (Bkz. EK-1)

47'inci Alay'ın 3'üncü Taburu ise 78 ve 81 numaralı siperlerin hizasında geri hatlarda Alay'ın ihtiyatı olarak bulundurulmakta ancak bekletilmemektedir. 3'üncü Taburun kuvvetleri Alay mıntıkasında dağınık bir biçimde sürekli olarak devriye, gözetleme, nöbet, siper tamiri, tahkimat, ikmal ve hatta lağım açmak gibi işlerle meşgul edilmektedir. 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Edip Bey, bu durumdan rahatsız olduğunu belirterek 47'nci Alay Komutanı'na birliğindeki kuvvetlerin dinlenmeden çeşitli faaliyetlerde kullanıldığını bu

²¹⁰ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-20a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-21; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-21a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1.

²¹¹ EK-1'de Muharebelerin 10 Ağustos'ta bitmesinin ardından siperlerin aldığı son vaziyet gösterilmeye çalışılmıştır. EK-1'de görüldüğü üzere muharebeler sonunda Türk siperlerinin birinci hattı Anzak kuvvetlerinin birinci hattı olmuş, ikinci hatta bulunan siperler birinci hat konumuna gelmiştir. Kanlısirt Muharebelerindeki net değişiklik bundan ibarettir.

sebeple olası bir tehlikede yorgun oldukları için gerekli başarıyı gösteremeyeceklerine dair birkaç defa şikâyette bulunmuştur.²¹²

Kırmızısirt'ta bulunan 125'inci Alay'ın 1'inci Taburu sol kanatta; 2'nci Taburu sağ kanatta görev yapmaktadır. 3'üncü Tabur'un iki bölümü Kırmızısirt gerisinde ihtiyatta bulunmaktadır. Kırmızısirt'ta bulunan 63 numaralı siper, Cemalderesi üzerinden doğrudan Kanlısirt bölgesinin savunması açısından önem taşımaktadır. Şevki Paşa Haritası'nın 17. Paftasında Cemal Deresi'nin Kanlısirt ve Kırmızısirt'ı net olarak birbirinden ayırdığı ve söz konusu bu siperin Kanlısirt'ı doğrudan hedefleyebildiği net bir biçimde görülmektedir. Bu noktanın stratejik önemi, Anzak kuvvetleri tarafından önceden fark edilmiş ve taarruzdan önce buradaki faaliyetleri de artırmıştır.²¹³

Anzak kuvvetlerinin Kanlısirt'a yapılacak taarruz için hazırladıkları lağım lar; 4 Ağustos günü 47'inci Alay 1'inci Tabur mıntıkasında yapılan lağım çalışmalarını esnasında fark edilmiştir. Bunun üzerine Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa sadece bölgedeki kuvvetlerin teyakkuz haline geçmesi ile yetinmemiş; aynı akşam 22.15'te gönderdiği bir emir ile Kilitbahir Platosu'nda grubunun ihtiyatında bulunan 9'uncu Tümen'in de her ihtimale karşı hazırlanmasını istemiştir. 9'uncu Tümen de ertesi gün 21.00 civarında 64'üncü Alay'ı güvenli bir bölgeye naklederek olası bir ihtiyaç halinde harekete hazır duruma getirmiştir.²¹⁴

6 Ağustos günü yapılacak taarruzun zamanı yaklaştıkça İtilaf kuvvetleri birçok farklı noktada çeşitli muharebeler ile hem Türk kuvvetlerinin mevcut durumunu test etmek istemiş, hem de küçük taarruzlara Türk kuvvetlerini alıştırmak için, 6 Ağustos günü esas taarruzla şaşırtmak istemiştir. Farklı noktalarda lağım lar patlatılarak buralardan saldırı olabileceğine dair Türk kuvvetlerinin teyakkuz haline geçmesi hedeflenmiştir. Türk kuvvetleri lağım larından çoğunlukla önceden haberdar olmuşlardır. Lağım faaliyetlerine önlem olarak karşı istihbarat olarak tanımlayabileceğimiz şekilde gözlem ve dinlemeye dayalı bilgi toplanmaya çalışılmıştır. Ayrıca; Anzak kuvvetleri, günün farklı saatlerinde cephenin farklı noktalarına birkaç dakikalık yoğun ateş yönlendirerek ya da küçük çaplı taarruzlarla Türk kuvvetlerinde

²¹² ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-1a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-2.

²¹³ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1.

²¹⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-2; ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-2.

kafa karışıklığına yol açmak istemiştir.²¹⁵ Örneğin; 31 Temmuz – 1 Ağustos gecesi Anzak kuvvetleri ani bir taarruz ile Albayraksırtı'nın kuzeyinde Kanlısırt ile sınır noktasında bulunan 48'inci Alay 1'inci Tabur kuvvetlerine ait 100 metrelik bir alanı işgal etmiştir. 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, 48'inci Alay cephesinde böyle bir kaybın olmasına hayli sinirlenmiş ve derhal 4 Ağustos günü 16.30'da bir karşı taarruz tertiplenerek kaybedilen hattın geri alınmasını istemiştir.²¹⁶ Buna göre 48'inci Alay'ın sağında bulunan 47'inci Alay kuvvetleri piyade ateşiyle; geriden de topçular Anzak hatlarının arkasını dövmek suretiyle 48'inci Alay'ın bu hatları geri alma harekâtına destek sağlayacaktır.²¹⁷

16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'in 48'inci Alay 1'inci Taburun kaybettiği mıntikasını geri alması için verdiği taarruz emrin bir kısmı şöyledir;

Bu taburdan(48'nci Alay 1'inci Tabur) bir gönüllü müfrezesi tertip edilecektir. Bu müfreze en az 100 kişi olacaktır. Bu müfreze az kuvvetle cepheden, çok kuvvetle kaybettikleri siperin güneyinden yani 2'nci Tabur cephesinden öğleden sonra 16.30'da baskın tarzında hücumla kalkacaktır. 47'nci Alay sol kanadıyla 2'nci Tabur siperleri gayet iyi tutulacaktır. Bu müfrezenin sevk edeceği hücum kuvvetleri istikametinde birer makineli tüfek konulacak ve geriye dönen subay ve efrada ateş açılacaktır. Hücum esnasında düşmanın gerisindeki hattı mümkün olan yerlerden ateş altına alacaktır. Topçu vasıtasıyla düşman hattının gerileri ateş altına aldıracağım. Bu müfrezeye komuta edecek gönüllü subay ve astsubaylar var ise isimlerini bildiriniz.

Albay Mehmet Rüştü
16'ncı Tümen Komutanı²¹⁸

²¹⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-1.

²¹⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368, Dos.H-5, Fih.1-22.

²¹⁷ 48'inci Alay'a bu taarruz ile alakalı emir verdiği raporunda 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, *bomba aleti* isimli bir teçhizatın bahsetmiştir. "Bir atışta kırktan fazla zayıat verdiren bomba aleti" olarak tanımladığı bu teçhizatın nasıl çalıştığı ve nasıl imal edildiği belirtilmemiştir. ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-11a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-12.; Bomba aletinin yanı sıra muharebe günlerinin ihtiyaçlarına göre teçhizat konusunda çeşitli yollara başvurulmuştur. Örneğin günümüzde halen kullanılan portatif istihkâm küreklerinin bir yanının kesilerek muharebede faydalı bir delici alet haline getirilebildiği bunun da kıtalara tavsiye edildiği belirtilmektedir. ATASE Arşivi, BDH Kls.5465, Dos.H-13, Fih.1-13a.

²¹⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368, Dos.H-5, Fih.1-22.

Rüştü Bey'in cümlelerine baktığımızda bölgesindeki en ufak bir başarısızlık ve disiplinsizliğe tahammülü olmayan bir komutan olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Rüştü Bey, istediği şekilde baskın bir taarruz gerçekleştirememiştir. Çünkü 3-4 Ağustos gecesi 48'inci Alay 2'nci Tabur mıntıkasında bulunan Yeşilsırt'ta yaptıkları taarruz, bu bölgede Anzakların yeni bir sürprizi olmuştur. Önce iyice ateş yoğunluğu artırılmış, daha sonra beş lağım infilak ettirilmiş, ardından küçük taarruz kollarıyla taarruza geçilmiştir. Türk savunması bu zayıf taarruzu kolaylıkla başarısızlığa uğratmış ve Anzak taarruzunu geri püskürtmeyi başarmıştır.²¹⁹ Yine de birkaç gün arayla 48'inci Alay cephesinde böyle bir tehlike gözlemlenince her ihtimale karşı, muharebe devam ederken ihtiyatta bulunan 13'üncü Alay'ın 3'üncü Taburu 48'inci Alay cephe gerisine, Albayraksırtı'na gönderilmiştir.²²⁰ Bu noktada 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'in aldığı önlemlerde başka bir karmaşık durum daha ortaya çıkmaktadır. 48'inci Alay'ın bahsi geçen bölgedeki güvenliğini sağlamak üzere birliklerde kaydırmalar ve intikaller gerçekleştirilmiştir. Örneğin 47'nci Alay cephesinde bulunan 76 numaralı siperler kısa bir süreliğine de olsa 125'inci Alay komutasına verilmiştir. Esas taarruz günü bu nokta Türk kuvvetleri için önemli bir mevki olacaktır. Bu sebeple 125'inci Alay personeline kendi görev bölgesinde bulunan 63 numaralı siperin tam karşısındaki bu noktayı tanıma imkânı ortaya çıkmıştır. 125'inci Alay ve 48'inci Alay mıntıklarından; yani Kanlısırt'ın her iki tarafından, Anzak kuvvetlerinin yaptığı çeşitli oyalama faaliyetlerinin 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'i taktiksel olarak biraz sıkıştırdığı bu noktada net olarak görülebilmektedir.²²¹

4.3. Muharebenin İcrası

4.3.1. 6 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât

6 Ağustos günü öğleden sonra 16.00 civarında başlayacak taarruzun sürpriz olarak planlanmasına rağmen, Anzak siperlerindeki hareketlilik, henüz sabah saatlerinde fark edilmiş ve tedbir alınmıştır. Örneğin Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa, ihtiyatta tuttuğu

²¹⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-9a. ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-11a.

²²⁰ Bu birlik yakında bulunması sayesinde 6 Ağustos günü Kanlısırt'a ilk ulaşan takviye birliği olacaktır. ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-10; ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-4.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-12a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H5, Fih.1-21a.

²²¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-1a; 48'inci Alay'dan bu görev için hareket eden birliklerden 10'uncu Bölük 25 yaralı 4 şehit; 11'inci Bölük ise 94 yaralı 9 şehit zayıt vermiştir. ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2a.

9'uncu Tümen'i derhal teyakkuza geçirmiştir. Her an oluşabilecek her türlü ihtimale karşı 9'uncu Tümen Komutanı Albay Kannengiesser'e kendisine bağlı 64'üncü Alay'ın harekete geçirilmesi emredilmiştir.²²²

Esat Paşa'nın saat 10.00'da 9'uncu Tümen'e yazdığı emre göre; Korkuderesi'nin solundan ve Merkeztepe gerilerinden süngü takmış vaziyetteki Anzak askerleri fark edilmiştir.²²³ İki gün önce Albayraksırtı civarında yaşanan muharebeye, ihtiyat olarak 3'üncü Taburunu gönderen 13'üncü Alay'a da haber gönderilerek her ihtimale karşı hazır olmaları bildirilmiştir.²²⁴ Ayrıca saatlerdir süren ve hayli tahrip edici olan bombardıman da bir taarruz olacağı konusunda 16'ncı Tümen Komutanı'nı emri altındaki birliklerine aşağıdaki uyarı emrini göndermek zorunda bırakmıştır.

Piyade ve Topçu Alaylarına

6 Ağustos 1915 – 16.00 / Kanlısırt

Düşmanın sabahtan beri devam eden şimdi şiddeti artan topçu ve obüs bombardımanı bir hücum hazırlığı olabilir. Dikkatinizi çekerim.

Albay Mehmet Rüştü

16'ncı Tümen Komutanı²²⁵

6 Ağustos günü saat 13.00 civarında Anzak kuvvetleri tarafından, 47'inci Alay'ın sağ kanadında bulunan 1'inci Tabur siperleri önünde iki ve hemen 1'inci Tabur'un yanında bulunan 125'inci Alay siperleri önünde bir lağım patlatılmıştır. Aynı sıralarda siperlerde Anzak kuvvetlerinin süngü takmış vaziyette oldukları tespit edilmiştir.²²⁶ 125'inci Alay önündeki lağım patlamalarının aslında bir aldatmaca olduğu; infilak eden noktadan dumandan başka bir şey çıkmadığında anlaşılabilmiştir. Ayrıca bu patlamaların Kırmızısırt'taki Türk savunmasına olumsuz bir etkisi de olmamıştır.²²⁷

²²² ATASE Arşivi, BDH Kls.4386, Dos.H-19, Fih.1-2.

²²³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-2.

²²⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-14.

²²⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-20a.; Fasih Kayabalı'nın hatıralarında bu bombardımanda 17 bin top mermisinin Kanlısırt'a düştüğü aktarılmaktadır. Çulcu, *a.g.e.*, s. 49.

²²⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-4; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2.

²²⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2.

Avustralyalılar Türklerin Kanlısirt'ı bir kale gibi tahkim ettiğini düşündükleri için taarruzun başarısına dair bir endişe hâkimdir.²²⁸ Ancak taarruzun başladığı ilk anlarda Anzak kuvvetleri, bombardımandan tamamen tahrip olan Türk siperlerine kolayca ulaşmıştır. Önce Kanlısirt'ın Türk tarafına göre sol kanadında bulunan 2'nci Tabur siperleri Anzak kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Raporlara göre, 2'nci Tabur Komutanı henüz bombardımanlar sırasında sakin kalamadığı için, birliği üzerindeki komutasını da kaybetmiştir. 2'nci Tabur kuvvetleri kısa sürede dağılmış, taarruz başladığında toplanacak vakit bulamamıştır. 2'nci Tabur'un ihtiyatta tutulan bir bölüğü, geriden gelerek muharebeye dâhil olsa da siperlerde tutunamamıştır.²²⁹

Muharebeleri Gökçeada'daki karargâhtan 12 mil uzaktan izleyen Yüzbaşı Milward'a göre; Anzakların bu taarruzun ilk anlarında dahi başarılı olmaları şaşırtıcıdır. Milward, normal şartlarda Anzakların disiplinsiz ve uyumsuz olduklarını düşünmekte, dolayısıyla çok karmaşık olan taarruz planına uyum sağlamalarının epey zor olduğunu düşünmektedir.²³⁰

16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'in Tümen Harp Ceridesinin düşünceler kısmında aktardıklarına göre, bu bombardımana kadar Kanlısirt'ta bulunan siperler, Türk hatları içerisindeki en sağlam ve en iyi tahkim edilmiş olan siperlerdir. Şarapnel ve misket ihtiva eden mermilerin tesirinden korunmak için buradaki siperlerin üzerleri büyük kütüklerle kapatılmıştır. Bombardımanın ilk anlarında dayanıklı olmasına rağmen bir süre sonra kütükler çökmeye başlamış ve siperlerde bulunan Türk askerleri enkaz altında kalmıştır. Rüştü Bey, kendisini duygusallaştıran bu manzarayı şu şekilde anlatmaktadır;

Üst düzey bir gayret ve o kadar büyük hizmetle tahkim ettiğimiz bu siperler, şu halleriyle askerlerimize mezar olmaktadır. Başka bir şeye yaramamıştır. Bu vakayı müteakip bütün Tümen Cephesi'ndeki siperlerin örtülerini kaldırıp siperleri açık bir hale geri getirdik.²³¹

Taarruzun ilk aşaması başarılı olmuş Anzak kuvvetlerinin sağ kanat taarruz kolu ilerlemeyi başarmıştır. Anzak kuvvetlerinin sol kanadında ise taarruz kollarını yavaşlatan

²²⁸ Chiron, *a.g.e.*, s. 1445.

²²⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22.

²³⁰ National Archives, Re: CAB, 45/259/30.

²³¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-20a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21.

unsurlardan biri, 125'inci Alay personelinin açtığı yan ateştir. Taarruz öncesindeki ağır bombardımanda 47'nci ve 125'inci Alay mıntıklarını birbirinden ayıran Cemalderesi'ne çok sayıda atış yapılmıştır. Cemaldere, Kanlısirt ile Kırmızısirt'ın arasındadır ve Anzak taarruz kollarını yan ateşe almak için önemli bir konumdur. Bu nokta yan ateş ile 125'inci Alay personeli tarafından ilk anlardan itibaren başarıyla tutulmuş ayrıca Kırmızısirt'ta bulunan üç sahra topu da Türk tarafı için bir avantaj olmuştur.²³² Böylece Anzak taarruz kolunun sağ tarafı 2'nci Tabur siperlerine ulaşırken, sol tarafı ilk anlarda ciddi olarak yavaşlatılmıştır hatta durdurulmuştur. Buna rağmen 2'nci Tabur siperlerine ulaşan Anzak kuvvetleri, sağından koruma altında olan 1'inci Tabur siperlerinde soldan sarkarak ulaşmayı başarmıştır. 1'inci Tabur derhal taarruza geçip bu siperleri geri almıştır. Bu birlik karşı taarruz esnasında verdiği ağır zayıat ve sürekli olarak devam eden şiddetli Anzak taarruzları sebebi ile geri aldığı siperlerinde uzun süre barınma imkânı bulamamıştır.²³³

47'nci Alay'ın Şehit Hulusideresi'nde bulunan karargâhı, muharebe hattına çok yakında, avcı siperlerinin yaklaşık otuz adım gerisinde olduğu için, Anzak kuvvetleri ilk taarruzlarında 47'nci Alay Karargâhı'na ulaşmıştır. Böylece Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tefik Bey, karargâh personeli ile birlikte Kanlısirt'ı terk etmek ve tedbirsizce Kırmızısirt'a kadar çekilmek zorunda kalmıştır.²³⁴ Kırmızısirt'ta bulunan 125'inci Alay Komutanı Abdülrezzak Bey, 16'ncı Tümen Komutanlığı'na yazdığı raporda bu olayı şu şekilde aktarmıştır.

16'nci Tümen Komutanlığı'na 125'inci Alay'dan Gelen Rapor

6 Ağustos 1915 – 17.30

Düşman 47'nci Alay siperlerine girdi. Tefik Bey yanıma geldi. Elimde kuvvet kalmadı. Elimde bulunan kuvvetle Cemalderesi'ni tuttum. Cemalderesi'ne ateş ediyorum. Cephemizdeki düşman şiddetle ateş ediyor. Kuvvet gönderiniz.

Yarbay Abdülrezzak

125'nci Alay Komutanı²³⁵

²³² ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-3a

²³³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21a.

²³⁴ ATASE Arşivi, Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22.; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-8

²³⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21.

Kanlısirt'ın sağ kanadı 125'inci Alay personelinin yan ateşi sayesinde güvenceye alınabilecektir. Ancak, Tevfik Bey'in hattın gerisine değil sağına doğru çekilmesi, muharebenin sol kanadı ile irtibatının kopmasına sebep olmuştur.²³⁶ Yalnızca sol kanat ile değil; tümden telefon hatları kullanılmaz hale gelmiş ve sol geride alay ihtiyatı olarak bulunan 3'üncü Tabur ile de irtibat kesilmiştir.²³⁷

47'nci Alay'ın Kanlısirt'ta bulunan kuvvetleri bu dakikadan itibaren sürekli olarak karşı taarruzlarla siperlerini geri almak için uğraşmıştır. 2'nci Tabur'un 6'ncı ve 8'inci Bölükleri, imkânları dâhilinde Anzak taarruzuna direnmeye çalışmalarına rağmen dağılan askerlerin yıkılan siper hatlarında muharebe etmeleri olanaksız hale gelmiştir.²³⁸ Bunun yanı sıra Türk kuvvetlerinin birbirleri ile olan irtibatının kesilmesi, direnci büyük ölçüde kırmıştır.²³⁹

Anzak kuvvetleri, taarruzun ilk aşamasından beri karadan ve denizden çok kuvvetli topçu desteği ile taarruz etmiş ve sayısız miktarda el bombası kullanmıştır. Bölük ve tabur komutanlarının raporlarına göre Anzak topçusunun attığı mermilerin yaydığı boğucu gaz Türk askerlerini olumsuz etkilemiştir. Buna karşılık Türk topçusunun geriden açtığı ateş Anzak kuvvetlerinin taarruzunu durdurmak için yeterli olmamıştır.²⁴⁰

16'ncı Tümen Komutanlığı, saat 17.00 civarında 13'üncü Alay'a ulaşarak, bu alayın harekete hazır hale getirilmesini ve hazırda bekletilen 3'üncü Taburunun acele olarak harekete geçirilmesini istemiştir. 13'üncü Alay 3'üncü Tabur, 47'nci Alay emrine verilerek, toparlanan 47'nci Alay personeli ile birlikte Kanlısirt'ta karşı taarruzun başlatılması emredilmiştir. Kanlısirt güneyinde bulunan 77'nci Alay'ın da ihtiyat taburunu muharebeye hazır hale getirmesi bildirilmiştir.²⁴¹ Ayrıca, 17.30'da; Kuzey Grubu ihtiyatı olarak bulunan 5'inci Tümen, kendisine bağlı 15'inci Alay'a derhal harekete geçmesini ve Topçularsirtı'nın doğusundaki 144 Rakımlı Tepe'ye ilerlemesini emretmiştir.²⁴² İrtibat yollarının

²³⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22a.

²³⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-20a.

²³⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-4a.

²³⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-5a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-5.

²⁴⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-5.

²⁴¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-20a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21.

²⁴² Bu birlik, belirtilen noktaya ulaştıktan sonra 19.30'da Kanlısirt'a hareket emri alacaktır. ATASE Arşivi, BDH Kls.5317 Dos.H2, Fih.1-19a.

bombardımanın etkisi ile kapanmasından dolayı gelen takviyelerin ve ihtiyatların sahada hareket edebilmeleri neredeyse olanaksız hale gelmiştir.²⁴³

16'ncı Tümen'in kendi ihtiyatlarını derhal Kanlısirt'a yönlendirmesinin yanında; Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa, önceden her ihtimale karşı hazır bulundurduğu 9'uncu Tümen'in harekete geçmesi için 17.50'de gerekli emri göndermiştir. Hali hazırda harekete hazır bulunan 64'üncü Alay'ın derhal yola çıkması ve yanlarında alabilecekleri kadar topçu desteğiyle birlikte en kısa yoldan Kanlısirt istikametine doğru harekete geçmeleri bildirilmiştir. 64'üncü Alay ile birlikte 25'inci Alay da yola çıkarılmış, arkalarından 9'uncu Tümen'in Kayaltepe'de bulunan altı adet seri atışlı sahra topu da gönderilmiştir.²⁴⁴ Kuzey Grubu Arıburnu'ndaki tehlikenin büyüklüğünden emin olamadığı için 5'inci Ordu'dan daha fazla takviye istemiştir. Bunun nedeni; Kanlısirt'taki bu taarruzun bir oyalama taarruzu olma ihtimaliyle birlikte gerçekten cephe buradan yarılmak isteniyor da olabilir. 5'inci Ordu Kuzey Grubunun bu talebini olumlu karşılayarak Güney Grubunun ihtiyatı olarak Havuzlar mevkiinde bekletilen 4'üncü Tümen'i bir alayını geride bırakmak üzere Kuzey Grubu'nun emrine vermiştir. 4'üncü Tümen Komutanı Yarbay Cemil (Conk) Bey, 10'uncu ve 11'inci Alaylara gerekli emirleri vererek derhal harekete geçmelerini istemiştir.²⁴⁵

47'nci Alay Komutanı Binbaşı Tevfik Bey'in Tümen Komutanlığı'na 17.30'da gönderdiği rapora göre, Kanlısirt'ın sağ kanadında bulunan 47'nci Alay'ın 1'inci Taburu, Anzak kuvvetlerinin eline geçen siperlerini geri alabilmişlerdir. Saat 18.00 olduğunda; 16'ncı Tümen tarafından yönlendirilen topçu ateşi sayesinde siperler, Anzak kuvvetlerinden çoğunlukla arındırılmaya başlanmıştır. Bu sıralarda muharebe hattına ilk ulaşan takviye kuvveti de 13'üncü Alay'ın 3'üncü Taburu olmuştur. 13'üncü Alay'ın 1'inci ve 2'nci Taburları ile birlikte bir makineli tüfek takımı da ayrıca yoldadır. Gelen ilk takviye kuvvetinin hemen ardından 57'nci Alay'ın 1'inci Taburu destek için yetişmiştir.²⁴⁶ 47'nci

²⁴³ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-6.

²⁴⁴ Bu emir gelmeden hemen önce 17.30'da 9'uncu Tümen Komutanı Albay Kannengiesser'in birliklerine gönderdiği emre göre Anzak kuvvetlerinin bir teşebbüste bulunduğunu ve her ihtimale karşı 64'üncü Alay ile beraber 25'inci Alay'ın da harekete hazır bulunması bildirilmiştir. Bu sayede 25'inci Alay'ın da harekete geçerek 64'üncü Alay'a yetişmesi mümkün olmuştur. ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-4.; ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-4a.

²⁴⁵ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 315; ATASE Arşivi, BDH Kls.4798 Dos.H4, Fih.1-135.

²⁴⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-4.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-15.; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21.; 125'inci Alay harp ceridelerinde ilk ulaşan desteğin 13'üncü Alay 2'nci Tabur olduğu aktarılmasına rağmen diğer birliklerin (13'üncü Alay da dahil) harp cerideleri ve

Alay 1'inci Tabur Komutanı Yüzbaşı Mehmet Memduh'un aktardığına göre siperler, şehit ve yaralılardan dolayı dolmuştur. Bu birliğin kendi kuvvetleri, farklı birliklerden gelen takviyeler, şehitler ve yaralılar siperlerde büyük bir karışıklığa neden olmuştur. 47'nci Alay'ın 2'nci Taburunun birinci ve ikinci hat siperleri Anzak kuvvetlerinin eline geçmiş, istinat ve irtibat yolları savunma için siper haline getirilmiştir. 1'inci Tabur hatları ise bu sırada direnişe devam etmiştir. Yüzbaşı Mehmet Memduh bir tabur komutanı olarak Türk kuvvetlerinin direniş kararlılığını şu şekilde aktarır; “*Ölürüm ama emir almadıkça buradan ayrılmam. Takviye gelene kadar direnmeye ve düşmanı ileri itmeye çalışacağım. Tüfek elimdedir.*”²⁴⁷

Çok geçmeden 13'üncü Alay'ın diğer iki taburu da muharebeye dâhil olmuştur. Kanlısirt merkezine doğru cepheden taarruz eden 3'üncü Taburunun yanı sıra 13'üncü Alay Komutanı Yarbay Ali Rıza Bey, 1'inci Taburuna sağ kanattan taarruz etmesini; 2'nci Taburuna da 125'inci Alay cephesini takviye etmelerini bildirmiştir.²⁴⁸ 125'inci Alay Komutanlığı, gelen takviye birliklerini derhal Kanlısirt'a sağdan destek olmak üzere Cemalderesi yönüne intikal ettirmiştir. 125'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Rahmi Bey'in 18.15'te yazdığı rapora göre 125'inci Alay cephesinde Anzak faaliyeti bulunmamakla birlikte bütün taarruz ağırlığı Kanlısirt üzerinde yoğunlaşmıştır. 125'inci Alay kuvvetlerinin bu noktada istifade ettikleri rahatlık ile birlikte Kanlısirt'a taarruz eden Anzak kuvvetleri Cemalderesi üzerinden yan ateş altında tutulmaya devam etmektedir. Yan ateşi kesmek için Anzak kara topçusunun ve donanma topçusunun ateşleri Kırmızısirt üzerinde yoğunlaşmış, 125'inci Alay Komutanı Yarbay Abdülrezzak Bey'in yaveri dahi bu bombardıman sonucunda yaralanmıştır.²⁴⁹

Muharebe, taarruzun başlamasından itibaren şiddeti artarak devam etmiştir. 13'üncü Alay'ın arkadan gelen diğer kuvvetlerinden biri olan Makineli Tüfek Takımı, elinde kendi personeli olarak bir bölük kuvvetten başka ihtiyat kalmayan 125'inci Alay'ın emrine verilmiştir. Buradan makineli tüfekleri vasıtasıyla Anzak taarruzunu yandan ateş altına alabilecek, Kanlısirt'ı geri almaya çalışan kuvvetleri de destekleyecektir. 13'üncü Alay'ın

raporları bu bilgiyi doğrulamadığı için, muharebe anındaki aceleden dolayı bir yazım yanlışı olması muhtemeldir. ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-3a.

²⁴⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-5.

²⁴⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21a.

²⁴⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-3a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-4.

1'inci Taburu ise 19.10'da alay komutanlarından tekrar taarruz emri almıştır. Aynı saatlerde Kanlısirt'ın sol kanadında 47'nci Alay 2'nci Tabur kuvvetleri, esas hatlarını geri alamamış olsalar da istinat siperlerine kadar ilerlemişlerdir.²⁵⁰

125'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Rahmi Bey, yan ateş için Cemalderesi üstüne yerleştirilen bir makineli tüfeğin muharebedeki etkisini şöyle aktarmaktadır;

“Makineli Tüfek Komutanı Teğmen Şerif Efendi'nin dünyada yaşadıkça kahramanlığını unutmayacağım. Bu makineli tüfekle düşmanı kahrüperişan ettiğine şahidim. Taburun Cemaldere'de bulunan kısımları da düşmanın manevra ve taarruzlarında çok telefata verdirmektedir.”²⁵¹

16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey'in 19.00'da yazdığı bir emirden anlaşıldığı üzere muharebe sahasındaki karışıklık artık had safhaya ulaşmıştır. İletişim ve koordinasyon eksikliği bu saatlerde halen devam etmekte, kaybedilen siperlerin tam mevkiileri 16'ncı Tümen Komutanı tarafından dahi anlaşılammamaktadır. Ulaşan tüm takviye kuvvetler Kanlısirt'a yönlendirilmekte ve karmaşık bir halde muharebeye dahil olmaktadır.²⁵² General Hamilton Kanlısirt'ta sürekli olarak karşı taarruza kalkan Türk birliklerini şöyle tarif etmektedir; “*Türkler, tekrar tekrar saldırıyorlardı. Olağanüstü savaşıyorlar ve Tanrı'nın adını haykırıyorlardı. Türk piyadeleri adeta kutsal bir savaş veriyor ve Allah Allah diye bağırıyorlardı.*”²⁵³

19.30'da takviye kuvvetleri henüz yolda olan 9'uncu Tümen Komutanı Albay Kannengiesser mahiyetiyle birlikte 16'ncı Tümen'in Adanabayırı'nda bulunan karargâhına ulaşmıştır. Burada 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü ile görüşüp istişarede bulunduktan sonra Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'yı görmek üzere Kemalyeri'ne hareket etmiştir.²⁵⁴

Bu saatlerde, normal şartlar altında 47'inci Alay'ın ihtiyatında bulunan ve henüz ilk dakikalarda muharebe sahasına dâhil olan 3'üncü Tabur'un komutanı Binbaşı Edip Bey'in

²⁵⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-15.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-15a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-3a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22.

²⁵¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-4.

²⁵² ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-4; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22a.

²⁵³ Chrion, *a.g.e.*, s. 1446

²⁵⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-4a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-7.

yaralanması üzerine; 19.55'de 47'nci Alay 3'üncü Tabur personeli ile birlikte taarruza devam etmek üzere geriden gönderilen 13'üncü Alay 2'nci Taburun emrine verilmiştir.²⁵⁵ 2'nci Tabur'un 125'inci Alay'a destek için Kırmızısırt'a gönderdiği iki bölükten biri de Kanlısırt'ın sağ kanadına kaydırılmıştır. Böylece, Kanlısırt bölgesindeki birliklerin dağılımı ve komutası akşam saatlerinde artık iyice karışmıştır. 6 Ağustos 1915 günü saat 20.00 itibarıyla bölgedeki birliklerin durumu özetle şöyledir;

- Kanlısırt'ın kuzeyinde Kırmızısırt'ta; 125'inci Alay, 125'inci Alay'ın topçuları, 13'üncü Alay'ın Makineli Tüfek Takımı, 13'üncü Alay'ın 2'nci Taburuna bağlı bir bölük, 47'nci Alay Karargâhı, 13'üncü Alay Karargâhı.
- Kanlısırt'ın güneyinde Albayraksırtı'nda; 48'inci Alay.
- Kanlısırt'ın sol kanadında; 47'nci Alay 2'nci Tabur, 47'nci Alay 3'üncü Tabur, 13'üncü Alay 3'üncü Tabur, 13'üncü Alay'ın 2'nci Taburuna bağlı iki bölük.
- Kanlısırt'ın sağ kanadında; 47'nci Alay 1'inci Tabur, 57'nci Alay 1'inci Tabur, 13'üncü Alay 1'inci Tabur, 13'üncü Alay'ın 2'nci Taburuna bağlı bir bölük.
- Kanlısırt'ın doğusunda Adanabayırı'nda; 16'ncı Tümen Karargâhı, 9'uncu Tümen Komutanı ve mahiyeti.
- Ayrıca; 9'uncu Tümen'e bağlı olan 64'üncü ve 25'inci Alaylar; 4'üncü Tümen'e bağlı 10'uncu ve 11'inci Alaylar ve 5'inci Tümen'e bağlı 15'inci Alay bu saatte halen yoldadır.

20.25'te 16'ncı Tümen Komutanı'ndan gelen emre göre 13'üncü Alay'ın takviyesiyle birlikte bölgedeki birliklerin doğrudan taarruza kalkmaları istenmiştir. Ayrıca 48'inci Alay'ın bölgesi olan Albayraksırtı'nda ve daha güneyde 77'nci Alay mıntıkasında herhangi bir Anzak faaliyeti olmadığı gözlemlenmiştir. 15'inci Alay'ın da bölgeyi takviye etmek üzere yolda olduğu bildirilmiş; Albayraksırtı'ndaki sessizlikten yararlanarak Anzak

²⁵⁵ 13'üncü Alay'ın harp raporlarına göre 6 Ağustos akşam saatlerinde Edip Bey'in şehit olduğu ve taburun komutasının bu sebeple 2'nci Tabur emrine verildiği belirtilmiştir bu bilgiye başka bir raporda rastlanmamıştır. 7 Ağustos günü 47'nci Alay'ın harp ceridesi içerisindeki personel listesine “yaralanan tabur komutanının birliğe tekrar katıldığı” ibaresi eklenmiştir. Anlaşılacağı üzere, Edip Bey, 6 Ağustos akşamı yaralanmış, sargı yerine gönderilmiş ve 7 Ağustos günü birliğine tekrar katılmıştır. Kendisinin tedavisi sırasında taburu 13'üncü Alay 2'nci Tabur emrinde muharebeye devam etmiştir. Bu noktada başka bir karışıklık olarak, 47'nci Alay harp ceridesinde Edip Bey yaralandığında, birliğinin 13'üncü Alay 2'nci Taburu komutasına verildiğine dair net bir bilgi yoktur. Hatta bu saatlerde yazışmalarda Tabur Komutan Vekili sıfatıyla Yüzbaşı Halit Tevfik Efendi'nin imzası bulunmaktadır. Tahmin edileceği üzere, Edip Bey'in yaralanması üzerine Yüzbaşı Halit Tevfik Tabur Komutan Vekili olarak görev yapmış ve birlik, 13'üncü Alay 2'nci Tabur ile birlikte taarruza muharebeye devam etmiştir. Edip Bey sargı yerinden döndüğünde bağlı bulunduğu 47'nci Alay, alay komutanının şehit olması sebebiyle lağvedilmiş ve kendi taburu 12'inci Alay'ın emrine verilmiştir. ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-15a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-7a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-7.

kuvvetlerinin güneyden 15'inci Alay ile çevrilmeleri bildirilmiştir.²⁵⁶ Albay Rüştü Bey'in elindeki kuvvet fazlalığından dolayı içi rahatlamıştır; Anzak kuvvetlerinin manevi güçlerinin kırıldığını, gelecek takviyelerle birlikte kayıplarla başlayan bu muharebenin karşı taarruza dönüşerek avantaja çevrilebileceğini düşünmeye başlamıştır.²⁵⁷ 20.30'dan sonra Türk kuvvetlerinin taarruzu tekrar başlamış, Kanlısirt'in sağında bulunan 77 numaralı siper; solunda bulunan 78 numaralı siperin bir hat gerisine kadar olan kısımlar ve 48'inci Alay bölgesinde kalan, Kanlısirt'ı soldan çeviren 81 numaralı siper, Anzak kuvvetlerinden geri alınmıştır. Yakalanan bu küçük ama etkili başarı ile birlikte 47'nci Alay Komutanı da kendi mevziilerine geri dönme imkanı bulmuş ve birliklerini tekrar Kanlısirt'tan yönetmeye başlamıştır.²⁵⁸

48'inci ve 77'nci Alay cephelerinde henüz bir taarruz olmasa da bombardıman bu noktalarda yoğunlaştırılmıştır. Böylece hem mevziler iyice tahrip edilmiş hem de bombardımanı müteakip bir taarruz şüphesi uyandırılarak 47'nci Alay cephesine gidecek desteğin azaltılması hedeflenmiştir.²⁵⁹

81 numaralı siperin geri alınması ile birlikte Kanlısirt'in solu ile 48'inci Alay hattının birbirlerini destekleme imkânı oluşmuştur. 48'inci Alay 1'inci Tabur kuvvetleri, sağlarında bulunan 47'nci Alay 3'üncü Tabur kuvvetlerine hem ateş hem de manevi destek sağlamışlar; geri çekilmeye niyetlenen personeli muharebeye döndürmüşler ve daha taarruzun ilk anlarında kontrolü kaybeden 47'nci Alay 2'nci Tabur kuvvetlerinin de toparlanmasına yardımcı olmuşlardır. 16'ncı Tümen'den 13'üncü Alay'a bir emir gönderilerek bir taburunu toparlanmaya başlayan 47'nci Alay 2'nci Tabur hattına yönlendirmesi istenmiştir.²⁶⁰

Saat 21.00'de 15'inci Alay da Kanlısirt'a ulaşmıştır. 16'nci Tümen'den mihmandar olarak gönderilen Emir Subayı Teğmen Bedri Efendi, 15'inci Alay Komutanı Binbaşı İbrahim Şükrü Bey'e refakat ederek, Kanlısirt'ta düşman eline geçen hattı geri almak için taarruz edilmesine dair Tümen Komutanı'nın emrini tebliğ etmiştir. Bu birlik de 47'nci Alay

²⁵⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-16; ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-17.

²⁵⁷ Rüştü Bey bu düşüncesinde haksız değildir. Esasen Anzak kuvvetleri de sürekli olarak taarruz eden Türk kuvvetleri karşısında yorulmuşlardır. Ayrıca Anzaklar bu saatler itibarıyla ön hatlara su ve yiyecek ikmal etmekte de çok zorlanmaktadır. National Archives, Re: CAB, 45/259/30; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18.

²⁵⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-16a.; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-17.

²⁵⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-17a.

²⁶⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-23.

2'nci Tabur mevziilerine yani Kanlısirt'ın soluna doğru yönlendirilmiştir.²⁶¹ 15'inci Alay Komutanı Binbaşı İbrahim Şükrü Bey ve mahiyeti Teğmen Bedri Efendi'nin rehberliğinde 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey ile görüşmek üzere Kanlısirt'a hareket etmiş ve muharebenin gidişatını bizzat gözlemlemek üzere ileri hatta gitmişlerdir. Sipere çevrilen irtibat yollarının istinat tarafından yani yanından yaklaşan bir Anzak bombacı fedaisi art arda bombalar atmıştır. İlk atılan bomba uzağa düşmüş ve etkisiz kalmış, ikinci bomba ise doğrudan subaylara denk gelmiştir. Bu şekilde bir bomba taarruzuna hazırlıksız yakalanan subaylardan 15'inci Alay Komutanı Binbaşı İbrahim Şükrü Bey orada şehit olmuştur. Tümen Emir Subayı Teğmen Bedri Efendi ve 15'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Nuri Bey hafif yaralanmıştır. 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey çok hafif yaralarla bu bombalardan sağ kurtulmuştur.²⁶²

Bu ana kadar 5'nci Tümen'e bağlı 13'üncü ve 15'inci Alaylar ile 19'uncu Tümen'e bağlı 57'nci Alay 1'inci Tabur kuvvetleri, 16'ncı Tümen Komutanlığı'nın emrine verilmiştir. 22.00 civarı 16'nci Tümen'in arkasına ulaşan 9'uncu Tümen kuvvetleri Kuzey Grup Komutanlığı'nın Ağıldere civarında fark ettiği Anzak faaliyetleri nedeniyle bekletilmiştir.²⁶³

22.40'ta Albay Rüştü Bey, Kanlısirt'ın sağında bulunan 47'inci Alay 1'inci Tabur ve 57'nci Alay 1'inci Tabur'dan kalan askerleri 13'üncü Alay komutasına vermiştir. Bu kuvvetlerin hedefi, 13'üncü Alay'ın saat 20.30'dan sonraki taarruzda geri aldığı 77, 78 ve 81 numaralı siperleri bağlayan irtibat siperlerini ve 78 numaralı siperin ön hattını ele geçirmek olarak belirlenmiştir. 13'üncü Alay Komutanı'na da bizzat bu taarruzun başında bulunmak üzere talimat verdikten sonra 15'inci Alay'dan bir taburu bu taarruzun ihtiyatı olarak görevlendirmiştir.²⁶⁴

Harp raporlarından anlaşıldığı üzere taarruz başarıya ulaşamamış üstelik 77 ve 78 numaralı siperler tekrar Anzak kuvvetlerinin eline geçmiştir. Saat 23.00 civarında bizzat

²⁶¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5317 Dos.H2, Fih.1-19a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-23a.

²⁶² Birçok kaynakta İbrahim Şükrü ve Ahmet Tevfik Beylerin beraber aynı anda şehit olduklarına dair bilgiler mevcut olmakla birlikte harp cerideleri çapraz olarak incelendiğinde bu durumun hatalı bir bilgi olduğu görülmektedir. İbrahim Şükrü Bey, 21.00 sularında bomba infilakı ile şehit olmuş, Ahmet Tevfik Bey ise ilerleyen saatlerde muharebede şehit olmuştur. Bu vaka da ilerleyen bölümlerde işlenmiştir. Bu konudaki bilgi yanlışlığına Genelkurmay ATASE'nin yayınladığı eser de dâhildir. ATASE Arşivi, BDH Kls.5317 Dos.H2, Fih.1-19a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-24.

²⁶³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-23a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4386 Dos.H19, Fih.1-7.

²⁶⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18a.

Kanlısirt'a ulaşan Albay Rüştü Bey, Hulusi Deresi'nde birlikleri kısaca denetlemiş ve buradaki karışıklığı gidermek amacıyla Kanlısirt mıntikasını ikiye bölmüştür.

Sağ kanatta 13'üncü Alay 1'inci Tabur Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Behzat Efendi'yi Anzak kuvvetlerinin işgali altında bulunan 77 numaralı siperi almak üzere görevlendirilmiştir. 57'nci Alay 1'inci Tabur Komutanı Zeki Bey de merkezden Hulusi Deresi'nin bittiği boyun noktasındaki²⁶⁵ düşmanı geri atmakla beraber 78 numaralı siperi geri almakla görevlendirilmiştir.

Yeni verilen emirlere göre; Behzat Efendi komutasındaki üç bölük ve 47'inci Alay 1'inci Taburun dağılık askerleriyle; Zeki Bey'in kendi taburundan üç bölük ve 13'üncü Alay 3'üncü Taburdan bir bölük ile 47'nci Alay 2'inci Taburun dağılık askerleri, 15'inci Alay 3'üncü Taburdan iki bölükle taarruza devam edilecektir. 15'inci Alay 3'üncü Taburunun diğer iki bölüğü Hulusi Deresi'nde ihtiyat olarak bulundurulmuştur. İhtiyattaki bu bölüklerden bir takım asker; başlarında 47'nci Alay 1'inci Tabur'dan Üsteğmen Rıza Efendi olmak üzere sağ kanattan Cemal Deresi'ni kontrol altına almak hem de Anzak hattının sol kanadını kuşatmak amacıyla gönderilmiştir.²⁶⁶

16'ncı Tümen Komutanı Albay Mehmet Rüştü Bey, taarruzdan önce birliklerine şu emri göndermiştir;

“Her neye mal olursa olsun düşmanı bizim hat siperlerimizden kovmaya bütün varlığımızla çalışacağınızdan eminim. Düşmanı kovduktan sonra onun siperlerine kadar girmeye azmetmenizi bekliyorum. 125'inci, 47'nci, 13'ncü Alay komutanlarından gerekirse bütün kuvvetleriyle bu harekâta hizmet etmelerini ve düşmanın yerleşip kalmasına engel olunmasını bekliyorum.”²⁶⁷

Hızlıca alınan bu kararlar, karmaşık plan ve şartların zorluğuna rağmen 23.20'de taarruz başlamıştır. Bir takımılık askeri ile birlikte Cemal Deresi'ni tutmak üzere

²⁶⁵ Günümüzde bu nokta Kanlısirt Türk Yazıtı'nın hemen üstünde kalmaktadır.

²⁶⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18a.

²⁶⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-6.

görevlendirilen Üsteğmen Rıza Efendi, 76 numaralı siperin sağ kanat içerisinden ilerleyerek düşmanı yandan ateş altına almayı başarmıştır. Kanlısirt'ın sağ kanadında görevlendirilen Behzat Efendi Müfrezesi de 77 numaralı siperin sağ kanadını geri almayı başarabilmiştir. Siperlerin artık kaçınıcı kez el değıştirdiği belli değildir. Merkezde ise Zeki Bey Müfrezesi başarı sağlayamamıştır. İhtiyattaki bölüklerden biri kendisine destek olarak gönderilmiş, ancak bu da yeterli olmamıştır. Albay Rüştü Bey, bu başarısızlığın nedenini; sol kanatta bulunan Tevfik Bey Müfrezesi ile olan irtibatı sağlayamadığından dolayı cephe hattında yaşanan kopukluklar olarak yorumlamıştır.²⁶⁸

47'nci Alay 3'üncü Taburun geride bulunan ihtiyat mahalleri çoktan muharebe hattı olmuş, 48'inci Alay'ın emrine giren birliğin mntıkasında gelen diğer takviyelerle birlikte muharebe devam etmektedir. Kanlısirt'ın solundaki bu kuvvetlerin merkez ile olan irtibatının sağlanması için, 48'inci Alay 1'inci ve 2'nci Taburlardan birer bölüklük kuvvet tertip edilerek açıktan Tevfik Bey'e yardıma gitmeleri istenmiştir. Yüzbaşı Sabri Efendi'nin komutasındaki askerler, siperlerden, ya da irtibat siperlerinden değil doğrudan muharebe hattından harekete geçerek Tevfik Bey kuvvetlerinin yanına ulaşacak ve kendisinin emri altına gireceklerdir. Hatta 48'inci Alay Komutanı İlhami Bey kendilerine "*İngilizleri bulana kadar koşmayı*" emretmiştir.²⁶⁹

6 Ağustos günü bitmeden gece yarısında Kanlısirt'ta Türk tarafı için durum çok da ümit vadetmemektedir. Bu saate kadar yüzlerce zayıat verilmiş, birçok mevzi kaybedilmiş, bazı siperler yıkılmış, sağlam kalanlar defalarca el değıştirmiş, onlarca subay ve bir alay komutanı şehit olmuştur. Bu dakikalarda muharebeye dahil olmak için emir bekleyen 9'uncu Tümen'e Kuzey Grubu Komutanlığı'ndan başka bir emir gelmiştir. Anzak kuvvetlerinin Ağıldere yönünden Conkbayırı'na doğru hareket ettiği anlaşılmış, 9'uncu Tümen birliklerinin 19'uncu Tümen'e destek olmak üzere Conkbayırı-Kocaçimen hattına intikal etmeleri istenmiştir. Kanlısirt'ı savunan 16'ncı Tümen'in arkada bekleyen başka takviye kuvveti kalmamıştır.²⁷⁰

²⁶⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-19.

²⁶⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-5.

²⁷⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.4386 Dos.H19, Fih.1-7.

4.3.2. 7 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât

Saat 01.20 olduğunda artık gün geçmiş, tarih 7 Ağustos 1915'i göstermeye başlamıştır. Sağ kanattaki Behzat Bey Müfrezesi, 77 numaralı siperi ele geçirmiş ve Anzak kuvvetlerini geri çekilmeye zorlamıştır. Geri alınan kısımlara 13'üncü Alay 1'inci Tabur birlikleri yerleştirilmiş ve elinde ihtiyat kalmayan bu müfreze takviye kuvvet talep etmiştir. 13'üncü Alay Komutanı'nın, 16'ncı Tümen Komutanlığı'na aktardığına göre siperleri geri almaya çalışan Anzak kuvvetlerinin orantısız çoğunlukla kullandığı bombalar Türk kuvvetlerinin buraya yerleşmesini zorlaştırmaktadır. Ancak buradaki Türk kuvvetlerini koruyan destek ateşi de Cemalderesi'nde ilerleyen Üsteğmen Rıza Efendi müfrezesinden ve Kırmızısırt'tan gelmektedir.²⁷¹

Bu saatlerde Zeki Bey Müfrezesi halen hedefindeki siperleri geri almaya çalışmaktadır. Saat 02.30'da bu birlik henüz hedefine ulaşamamıştır. Eldeki kısıtlı ihtiyat kuvvetleriyle defalarca takviye edilmiş olmasına rağmen Anzak kuvvetleri, Türk taarruzlarını püskürtmüştür. 13'üncü Alay Komutanı Yarbay Ali Rıza Bey'e göre bu noktada cepheden taarruz etmenin yanı sıra düşman kuvvetlerine yandan taarruz edilmesi gerekmektedir. Bir süre sonra biraz daha solda bulunan 47'nci Alay Komutanı Tevfik Bey de elindeki kuvvetlerle Anzak siperlerine yaklaşmayı başarmıştır.²⁷² Raporlardan anlaşıldığı üzere Zeki Bey Müfrezesi için sol kanat tabiri ilk etapta kullanılmış olmasına rağmen aslında bu birliğin görev bölgesi Kanlısırt'ın merkezinde kalmaktadır. Albayraksırtı'na doğru Nuri Bey ve Tevfik Bey müfrezeleri de bulunmakta ve asıl sol kanadı bu birlikler oluşturmaktadır. Dolayısıyla Zeki Bey Müfrezesinin asıl muharebe noktası Kanlısırt merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk kuvvetleri Kanlısırt'ta üç koldan saldırılmaktadır. Birçok siper tahrip olmuş, bazıları yıkılmış bazılarıda siper denilebilecek hal kalmamıştır. İrtibat siperlerinden ilerleyen kuvvetler, hendeklerden tünellerden geçerek ilerlemeye taarruza devam etmeye çalışmaktadır. Harp raporlarında tam olarak saati belli olmayan bir anda Anzak siperlerine yaklaşmış olan 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey askerlerinin önüne çıkarak taarruza devam ettiği bir sırada yakınında patlayan bir bombadan dolayı ağır yaralanmıştır.

²⁷¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-19.

²⁷² ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-19a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20.

Derhal sargı yerine kaldırılan Tevfik Bey'in 16'ncı Tümen Harp Ceridesine kaydedilen son sözleri; *"Borcumu kanımla ödediğimden dolayı müsterihim."* olmuştur.²⁷³ Tevfik Bey'in muharebe dışında kalmasından dolayı, Kanlısırt'ın merkezinde kendisinin komutasında bulunan kuvvetler, 15'inci Alay 1'inci Tabur Komutanı Nuri Bey'in komutasına verilmiştir.²⁷⁴ Albay Rüştü Bey'in 02.40'ta 13'üncü Alay'a yazdığı emirde, durumun vahameti görülmektedir. Ele geçirilen siperlerin tahkimatı ile zaman kaybedilmemesi, doğrudan Anzak siperlerine yönelik tekrar harekete geçilmesi istenilmekte; subaylara bizzat muharebeye dâhil olma emri verilmektedir.

13'üncü Alay Komutanlığı'na

7 Ağustos 1915 – 02.40 – Kanlısırt

Kanlısırt üstünde bugün üç alay kadar kuvvet var. Gerinin değil ilerinin düşünülmesi gerekmektedir. Geçen dakikaların hepsi bizim ziyanımızdadır. Ettiğiniz gayreti iyi düşünün. Düşman bombasına bomba ile süngü ile sine ile karşılık verilecektir. Fakat girilmiş siperlerde durmayınız düşmanın kendi siperlerinden de çıkarılması lazımdır. Tekrar ediyorum bizzat da gidiniz; şan ve şerefle, icap ederse düşman kurşunuyla feda-i can edilmesi lazımdır. Sizin elinizdeki kuvvetle bu iş başarılabilir. Dinlenmeden, durmadan ileri!

Albay Mehmet Rüştü

16'ncı Tümen Komutanı²⁷⁵

Sabaha karşı 03.35'te 13'üncü Alay Harp Ceridesi'ne düşülen bir not; Zeki Bey Müfrezesi'nin ilerleyemediğini üstelik sağ kanattaki Türk kuvvetlerinin bu yüzden soldan çevrildiğini aktarmaktadır. Bu saatte 13'üncü Alay'ın muharebeye sevk edebileceği beş mangalık -yani ortalama 50 kişilik- bir kuvvetten başka ihtiyatı kalmamıştır.²⁷⁶ 16'ncı Tümen Anzak kuvvetlerinin bu baskısına karşılık 15'inci Alay'dan kalan iki bölük kadar ihtiyatı da bu bölgeye intikal ettirmiştir. 13'üncü Alay Komutanı Yarbey Ali Rıza Bey'e

²⁷³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-1; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-23.

²⁷⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20.

²⁷⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20.

²⁷⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20a.

göre, bu bölükler hali hazırda düzgün birer bölük olmamakla birlikte başlarında subay bile yoktur. 40-50 kişilik bu bölüklerin ikisinin başında birer astsubay²⁷⁷ ile gönderilmiştir.

Anlaşıldığı üzere her iki taraf da birbirlerinin sol kanadını çevirmeye başlamıştır. Bu noktada artık birliklerin ve birliklerin görev bölgelerinin karışıklığı muharebenin sevk ve idaresini son derece zor bir hale getirmiştir. Bu sebeple, 7 Ağustos günü saat 04.00 sularında 13'üncü Alay'a verdiği bir emirle, Albay Rüştü Bey; ele geçirilen siperlere kırmızı renk bayrak çekilmesini istemiştir. Böylece komuta kademesi, muharebenin gidişatını ve hangi siperin kimin elinde kaldığını daha net görebilecektir.²⁷⁸

Ellerinde kırmızı bayrak bulunmayan 13'üncü Alay personeli, saat 04.30'da 16'ncı Tümen Komutanlığı'na mıntıklarındaki durumun baş edilemeyecek bir hale geldiğini bildirmiştir. Saat 05.00'te buradaki birliklere bomba takviyesi yapılarak bomba atışı desteği sayesinde birliklerin ilerleyebildiği ve ilerlemesi gerektiği emredilmiştir. Bu noktada muharebeye dâhil edilen 77'nci Alay'ın 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Fehmi Bey'e bilgi vermek ve açıklama yapmak üzere 47'nci Alay 2'nci Tabur Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Kemal Efendi görevlendirilmiştir.²⁷⁹ 48'inci Alay 2'nci Tabur kuvvetleri de Fehmi Bey'in emrine verilerek Kanlısirt merkezindeki kuvvetleri arkadan desteklemeleri, Kanlısirt'in sağ ve sol kanatlarını geriden birbirlerine bağlamaları istenmiştir.²⁸⁰

13'üncü Alay Komutanı Yarbay Ali Rıza Bey'in komutası altındaki sağ kanat mıntığında, tümenden gelen bomba ve takviye üzerine derhal bir Bombacı Fedai Müfrezesi kurularak, Zeki Bey Müfrezesinin geri almak için saatlerdir çabaladığı siperlere bomba taarruzu başlatılmıştır. Zeki Bey Müfrezesi ile müşterek hareket edilerek Şehit Hulusideresi'nin bittiği ve boyun olarak adlandırdıkları nokta ele geçirilmiş; Kanlısirt'in merkezindeki en yüksek noktalara ulaşıldığı bildirilmiştir. Günümüzde üzerinde yol bulunan Kanlısirt merkezine ulaşan kuvvetler sol kanattan Nuri Bey Müfrezesi ile irtibat sağlayabilmişlerse de komutanlarının daha önce emrettiği üzere taarruza devam

²⁷⁷ Harp Ceridelerinde ve diğer çeşitli kaynaklarda Küçük Zabit olarak tanımlanan rütbeler bugünkü sistemimizde astsubay rütbelerine denk gelmektedir.

²⁷⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20a.

²⁷⁹ İlgili harp ceridesinde henüz Binbaşı rütbesinde olmamasına rağmen Kıdemli Yüzbaşı Kemal için Bey unvanı kullanılmıştır. Ancak o yıllarda Binbaşıya kadar olan subay rütbelerinde Efendi, Binbaşidan sonra Bey, Mirliya(Tuğgeneral)'ten sonra Paşa unvanları kullanılırdı. ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-21; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-21a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-19.

²⁸⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-7a.

edememişler, Anzak kuvvetlerinin direniş ve sağlam tahkimatına karşın ele geçirdikleri noktalarda kalmakla yetinmişlerdir.²⁸¹ 16'ncı Tümen Komutanı'nın gece yarısından itibaren bizzat komuta ettiği taarruz, doğal seyri ile durma noktasına gelmiştir. Ancak Tümen Komutanı taarruzun değil durmasını, yavaşlamasını dahi istememekte taarruz eden birliklerin hiç durmadan ilerlemesini askerlerin siperlerin üzerinden atlayarak hücumu sürdürmesini istemektedir. Rüştü Bey'in bu saatlerde Kuzey Grubu Komutanlığı'na yazdığı rapordan anlaşıldığına göre; birlikler sağ kanatta önemli ölçüde ilerlemeyi başarmış, 78 ve 79 numaralı siperler ele geçirilmiş, 16'ncı Tümen'in elinde artık başka kuvvet kalmamış, 47'nci ve 15'inci Alay komutanları ile birlikte birçok subay şehit olmuştur.²⁸² 16'ncı Tümen Komutanı, 47'nci Alay Komutanı'nın durumundan henüz haberdar değildir. Şehit olduğunu düşündüğü Binbaşı Tevfik Bey'in şehadet haberini ilerleyen saatlerde alacaktır.

Taarruzun yavaşladığı sabah saatlerinde 77'nci Alay'ın gözetleme mevkielelerinden Anafartalar civarında yaşanan hareketlilik ve Anafartalar bölgesine çıkarılan İngiliz birlikleri tespit edilmiştir. Sabaha karşı Kuzey Grubu mntikasında Çeşmedere ve Cırlayıkdere mntikalarına ulaşan 4'üncü Tümen kuvvetleri, Conkbayırı hattının tehdit altında olduğundan Kemalyeri kuzeyine yönlendirilmiştir. Kuzey Grubu Kurmay Başkanı da gece 16'ncı Tümen'e gönderdiği bir emirle Anafartalar bölgesinin tehdit altında olduğundan Kanlısirt'a herhangi bir ihtiyat kuvveti verilemeyeceğini bildirmiştir.²⁸³

Sabah gün aydınlandığı saatlerde Kanlısirt cephesinde muharebe durma noktasına gelmiş Kırmızısirt'taki Anzak taarruzu ise tamamen durmuştur.²⁸⁴ Sabah ilk takviye isteyen sol kanatta bulunan Binbaşı Mehmet Nuri olmuştur. Gece ele geçirdikleri kısımlardaki durumun muhafazası için elindeki kuvvetin yeterli olmadığını bildirmiştir. Saat 06.30'da Tümen'den gelen emirde ise, Albay Rüştü Bey'in elinde bu kısma gönderilecek kuvvet olmadığı gibi ellerindeki kuvvetle direnmeleri gerektiği bildirilmiştir. Tümen, Kocaçimen

²⁸¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-21a.

²⁸² ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-5; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-5a.

²⁸³ ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-19; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-2; ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 317'de 4'üncü Tümen kuvvetlerinin 8 Ağustos sabahı Conkbayırı'na yönlendirildiği aktarılmasına rağmen 4'üncü Tümen Harp Ceridesinde aktarıldığına göre, Kemalyeri'nin kuzeyindeki dereye hareket emrinin 7 Ağustos günü 06.35'te verildiği görülmektedir. ATASE Arşivi, BDH Kls.4798 Dos.H4, Fih.1-135a

²⁸⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-19a.

ve Conkbayırı hattına yapılan taarruzdan dolayı takviye alamadığı için, bu kısımları takviye edememiştir.²⁸⁵

Saat 07.10 itibariyle, Cemalderesi tarafında birinci hat tutulmuştur. Cemalderesi'nden Kanlısırt'a doğru çıkan 76 numaralı siper ele geçirilmiştir. Cemalderesi ile merkez hat arasında kalan kısımlardaki Türk kuvvetleri ise Anzak kuvvetlerinin şiddetli bomba atışına maruz kalmışlardır.²⁸⁶ 07.50'den itibaren Anzakların 47'nci Alay'dan ele geçirdiği mevziilere makineli tüfek yerleştirdiği gözlenmiştir. Tahkimat ve makineli tüfeklere karşı 125'inci Alay bir kısım nişancı asker görevlendirerek bu faaliyeti yavaşlatmıştır. Bunun üzerine Anzaklar, taarruzlarının sol kanadını bozan, 1'inci Tabur istinat mevziini yan ateşe almıştır. Sabaha karşı bir süreliğine ele geçirilen 78 numaralı siper tekrar kaybedilmiştir. Bu anlarda Cemalderesi'nden 62 ve 63 siperlerine gitmek mümkün değildir. Yani Kırmızısırt ve Kanlısırt arasındaki irtibat kesilmiştir.²⁸⁷

Gece boyunca taarruza maruz kalan ve on iki saatten fazla bir süredir muharebeye dâhil olan 125'inci Alay cephesinde de işler zorlaşmıştır. 08.10'da 125'inci Alay Komutanı Abdülrezzak Bey'in 16'ncı gönderdiği rapora göre, şehit ve yaralıların nakledilmeleri için eldeki sıhhiye erlerinin yetmediği belirtilmiş ve Sıhhiye Bölüğü'nden ayrıca destek istenmiştir.²⁸⁸ Tümen ise Sıhhiye Bölüğü'nün toplamda altı alayın şehit ve yaralıları ile meşgul olduğunu, gerektiğinde bu durum için alayın elindeki muharip personelin bir kısmının da yardım etmesi gerektiğini cevap olarak bildirmiştir.²⁸⁹

16'ncı Tümen Komutanı, arkasında başka takviye kuvvet olmadığını ve Anzak kuvvetlerinin Conkbayırı-Kocaçimen hattını zorladığının farkındadır. Kendi cephelerinde şiddetle devam eden muharebe Anzakların aleyhine döndürülemezse, Kuzey Grubu cephesinin kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını da bilmektedir. Bu mevkiilerin

²⁸⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7

²⁸⁶ Karşılıklı bomba atışları yoğun bir biçimde devam etmekle birlikte, patlamadan siper içerisine düşen bombalar derhal karşı tarafın siperlerine atılmaktadır. Örneğin İngiliz Arşivi'nden aktarılanlara göre 1'inci Avustralya Taburu personeli Er Leonard Keyzor, 7 Ağustos günü muharebenin kritik bir anında kendi siperine düşen iki adet el bombasını Türk tarafına fırlattığı için Victoria Haçı Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Ya da 9 Ağustos'ta Er John Hamilton, Türk siperlerine atlayarak doğrudan bomba atan personele ateş etmek suretiyle kendi siperlerindeki arkadaşlarını korumak istediği için o da Victoria Haçı Madalyası ile ödüllendirilmiştir. National Archives, Re: WO, 98/8/201; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7

²⁸⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7a

²⁸⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7a

²⁸⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9

kaybedilmesi halinde yalnızca Kuzey Grubu'nun değil tüm Çanakkale Cephesi'nin tehlikeye girme ihtimali yüksektir. Dolayısıyla 09.00 civarında birliklerine bir emir göndererek durumun vahametini anlatmaya çalışır; *“Bugünün ve bütün cephe ve nokta-i mühim cephemiz Kanlısirt'tır. Buradaki vaziyetimizin ihlasıyla uğraşıyorum.”* Üstelik gecedeki devam eden taarruzlarda sol kanat ve sağ kanat arasındaki irtibatın bir türlü sağlanamaması Rüştü Bey için endişe yaratmıştır. İrtibata engel olan merkez siperlerden Kanlısirt'ın yarılabilmesinden çekinilmekte ve ısrarla birliklere bu irtibatın sağlanması emredilmektedir.²⁹⁰

Bu saatlerde Anzak kuvvetlerinin Türk taarruzunu kırmak için getirdiği makineli tüfeğe karşı 16'ncı Tümen 125'inci Alay'a 09.15'te bir dağ topu gönderilerek bu makineli tüfeğin imhası emredilmiştir.²⁹¹ 09.40'ta gelen rapora göre topçular hedeflerindeki makineli tüfeği imha etmiş ve taarruz kolaylaştırılmıştır. Ancak beş dakika sonra 125'inci Alay Komutanı'nın gönderdiği rapora göre, Anzak kuvvetleri Türk taarruzunu durdurmak için karşı taarruz hazırlığı yapmakta, süngü takan Anzak askerleri ön hatlara doğru ilerlemektedir.²⁹² Ayrıca, 125'inci Alayın kendi cephesinde de Anzak kuvvetlerinin tel örgüleri kaldırdıkları ve süngü taktıkları gözlemlenince derhal Kuzey Grubu Komutanlığı'na telefon açılarak, bu bölgedeki Anzak kuvvetlerinin sağ kanat topçuları tarafından bombardıman edilmesi istemiştir.²⁹³

Bu sıralarda Tümen'e sargı yerinden gelen haber ile Binbaşı Tevfik Bey hakkındaki gerçek öğrenilmiş, yaralı olarak sargı yerine gönderilen Tevfik Bey'in şehit olduğuna dair haber alınmıştır.

*“6-7 Ağustos gecesi karşı taarruz icra edilirken yaralanan 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Tevfik Bey'in saat 10.00 civarında büyük sargı mahallinde şehit olduğu Tümen Komutanı Yaverinin verdiği rapordan büyük bir üzüntü ile anlaşılmıştır.”*²⁹⁴

²⁹⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9

²⁹¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9

²⁹² ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9a

²⁹³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10a

²⁹⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10

47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey'in şehit olmasının ardından; 47'nci Alay'ın harp ceridesine imzasız olarak şu not düşülmüştür;

“Alay komutanımız bugün şehadet mertebesine ulaşmıştır. Alayın bugünden itibaren taburları birbirinden ayrıldı. 1'inci Tabur, 13'üncü Alay komutasına verilecek. 2'nci ve 3'üncü Tabur da 12'nci Alay komutasına verilmiştir. Bu tarihten itibaren taburlara alayımızdan herhangi bir emir ve tebligat gönderilmemiştir.”²⁹⁵

Tevfik Bey, alayının Çanakkale Cephesi'nde ilk muharebeye girdiği harekât olan 19 Mayıs Taarruzu esnasında başından yaralanmış ancak birliğinin başından ayrılmamıştır. Saatler önce İbrahim Şükrü Bey'in şehit olduğu bomba saldırısında kolundan yaralanmış ancak yine birliğini sevk ve idareye devam etmiştir. Nihayetinde bir kez daha yaralanmış, bu sefer ağır yaralı olduğundan sargı yerine gönderilmiş ve son nefesini burada vermiştir.²⁹⁶

Kanlısirt'ta muharebe tüm şiddeti ile devam etmektedir. İngiliz kuvvetleri Anafartalar'a çıktığı için arkasında takviye kalmayan Kanlısirt'taki Türk kuvvetlerinin daha fazla takviye almasına da imkân yoktur. Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa'dan da buna

²⁹⁵ Giriş bölümünde belirtildiği üzere 12'nci Alay'a ve bağlı bulunduğu 4'üncü Tümen'e ait harp ceridelerine ulaşamadığından bu Alay ve emrine verilen taburlar hakkında ayrıntılı ve detaylı bilgi kısıtlıdır. ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-7; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10.

²⁹⁶ Bu noktada aydınlatılması gereken hususlardan biri Tevfik Bey ve İbrahim Şükrü Bey'in mezar yerlerinin konumuna dair tartışmadır. Örneğin; Haluk Oral, *a.g.e.*, ss. 238-247'de Kanlısirt Muharebelerinden ve Tevfik Bey'in mezarının konumundan bahsedilmektedir. Bu kaynakta, C.E.W. Bean'in eserinden aktarıldığına göre kroki ve anlatımlarla Tevfik Bey'in mezarının bugün Kanlısirt'ta bulunan Avustralyalılara ait Lone Pine Anıtı'nın güney doğu yönünde yakında bir noktada olduğunun tahmin edildiği belirtilmektedir. Ancak gösterilen nokta ön hat siperlere denk gelmektedir. Tevfik Bey'in sargı yerinde şehit olduğu harp ceridelerinde tespit edilmişken –ki yazarın eserinde yaralanarak sargı yerine götürüldüğü bir anı vasıtasıyla aktarılmaktadır– sargı yerinde şehit olan bir subayın veya askerin naaşının ön hatlara getirilerek muharebenin devam ettiği günlerde buraya defnedilmesi söz konusu değildir. Ayrıca normal şartlar altında da ön hatlarda birinin defnedilmesi zaten mümkün değildir. Harp ceridesinde aktarıldığı üzere Tevfik Bey'in şehadet haberi büyük sargı yerinden gelmiştir. Dolayısıyla şehit olduğu sahra sargı yerinde defnedilmiş olması muhtemeldir. Ne yazık ki şehit olduğu sargı yerinin ismi tespit edilememiştir. İhtimaldir ki son yıllarda Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın yüzey temizliğini yaparak ortaya çıkardığı şehitliklerden birinde –örneğin bölgeye en yakın olan Keklikdere Şehitliğinde– defnedilmiş olabilir. Harp ceridelerinde 47'nci Alay'ın arkasında bir sargı yerinden bahsedilmektedir ki bu tanıma konum itibarıyla en uygun yer Keklikdere'dir. Milli Savunma Bakanlığı'nın şehitler sistemine bakıldığında Ahmet Tevfik Bey'in babasının adının Rıfat olduğu ve kendisinin Antalyalı olduğu görülmektedir. Ne yazık ki MSB kaynaklarında da kendisi ile alakalı bilgi bundan ibarettir. Ayrıca bazı kaynaklarda ve bölgede yapılan bazı anlatımlarda ise İbrahim Şükrü Bey'in de bu noktada yattığı anlatılmakla birlikte zaten birlikte şehit olmadığı kesinleşen bu komutanların birlikte defnedilmemiş olmaları da gayet normaldir. İbrahim Şükrü Bey, Tevfik Bey'den saatler önce şehit olmuş, muhtemelen muharebenin seyri açısından naaşı geriye taşınarak en uygun yere defnedilmiştir. Ayrıca İbrahim Şükrü Bey'in baba adı veya memleketi dahi MSB kaynaklarında bulunmamaktadır. Hatta bir listede İbrahim Şükrü yazarken, diğer başka bir listede Şükrü İbrahim yazmaktadır. ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-17.

yönelik bir emir gelmiş; 16'ncı Tümenin buldukları siperleri tahkim ve takviye ederek geri adım atmamaları istenmiş, karşı taarruz için elde gönderilebilecek kuvvet kalmadığı belirtilmiştir. Mevcut durumda zaten İngiliz kuvvetleri Anafartalar'da ilerlemekte Lala Baba Tepesi'ni aşarak yürüyüş kolları dahi henüz bozulmadan hareket etmektedir.²⁹⁷ 7 Ağustos günü henüz olmadan Anafartalar sahillerinde 25 bin kişilik bir İngiliz kuvveti bulunmaktadır.²⁹⁸ 16'ncı Tümen Komutanı Rüştü Bey'in saat 11.10'da 125'inci Alay'a yazdığı bir emirde, Çanakkale Cephesi'nin içinde bulunduğu tehlike şu şekilde açıklanmaktadır;

“Biz kendi yağımızla kavrulacağız ve bütün ordu ve memleketin selameti namına Kanlısirt ve Kırmızısirt'ı son askere kadar tutup, öleceğiz. İleride bir iki bölük kadar kuvvetten başka hiç kimse yoktur. Kanlısirt'in vaziyetini daha mühim gördüğüm için onları burada tutuyorum. Olağanüstü bir zamanda sizin için her türlü yardımda bulunacağımızı iyi biliniz.”²⁹⁹

Kanlısirt'teki kuvvetlerin durumu pek de iyi değildir. 57'nci Alay'dan gelen 1'inci Tabur neredeyse tamamen erimiştir.³⁰⁰ 125'inci Alay'ın elinde 77'nci Alay'dan gelen bir bölükten başka ihtiyat kalmamıştır. Diğer mıntikalarda yedekte hiç kuvvet yoktur. 47'nci Alay 3'üncü Taburun mevcudunun yalnızca üçte biri kalmıştır. 48'nci Alay da ilk saatlerden itibaren bilfiil muharebede olduğu ve 47'nci Alay'a yardımda bulunduğu için mevcudu yarıya inmiştir. Öğlen 12.00'ye kadar sadece Kanlısirt'in merkez mıntikasına neredeyse 800 civarında top mermisi düşmüştür. Cephede kırk sekiz saatten beri aç, uykusuz ve yorgun olmayan kimse yoktur. Üstelik cephenin merkezden yarılma tehlikesi de geçmiş değildir.

²⁹⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7.; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10

²⁹⁸ Muzaffer Albayrak, *10 Ağustos 1915 Conkbayırı Süngü Hücumu*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, s. 38

²⁹⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10a

³⁰⁰ Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Zeki Bey, 7 Ağustos sabahı kendi alayına yazdığı raporda, Kanlısirt'teki durumun karışıklığından şikâyet etmektedir. “*Selam verdikçe bir vazife alıyorum. Hemen siperleri geri alınız, hemen zapt ediniz vb... Tabur perişan oldu.*” cümlesiyle sitemini dile getirmiştir. Murat Karataş ve Buğra Terzi (Yay. Haz.), *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 57. Alay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 705.

Anzak kuvvetleri, Hulusi Deresi'nin başındaki noktadan Kanlısirt merkezine hücumlar ile bu noktadan cepheyi yarmaya çalışmaktadır.³⁰¹

Albay Rüştü Bey'in öğle saatlerinde Kuzey Grubu'na yazdığı bir raporda düştüğü; *“Daha önce arz ettiğim gibi, 16'ncı Tümen'in son askerine kadar Kanlısirt'tan ayrılmamaya azmettiğine zat-ı devletleri emin olabilirler.”* şeklinde bir not, birliğin yaşadığı bu kadar soruna rağmen kararlılığını göstermektedir. Kanlısirt üzerindeki baskıyı kırmak için bir özel bir bombacı ekibi kurularak 13.50'de Anzak kuvvetlerinin yoğun olduğu noktalara bomba atmak ile görevlendirilmiştir. Hulusi Deresi'nin oluşturduğu vadideki irtibat siperlerinin içerisinden sessizce Anzak siperlerine yaklaşan bombacılar bir anda çok sayıda bombayı fırlatarak karşılarındaki kuvvetleri şaşırtmıştır. Merkezdeki Türk kuvvetleri bu şaşırma halini fırsat bilerek derhal taarruza kalkmış ve saat 14.00 civarında ilerlemek mümkün olmuştur. Boyun noktası bu taarruzda ele geçirilerek Kanlısirt'taki Türk birlikleri arasında irtibat sağlanabilmiştir. 14.09'da Binbaşı Fehmi Bey'den gelen raporda; irtibatın temini için halen muharebeye devam edildiği bildirilmiştir. Fehmi Bey, başarıdan emin bir şekilde bu zaferin bir işareti olarak Anzak kuvvetlerinden ele geçirilen bayrağı ve iki tüfeği Tümen Komutanlığı'na göndermiştir.³⁰² Muharebeyi bu saatlerde merkezden yöneten 13'üncü Alay Komutanı Yarıbay Ali Rıza Bey'in, 14.15'te 16'ncı Tümen Komutanı Rüştü Bey'den aldığı mesaj durumun Türk tarafı için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

13'üncü Alay Komutanlığı'na

7 Ağustos 1915 – 14.15 – Kanlısirt

Başarılarınızın devamını Allah'tan bekliyorum. Her halde düşmanın manevi gücü de şimdiye kadar oldukça sarsılmıştır. İnşallah Kanlısirt, sizin gibi kahramanların fedakârlıklarıyla geri alınır. Maddi manevi tüm mükâfatların bugünün kahramanları için olduğunu temenni ediyorum. Raporlarınızı bekliyorum.

Albay Mehmet Rüştü

16'ncı Tümen Komutanı³⁰³

³⁰¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-11; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7

³⁰² ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-12

³⁰³ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-22a

Bomba kullanımını ile ilerlemenin faydası görüldüğü andan itibaren Tümen'den Kanlısirt'taki birliklere bomba kullanarak ilerlenmesi tavsiye edilmiştir. Tümen elindeki tüm bombalar cephe hattına sevk edilirken, bomba kullanımının mümkün olmadığı birliklerdeki bombaların da alınarak gereken noktalarda kullanılması emredilmiştir. Türk kuvvetleri gelen bomba takviyeleriyle birlikte taarruza devam ederek ilerleme kaydetmiştir. Türk taarruzları Anzak topçularının şiddetli atışıyla karşılaşarak yavaşlamasına rağmen, saat 18.00 civarında gelen bir rapora göre; 77 ve 81 numaralı siperler 13'üncü Alay personeli tarafından ele geçirilmiştir. Merkezdeki boyun noktası ve ilerisindeki 78 numaralı siperin ihtiyat siperleri, 13'üncü Alay'ın bir bölüğü ile 57'nci Alay'dan iki bölük, 15'inci Alay'ın 3'üncü Taburundan iki bölük ve bu alayın diğer bir taburunun bir bölüğü tarafından işgal edilmiş; Anzak kuvvetlerinin elinde ancak 76 numaralı ileri karakol siperinin büyük kısmı ile 78 numaralı siperin esas kısmı kalmıştır. 13'üncü Alay Komutanı Ali Rıza Bey, 78 numaralı siperin ne kadar zorlanırsa zorlansın başarılı olunamadığını, Anzak bombalarının ve yoğun piyade ateşinin altında ancak ele geçen siperlerin tahkim ve ikmal işlerinin yapılabildiğini belirtmiştir. 13'üncü Alay Komutanı'nın aynı raporda yazdığı aşağıdaki cümleler, 7 Ağustos günü akşamüstü için Kanlısirt'in merkez ve sağ tarafındaki durumu özetlemektedir.³⁰⁴

“Beyan edilen saatlerde komutam altındaki Kanlısirt'in sağ kanat grubunu teşkil eden kıtaatın askeri 13'üncü Alay'dan dört bölük; 15'inci Alay'dan altı bölük; 57'nci Alay'dan üç bölük; 77'nci Alay'dan bir bölük; 47'nci Alay 1'inci Tabur ve 2'nci Taburun yüz kadar dağıntık askeri olmak üzere; dokuz taburun karşısında, başlarında hemen hemen beş altı subay kalmış; 850-900 mevcutlu bir kuvvet bulunuyordu. Geri aldığımız ve işgal ettiğimiz mıntika da 47'nci Alay'ın 1'inci ve 2'nci Tabur cepheleri idi.”³⁰⁵

Ali Rıza Bey'in aktardığı üzere komutası altındaki birlikler 47'nci Alay 1'inci Tabur siperlerini işgal etmekle birlikte, 47'nci Alay 2'nci Tabur siperlerinin tamamı ele geçirilememiştir. Ayrıca bahsi geçen 2'nci Tabur siperleri zaten Ali Rıza Bey ve kıtasının mıntikası olan sağ ve merkezde değil merkezden sola doğru olan kısımlardadır. Sol kanatta 15'inci Alay birlikleri bulunmakta onlar da sağdan 13'üncü Alay kuvvetleriyle soldan

³⁰⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-23; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-23a.

³⁰⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-23a.

48'inci Alay kuvvetleriyle irtibat sağlamaya çalışmaktadır. Merkezdeki 77 ve 78 numaralı siperlerin tamamının ele geçirilememesi sebebiyle Kanlısirt'ın merkezinde açıklık oluşmakta sağ ve sol kanatın irtibatı sağlanamamaktadır. Bunun yanı sıra, 77, 78 ve 79 numaralı siperlerin tamamı ele geçirildiğinde zaten muharebe öncesi duruma gelmiş olacaktır.³⁰⁶

Saat 19.00'a doğru 48'inci Alay'ın 1'inci Tabur kuvvetleri, sağ kanattan 81 numaralı siper üzerinden taarruza geçerek 78 ve 79 numaralı siperin ele geçirilmesine müteakip merkezdeki kuvvetler ile irtibat sağlamak üzere görevlendirilmiştir. İrtibat yolları içerisinde Anzak kuvvetlerine taarruz edilmiş, biraz ilerleme kaydedilmiş ancak bu ilerleme uzun sürmemiştir.³⁰⁷ Sol kanatta ilerleme çok yavaşlamış durumdayken, merkez hatlarda tamamen durdurulmuştur. Hava karardığında sağ kanat kuvvetleri Kanlısirt-Kırmızısirt irtibatını daha da sağlamlaştırmış, Anzakların büyük oranda geri çekilmesini sağlayarak Anzak cephesinin solunu kısmen yarmıştır.³⁰⁸ Geceye doğru Kuzey Grubunun sol kanadındaki muharebeler tümünden yavaşlamış, yaklaşık otuz saattir devam eden muharebe biraz sakinleşmiştir.

4.3.3. 8 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât

6-7 Ağustos gecesi Türk tarafının tüm dikkati Kanlısirt yönüne çevrildiğinde General Hamilton'un planında olduğu şekilde esas hedef olan Conkbayırı yönüne hareket başlamıştır. 19'uncu Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey'in daha önce öngördüğü üzere Anzak taarruz kolları Sazlıdere içinden ilerleyerek Halit-Rıza Tepesi-Pilavtepe-Keskintepe-Şahinsirt istikametinden Conkbayırı'na ulaşmak istemiştir. Anzak harekâtı 7 Ağustos günü boyunca yoğunlaşmış, 7 Ağustos günü öğleden sonra doğal seyri ile yavaşlamış bölgeye yeni intikal eden 4'üncü ve 9'uncu Tümen kuvvetleri hatlara yerleşerek savunmayı artırmıştır. Buradaki birliklere komuta eden 9'uncu Tümen Komutanı Albay Kannengiesser'in yaralanması üzerine 4'üncü Tümen Komutanı kendisinin yerine vekil olarak atanmış Conkbayırı'ndan Anafartalara kadar olan kuvvetlere komuta etmesi istenmiştir. Yarbay Wilmer'in komutası altındaki iki jandarma bir piyade taburundan oluşan

³⁰⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-24; ATASE Arşivi, BDH Kls.5317 Dos.H2, Fih.1-20.

³⁰⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-7a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-8.

³⁰⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-8a.

kuvvet Anafartalarda yaklaşık 25 bin İngiliz kuvvetini yavaşlatma görevini üstlenmiş durumdadır. Anafartaların savunulması için Gelibolu Yarımadası'nın kuzeyinde bulunan, 7'nci ve 12'nci Tümenlerden oluşan Saros Grubu kuvvetleri de bu sebeple çoktan yola çıkarılmıştır. Gece yarısını geçip tarih 8 Ağustos 1915'i gösterdiğinde Saros Grubu Komutanı Albay Feyzi, Anafartalar civarına ulaşmıştır. Ancak Feyzi Bey'in, 5'inci Ordu Komutanı'nın emrettiği üzere gelir gelmez birlikleri taarruza kaldırmaması önemli bir hata olmuştur. Üstelik Şahinsırtı üzerindeki Anzak kuvvetleri Conkbayırı yönünde baskın niteliğinde bir taarruza kalkarak Conkbayırı zirvesinin batı yamaçlarında tutunmayı başarmışlardır.³⁰⁹

Kanlısırt'ın birkaç kilometre kuzeyinde bunlar yaşanırken, Kanlısırt'taki taraflar muharebelerin yavaşlamasından dolayı biraz rahatlamıştır. Öğle saatlerine kadar muharebe hattında bir değişiklik olmamış, her kuvvet bulunduğu noktaya tutunarak tahkimat ve düzenlemeler ile meşgul olmuştur. Öğle saatine kadar ara ara atışa devam eden gemi topçuları dahi öğle vaktinde durmuştur.³¹⁰ Yine de ortalık tam anlamıyla durulmamıştır, hafif piyade ateşleri ve sık sık karşılıklı bomba atışları devam etmektedir. 77'nci Alay'ın gözetleme noktasından aktarıldığına göre Anzak kuvvetlerinin yaralıları sahili doldurmuş, sahilden hastane gemilerine sürekli olarak yaralı taşınmasının devam ediyor olmasına rağmen sahildeki yoğunluk azalmamıştır.³¹¹

Harp ceridelerinden anlaşıldığı şekliyle Kuzey Grubu Komutanlığı, 4'üncü Tümen'in 10'uncu Alayı'nın 4'üncü Taburunu takviye olarak 16'ncı Tümen'e göndermiştir. 16'ncı Tümen Kurmay Başkanı Nazım Bey, bu birliğin martinlerle teçhiz edilmiş³¹² yaklaşık 350 kişilik ikmal erleri olduğunu ve bomba atmaya bile tam olarak bilmediklerini Kuzey Grubuna

³⁰⁹ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, ss. 325-332; Albayrak, *a.g.e.*, ss. 47-57; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-22a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-23.

³¹⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-22a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-23.

³¹¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-23; ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-23a.

³¹² Martini-Henry, 47 yıl boyunca İngiltere'nin resmi piyade tüfeği olmuştur. Amerikan Providence Tools Company'de yalnızca Osmanlı için yarım milyon adet üretilmiştir. Alman Silah Sanayi'nin gelişmesine ve Mauser'in ortaya çıkışına kadar Dünyanın En İyi Piyade Tüfeği olarak kabul edilmiştir. Ancak Türk Ordusu'nun Birinci Dünya Savaşı esnasında çoğunlukla kullandığı piyade tüfeği Mauser G88'dir. Ayrıca 88'ler kadar yaygın olmasa da daha gelişmiş bir model olan Mauser G98'ler de Martini-Henry'lerden daha çok kullanılmıştır. Nejat ERALP, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, ss. 132-133; Hans Guhr, *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuza*, Çev. Eşref Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2006, s. 44.

bildirerek mümkün ise daha kalifiye ve daha çok takviye gönderilmesini talep etmiştir.³¹³ Nazım Bey haklıdır çünkü 10'uncu Alay 4'üncü Tabur Komutanı Üsteğmen Mehmet Cemal'in belirttiğine göre az mevcutlu bu birliğin personeli ikmal erlerinden oluşmakta, bazı askerler silah kullanmayı dahi bilmemektedir.³¹⁴ Ancak Kuzey Grubu Komutanlığı'ndan gelen cevap olumsuz olmuştur. Anzak kuvvetlerinin taarruz ağırlığının Conkbayırı'na kaydığı ve bu sebeple Kuzey Grubu elindeki tüm ihtiyat kuvvetlerinin oraya sevk edildiği bildirilmiştir. Esat Paşa, eğer Kanlısırt'ta taarruz edip Anzak siperlerine girebilmek mümkünse böyle bir harekâtın yapılmasını ancak bu şekilde bir başarı öngörülüyorsa hiç boşa zayıf harcanmadan elde tutulan siperlerin tahkimatını tavsiye etmiştir.³¹⁵

13'üncü Alay Komutanı görev bölgesinde emri altında bulunan 47'nci Alay 2'nci Tabura artık yeteri kadar dinlendiklerini, dolayısıyla toparlanıp bir an önce hatlara geri dönmeleri gerektiğini belirtmiştir. 2'nci Tabur ise personelinin boşta durmadığını ilerlemekte olan harekâta iştirak ettiklerini belirtmiştir. Sabah saat 09.00'da 13'üncü Alay harp ceridesine yazılan bir nottan anlaşıldığı şekilde, 47'nci Alay 2'nci Tabur'un iştirak ettiği ileri harekât 77 numaralı siper yönündedir. Bu siperin sağına doğru 13'üncü Alay kuvvetleri soluna doğru da 15'inci Alay kuvvetleri yerleştirilerek tahkimatı güçlendirilmiştir. Bahsedilen 77 numaralı siper Kanlısırt'ın merkez istikametinde bulunmakla birlikte bir ucu Kanlısırt'ın sol kanadına doğru uzanmaktadır. Bu noktada tahkimat son derece hızlandırılarak kum torbaları ile siper takviye edilmiştir. Ayrıca bu mıntıka 125'inci Alay mıntikasına bir gece önce yerleştirilen dağ topu ve makineli tüfeğin koruması altındadır.³¹⁶

2'nci Taburunu merkez-sol hatta kalan müfrezenin Komutanı Nuri Bey'in emrine veren 48'inci Alay Komutanı İlhami Bey, 47'nci Alay 3'üncü Tabur kuvvetlerini de emrine alarak 81 numaralı siper hattındaki muharebelere komuta etmiştir. Aynı mevkilerde muharebe halinde olan 48'inci Alay 1'inci Tabur Komutanından gelen raporda ise bu hatta ilerlemenin kolay olmadığı, yükseklik avantajının Anzak kuvvetlerinde olduğu ve siperlerin kum torbaları ile kapatılarak tahkim edildiği, yerleştirilen makineli tüfek ateşiyle piyadenin hareketini kısıtladığı ve buldukları noktadan sürekli bombalar atarak mevzide durmayı

³¹³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-18; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-18a.

³¹⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-19.

³¹⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-18a.

³¹⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-24a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-25.

zorlaştırdıkları aktarılmıştır. İlhami Bey, saat 15.00 civarında emri altındaki kuvvetlerin bu yüksek mevkie sağ ve sol kanattan olmak üzere iki koldan taarruz etmelerini bir kanadın mutlaka başarılı olacağını bildirmiştir. 16.30'da 81 numaralı siper hattında taarruza kalkan bu birlikler etkili makineli tüfek ve topçu atışı karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır.³¹⁷

Sağ kanatta ise 13'üncü Alay Komutanı Yarbay Ali Rıza Bey, 77 numaralı siperin sol taraftan 78 numaralı siper ile birleştiği kısımların da geri alınabilmesi için hava karardığında bir hücum hareketi düzenlemiştir. Bir bombacı müfrezesinin, hedefe sessizce yaklaşarak bombaları fırlatmasını müteakip iki hat şeklinde hazırlanan piyadeler taarruza kalkarak hedeflenen noktayı ele geçirmeyi başarmıştır. 77 numaralı siperin tamamı birleştirilmiş, bunun üzerine 16'ncı Tümen Komutanı'ndan kendilerine şu tebrik mesajı gelmiştir;

“Başarınızı duydum. Tebrik ederim. Devamını Allah'tan temenni ederim. Kanlısırt'ın tamamıyla düşmandan temizlenmesi hakkındaki yegâne arzumun hizmetinizle az zamanda hâsıl bulacağı hususundaki kanaatim güçlenmiştir.”³¹⁸

Aynı dakikalarda aynı siperlerin sol tarafından 48'inci Alay ve 77'nci Alay 3'üncü Tabur kuvvetleri de 78 numaralı siper doğrultusunda taarruz etmektedir. Çok dar bir alanda bu kadar çok kuvvet ile gerçekleştirilen taarruzlar neticesinde 8 Ağustos günü hava karardığında soldan itibaren 48'inci Alay-15'inci Alay-13'üncü Alay irtibatı sağlanabilmiştir. 13'üncü Alay'ın sağında bulunan 125'inci Alay ile muharebenin ilk gününden beri irtibatı devam etmektedir.³¹⁹

Anzak kuvvetlerinde de muharebeye devam edecek derman kalmadığı kesindir. Bu sebeple Türk kuvvetlerinin, ele geçirdikleri siperleri tahkim etmelerine imkan vermemek üzere sürekli olarak bomba muharebesi denemeye başlamışlardır. Türk tarafı bu bombalara karşılık vermek istese de 16'ncı Tümen'in elinde kalan bomba sayısı epey azalmıştır.

³¹⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-9; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-9a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-10.

³¹⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-26a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-27.

³¹⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-19a.

Birliklerin sürekli olarak bomba taleplerine olumsuz yanıt verilmek zorunda kalınmıştır. 16'ncı Tümen Komutanı Rüştü Bey, müfreze ve alay komutanlarına defalarca kez askerlere bombayı idareleri kullanmaları gerektiğine dair emir göndermesine rağmen kendisi de bu durumdan memnun değildir. Nitekim ceridenin ilgili sayfasının düşünceler kısmına yazdığına göre yorulmuş Anzak kuvvetleri üzerindeki baskının devam edememesi ve ilerleyememesinin sebeplerinden biri olarak yeterli bombanın olmayışını, buna karşın Anzak kuvvetlerinin orantısız sayıda bomba kullanmalarını not düşmüştür.³²⁰

8 Ağustos akşamı geç saatlerde 16'ncı Tümen muharebe hattına emir göndererek, 57'nci Alay'dan gelen 1'inci Taburun geri iadesinin istendiğini bildirmiştir. Cevap olarak tabura bağlı üç bölükten birinin ilk hatta ikisinin de ikinci hatta siperlerde olduğu, onların yerine gelecek askerler ile değişimin yavaş yavaş sürdürülerek cephe hattının tehlikeye düşmemesi gerektiği, bu sebeple taburun en uygun zamanda yer değişimi yapılarak kendi alayına dönebileceği aktarılmıştır.³²¹ Fakat Kanlısirt'ta hava kararınca değil değişim için uygun zaman bulmak, askerlere mühimmat ya da yiyecek ikmali yapmak bile çok zorlaşmaktadır. Biraz kendini toparlayan ve dinlenen Anzak kuvvetleri yavaşlattığı taarruzları tekrar hızlandırıp bomba muharebesini bir kenara bırakmış ve bir daha kuvvetli bir piyade taarruzuna kalkmıştır. Merkezdeki Türk savunma hatları bu taarruza karşı şiddetle direnirken en uygun yolun Anzakları yandan vurmak olduğu düşünülerek Cemal Deresi'nin Kanlısirt ile Kırmızısirt'ı birbirinden ayırdığı gedik noktasına doğru 13'üncü Alay Komutanı Ali Rıza Bey'in emrinde bir taarruz başlatılmıştır. Bu taarruza destek ateşi açmak üzere Kırmızısirt'a bir makineli tüfek yerleştirilmiştir. Bu taarruz ile birkaç saat önce merkez hatta ele geçen 77 numaralı siperin sağ ilerisinde bulunan hatların da 25 metrelik bir kısmı daha ele geçirilmiştir.³²²

Gece yarısına doğru Kuzey Grubundan gelen bir haber üzerine 16'ncı Tümen, 12'nci Alay'ın kendilerine takviye olarak verileceğini öğrenmiştir. İlk olarak 2'nci Taburun hareket halinde olduğunu ve Alayın geri kalan kuvvetlerinin daha geriden geldiği öğrenilmiştir. Saat 22.00 civarında Rüştü Bey, 12'nci Alay 2'nci Tabura bir emir yazarak, 13'üncü Alay

³²⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-20.

³²¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-26; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-26a.

³²² ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-20a; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-21; ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-21a.

Komutanının mıntikasına girdiklerini sabaha karşı 04.30'da 57'nci Alay 1'inci Tabur kuvvetlerinden siperleri teslim almalarını bildirmiştir.³²³

Saat 23.00 itibarıyla Rüştü Bey'in yeni hedefi, 78 numaralı siperin tamamının ele geçirilmesi ve 79 numaralı siper ile birleştirilmesidir. Buna dair gerekli emirleri kıtalara göndererek taarruzun sabaha karşı 04.30'da başlatılmasını emretmiştir. Kırmızıırt'taki makineli tüfek ve dağ topunun bu taarruza sağlayacağı ateş desteği hayati olduğundan, 125'inci Alay'a ayrı emir çıkartarak bu silahların titizlikle kullanımını istemiştir. Gece boyunca makineli tüfek ateşi ile Anzak kuvvetlerinin tahkimat yapmasının engellenmesi istenmiştir. Böylece hedeflenen noktalara taarruz etmek üzere hazırlanan Türk kuvvetlerinin işlerinin kolaylaşmasını ve Anzakların meşgul edilerek taarruz saatine kadar personelin dinlenmesini hedeflemiştir.³²⁴

4.3.4. 9 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât

Gece yarısından itibaren 12'nci Alay'dan beklenen takviye kuvvetler parça parça gelmeye başlamış gelen personel bekletilmeden doğrudan Kanlıırt'taki muharebe hatlarına sevk edilmiştir. Planlanan taarruz biraz gecikme ile sabaha karşı 05.00 civarında başlamıştır. 13'üncü Alay kuvvetlerinin merkez mıntıkada iki kol olarak tertiplelediği taarruz şiddetle ilerlemiş, 77 numaralı siper ele geçirilirken Anzak kuvvetleri 78 numaralı siperi bırakmamıştır. Türk kuvvetleri 77 numaralı siper hattından 78 numaralı siper hattına ulaşan irtibat tünellerini de ele geçirmesine rağmen daha fazla ilerleme imkanı bulamamıştır. Bunun üzerine 13'üncü Alay Komutanı Ali Rıza Bey, 47'nci Alay 2'nci Tabur Komutan Vekili Yüzbaşı Kemal Bey ve müfrezesini, 78 numaralı siperi almakla görevlendirmiştir. 77 numaralı siperdeki kuvvetler de bu harekâta yan ateş açarak destek vereceklerdir.

Yüzbaşı Kemal Bey'in komutası altında bulunan 47'nci Alay 2'nci Tabur kuvvetleri zaten günlerdir uykusuz, yorgun ve dağınık bir haldedir. Kendilerine yeni gönderilen 12'nci Alay 2'nci Tabur kuvvetleri ise muharebe hattına yabancı ve muharebenin şoku etkisinde yeterli başarıyı sağlayamamakta, 78 numaralı siper hattında ilerleyememekte ve 77 numaralı siperdeki kuvvetleri zor durumda bırakmaktadırlar. Saat 06.45 olduğunda 13'üncü Alay

³²³ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H9, Fih.1-2.

³²⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H9, Fih.1-3a

Komutanı Yarbay Ali Rıza Bey, kendi sorumluluğu altındaki bu müfrezeyi aşağıdaki şekilde sert bir dille uyarmıştır. “*Emriniz altındaki hemen kontrol ederek ilerletip işgal edeceksiniz. Düünden beri yüzlerce bombayı asker oturduğu yerden mi harcadı? Bu işle başa çıkacaksınız.*”³²⁵

Saat 07.00’de ise yeni bir emir göndererek 47’nci Alay 1’inci Tabur kuvvetlerinin merkezde 78 numaralı siperine giden yolu işgal ettiğini, artık şansın daha da arttığını her ne olursa olsun bahsi geçen siperin ele geçirilmesi gerektiğini emri altındaki kuvvetlere bildirmiştir.³²⁶ Yine de başarılı olamayan müfrezenin ilerleyemediğini Kemalyeri’nden Esat Paşa dahi gözlemleyerek 16’ncı Tümen Komutanlığı’na uyarı göndermiştir. Dolaylı olarak uyarıyı alan Ali Rıza Bey, ilerleyemeyen kuvvetlerin başından Yüzbaşı Kemal Bey’i alarak, 15’inci Alay 1’inci Tabur Komutanı Nuri Bey’i buraya görevlendirmiştir. 08.00 civarında cephe hattında taarruz tekrar güçlenmesine rağmen bu sefer kıtaatın solunda bulunan 77’nci Alay 3’üncü Tabur kuvvetlerinin dağılmasından dolayı ilerleyebilmek mümkün olmamıştır. Saat 09.00 olduğunda birkaç saat önce 78 numaralı siperi hedefleyen kuvvetler, 77 numaralı siperde tutunmak ile uğraşmaktadır. 09.30 civarında tekrar toparlanarak 77 numaralı siperin 78 numaralı siperine bağlandığı nokta geri alınmaya çalışılsa da başarı kaydedilememiştir.³²⁷ İngiliz kaynaklarına göre bu sabah yapılan muharebelerde 1’inci Avustralya Taburu personeli Yüzbaşı Alfred John Shout isimli bir subay ve askerleri üstün hizmetler sağlayarak Türk kuvvetlerine siperleri teslim etmemiştir. Yüzbaşı Shout’un sağ elini ve sol gözünü kaybetmek suretiyle yaralanmasına kadar emri altındaki kuvvet dağılmamıştır.³²⁸

Saat 10.00 civarında bu kuvvetlerin daha solunda 48’inci Alay Komutanı’nın kontrolü altındaki bölgede de 79 numaralı siperine yönelik yoğun bir hareket devam etmektedir. Buradaki kuvvetlerin hedeflerinde başarılı olması halinde merkez-sol hattaki Nuri Bey müfrezesi ile tekrar irtibat sağlanabilecektir. 16’ncı Tümen Komutanı ise ilerlenen her noktanın iyice tahkimatını istemektedir. Gerekirse kum torbası ve istihkam personeli

³²⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-27; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-27a; National Archives, Re: WO, 98/8/199.

³²⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-27a.

³²⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-28; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-1.

³²⁸ National Archives, Re: WO, 98/8/199.

gönderilmek suretiyle bir yandan taarruzlara devam edilirken diğer yandan tahkimatın gerekliliğine vurgu yapmaktadır.³²⁹

Aynı saatlerde Kanlısirt'in merkezindeki siperlerde büyük bir karmaşıklık hâkimdir. 47'nci Alay 2'nci Tabur Komutanı üstelik Yüzbaşı Kemal Bey ile 13'üncü Alay Komutanı Yarbay Ali Rıza Bey arasında ciddi bir sürtüşme başlamıştır. Hattaki kontrolünü, sevk ve idareyi kaybeden Kemal Bey, siperlerin tutulabilmesi için destek istemekte, Ali Rıza Bey ise mevcutta bulunan kuvvetin doğru değerlendirildiğinde yeterli olacağını belirterek ısrarla reddetmektedir. Bu aralarda kaybedilen kontrol ve çekişme sebebiyle 77 numaralı siper bir süreliğine elden çıkmış saat 11.00 civarında tekrar ele geçirilebilmiştir. Bu tehlikeye rağmen tartışma ilerleyen dakikalarda da devam etmiştir.³³⁰

13'üncü Alay Harp ceridesinde aktarıldığına göre 9 Ağustos günü öğle saatlerinde Kanlısirt merkezinde Ali Rıza Bey'in emrinde bulunan birlikler ve mevcutları aşağıdaki şekildedir.

- 13'üncü Alay 1'inci Tabur (1'inci, 2'nci, 4'üncü Bölük) – 101 kişi
- 13'üncü Alay 2'nci Tabur (5'inci Bölük'ten bir takım, 6'ncı, 8'inci Bölük) – 459 kişi
- 13'üncü Alay 3'üncü Tabur (12'nci Bölük) – 36 kişi
- 12'nci Alay 3'üncü Tabur – 222 kişi
- 15'inci Alay 2'nci Tabur (7'nci, 8'inci Bölük) – 108 kişi
- 15'inci Alay 3'üncü Tabur (9'uncu, 10'uncu, 11'inci, 12'nci Bölük) – 129 kişi
- 47'nci Alay 1'inci Taburdan dört bölük – 62 kişi
- 47'nci Alay 2'nci Taburdan dört bölük – 50 kişi³³¹

Görüldüğü üzere üç gündür sürekli olarak muharebenin içinde olan birliklerin çok az sayıda kalmış olmasının yanı sıra daha cephe hattına gireli on iki saat olan 12'nci Alay kuvvetleri bile erimiş durumdadır. Albay Rüştü Bey de cephe hattında ilerleme olmadığını belirterek Ali Rıza Bey'i uyarmaktadır. Rüştü Bey'e göre subayların taarruza iştirak etmeyerek ön hatlara çıkmamaları taarruz kollarındaki askerlerin daha çabuk bozulmasına ve geri çekilmelerine sebep olmaktadır. Öğleden sonra da burada bir değişiklik yaşanmamış,

³²⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-12a.

³³⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-1; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-1a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-2.

³³¹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-2.

Kemal Bey ve Nuri Bey müfrezeleri arasında irtibat sağlanmış olmasına rağmen ele geçirilemeyen siperler kalmış üstelik Kemal Bey ve Ali Rıza Bey arasındaki tartışma büyüyerek devam etmiştir.³³² Artık anlaşmazlık inatlaşmaya dönüşmüştür. Ali Rıza Bey, Yüzbaşı Kemal Bey'in neticesiz taarruzları üzerine kendisinin yerine 80 kişilik bir müfreze tertip ederek başında bir çavuş ile Kemal Bey yerine taarruz etmelerini emretmiştir. Bu teşebbüs de başarılı olamamış, bunun üzerine artık muharebe doğal seyrine girerek yavaşlamıştır.³³³

Öğleden sonra sol kanatta 79 numaralı siper ve soldan 78 numaralı sipere giden irtibat hendekleri 48'inci Alay 1'inci Tabur ve 13'üncü Alay 3'üncü Tabur kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. Saat 15.00 civarında bu kuvvetler merkez-soldaki Nuri Bey müfrezesinin hatlarıyla irtibatı sağlamıştır. Akşam saatlerine doğru bu kanatta da muharebe yavaşlamış saat 19.00 civarında 78 numaralı sipere giden irtibat hendeği ele geçirilerek tahkimatına başlanmıştır. 48'inci Alay Komutanı İlhami Bey'in anlatımına göre 78 numaralı siper Kanlısirt'in en hakim noktasında bir toprak yığını halinde bulunmakta, bu hattın önüne veya arkasına şu an itibarıyla başka bir mevzi yapılması imkansız görünmektedir. Bu sebeple bu noktanın geri alınmasından başka seçenek yoktur.³³⁴ Ancak birliklerde artık gayret, kuvvet, güç kalmamıştır. 47'nci Alay'ın sorumluluğunda olan birinci ve ikinci hat siperleri daha muharebelerin ilk dakikalarında kaybedildiğinden beri geri alınmaya çalışılmaktadır. Defalarca el değiştiren, birçok kısımları bombardımanlarla yok olan, büyük çoğunluğu cesetlerle dolan siperlerde günlerdir uğraşılmasına rağmen net bir başarı sağlanamamıştır. Anzak kuvvetlerinden geri alınabilen kısımlar ancak ikinci hat siperler olmuştur.

4.3.5. 10 Ağustos 1915 Tarihinde Gerçekleşen Harekât

Fransız kaynaklarına göre ilerlemesi daha 6 Ağustos günü duran Anzak taarruzu boş yere zayıat vermektedir. 10 Ağustos günü artık, Anzak kuvvetlerinin başarısızlığı kesindir.³³⁵ 9-10 Ağustos gecesinde Kanlısirt'ta her iki taraf artık yorulmuş, bitkin düşmüş ve beklemeye başlamıştır. Gece yarısından sonra 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey,

³³² ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-2a.

³³³ ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-3a.

³³⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-13; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-13a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-14a; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15.

³³⁵ Chiron, *a.g.e.*, s. 1446

emri altındaki kuvvetlere bir emir göndererek artık muharebelerin durması gerektiğini, eldeki mevziilerin tutulması gerektiğini bildirmiştir.

“Kanlısirt, karış karış savunulacak; ordunun ve memleketin selameti adına bir adım geri gidilmeyecektir. Düşman Kanlısirt’a başarılı bir taarruz yaptı. Şu an için şüphesiz bu cephede güçlü değildir. Kanlısirt’taki siperlerimiz doğrultusundaki kısımları da çok azdır. Yaptığımız karşı taarruzlarda tamamen başarılı olamayışımızın sebebi; hücum kollarının takviye edilmemesi ve irtibat siperlerine bağlı kalınmasıdır. Üstelik subaylar da askerlere örnek teşkil etmemiştir. Küçük küçük kuvvetler düşman bombalarıyla boşuna eriyip gitti.”³³⁶

Siperlerin tahkimat işlerine bu dakikadan itibaren hız verilmesi istenmiştir. İstihkâm faaliyetleri için gerekli olan kum torbası, kürek, flama, kütük gibi çeşitli birçok eşyanın temin edileceği birliklere bildirilmiştir. Alaylar kendi görev bölgelerindeki siperleri tahkim ederken bir yandan da sağ-sol yanlarında bulunan kuvvetlerin mevziileriyle irtibat hendeği ya da irtibat siperi yapmaları emredilmiştir. Düzenlenen siperlerin mutlaka temizlenmesi ve muharebe şartlarına uygun hale getirilmesi de gerekmektedir.³³⁷ Rüştü Bey’in muharebelerin durmasını ve kaybedilen siperlerin geri alınmaktan vazgeçilmesini gurur meselesi haline getirdiği aşağıdaki cümlelerinden çok net bir biçimde anlaşılmaktadır.

Kanlısirt’ta, düşmanın bir siper daha ele geçirdiğini bildirecek komutan, o siperdeki subay ve erlerin şehadet haberlerini de aynı anda bildirmelidir. Siper kaybedenler için hayat hakkı tanımıyorum. Emrim altındaki Alay Komutanlarına diyorum ki; siper kaybeden subay ve erleri idam ediniz. Conkbayırı ve Anafartalar mıntıkasında büyük bir muharebe başlamıştır. Bizim cephemize yeni kuvvetlerin gelmesine sebep olacak hareketleriniz, tüm cephenin selameti açısından cinayettir. Şunu herkes bilsin ki; vatanımızın selameti bu günlerdeki fedakârlığa bağlanmıştır. Düşman tespit ve imha edilecek, geri alınan kısımlar da tahkim edilerek düzenlenecektir. Birliklerin başındaki komutanlar bizzat gidecek araziyi

³³⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15; ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15a.

³³⁷ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15a.

görecek, bilecek muharebe hattının ayrıntılarından iki kere ikinin dört ettiğini bildiği gibi emin olacaktır.³³⁸

Birliklerin mevcutlarına göre mıntıklar Rüştü Bey tarafından düzenlenerek günlerdir mıntıklarla alakalı süren karmaşıklığa da bir son verilmiştir. Yeni plana göre, Kanlısirt'ın sağ tarafında 76 ve 77 numaralı siperlere, 13'üncü Alay ve 47'inci Alay 1'inci Tabur yerleştirilmiştir. Cemal Deresi dâhil olmak üzere bu siperlerin gerisi de sağ kanadın mıntikasındadır. Kanlısirt'ın sol tarafında 78 numaralı siperin ele geçirilebilen bir kısmı ile, 79 ve 81 numaralı siperlere 12'nci Alay ile 47'nci Alay 2'nci, 3'üncü Taburlar yerleştirilmiştir. Bu siperlerin de gerisi batı yönüne doğru dereye kadar sol kanadın görev bölgesidir. 47'nci Alay'ın birbirinden ayrılan taburları, görev bölgelerindeki Alayların emrine verilmiştir.

48'inci, 125'inci ve 77'nci Alayların, Kanlısirt'a takviye olarak gönderilen kuvvetlerinin geri verilerek bu alayların daha önce buldukları mıntikalarda görev yapmaya devam etmeleri bildirilmiştir. Yalnızca 77'nci Alay 1'inci Tabur kuvvetleri 10 Ağustos tarihi itibarıyla elde başka ihtiyat olmadığından 16'ncı Tümen'in ihtiyatı olarak görevlendirilmiştir. 15'inci Alay, Kanlısirt'taki siperleri 12'nci Alay'a teslim ettikten sonra 47'nci Alay'ın arkasındaki dereye 16'nci Tümen Komutanlığı'nın emrinde bulunacaktır.³³⁹

Rüştü Bey, telgraf, ikmal, rapor, sarfiyat, gibi birçok konuyu ele alarak birliklere bildirmiş, Tümen Karargâhının da 11 Ağustos tarihinden itibaren Adanabayırı'ndaki eski yerinde olacağını aktarmış ve Kanlısirt Muharebeleri hakkında şu notları kaleme almıştır;

“6 Ağustos gününden beri yardım ve fedakârlıklarıyla Kanlısirt'taki tehlikeli vaziyetin düzeltilmeye çalışılmasında hizmet eden her sınıftan subay ve askerlerimizin gayretlerine şükranlarımı sunuyorum. Mukaddes şehitlerimizin ruhlarını rahmetle anıyorum. Çanakkale Muharebelerinin en kanlı günlerinde Müslümanlık, Osmanlılık, vatan ve milletimizin onuru, şerefi için kanlarını döken bu kahramanları; insanlık ve tarih yüce takdirlerle anacaktır.”³⁴⁰

³³⁸ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15a.

³³⁹ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-16.

³⁴⁰ ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15.

4.4. Tarafların Zayıatları, Sağlık ve İkmal Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi'nin ardından Çanakkale Cephesi'ne gelerek siper hatlarını dolaşan ve Anzak kuvvetlerinin Gelibolu Yarımadası'ndaki faaliyetlerini kaleme alan Avustralya'nın resmi tarihçisi Charles Bean'in aktardığına göre taarruz eden 1. Avustralya Tümeni'nin zayıatı 2.000 kişiden fazladır. (Bkz. Tablo 1)³⁴¹

Tablo 1

1. Avustralya Tümeni'nin Zayıatı (6-10 Ağustos 1915)

Birlik Adı	Muharebe Öncesi Mevcut		Zayıat	
	Subay	Asker	Subay	Asker
1. Tabur	21	799	7	333
2. Tabur	22	560	21	409
31. Tabur	23	736	21	490
4. Tabur	20	722	15	459
7. Tabur	14	680	12	342
12. Tabur	24	998	4	164
Toplam	124	4495	80	2197

Türk tarafının zayıatları hakkında çeşitli kaynaklarda farklı bilgilere rastlamak mümkündür. Fransız askeri kaynakları Türk zayıatını 6930 olarak bildirmektedir. Bu sayı, Bean'in eserinde geçen Avustralya resmi tarihine istinaden yazılmıştır.³⁴² Ancak resmi sayılar olarak ATASE'nin açıkladığı rakamlar kabul edilmektedir. ATASE'ye göre Türk tarafının zayıatı; 1520 şehit, 4750 yaralı, 760 kayıp, 134 esir olmak üzere toplamda 7164 kişidir.³⁴³ 16'ncı Tümen Komutanlığı'nın bağlı birliklerinden aldığı raporlara istinaden oluşturduğu zayıat cetveli aşağıda gösterilmektedir. (Bkz. Tablo 2).³⁴⁴ ATASE'nin açıkladığı sayılar ile aşağıdaki zayıat cetvelinde görünen sayılar arasındaki uyumsuzluğun sebebi; 16'ncı Tümen'in ilgili zayıat cetvelini muharebelerin hemen ardından henüz kayıplar

³⁴¹ Charles Bean, *The Story of Anzac*, II. Kitap, C. 19, s University of Queensland Press, Queensland 1941, s. 566.

³⁴² *Revue Militaire Française*, s. 195; Bean, *a.g.e.*, 566.

³⁴³ ATASE, 2012b, *a.g.e.*, s. 318.

³⁴⁴ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H9, Fih.1-23a.

ve yaralıları netleşmeden hazırlaması ve yaralıların birçoğunun iyileşemeyerek şehit olmasındadır.

Tablo 2

16'ncı Tümen'in Zayıyatı (6-10 Ağustos 1915)

	Subay			Asker			Asker Toplam	Genel Toplam
	Şehit	Yaralı	Kayıp	Şehit	Yaralı	Kayıp		
125'inci Alay	-	2	-	64	507	28	599	601
48'inci Alay	2	3	-	145	768	93	1006	1011
77'inci Alay	1	3	-	93	583	90	766	770
16'ncı Topçu Alayı	-	-	-	3	25	-	28	28
15'inci Alay	2	5	-	258	667	16	941	948
13'üncü Alay	3	6	4	553	1191	238	1982	1995
12'nci Alay	3	9	1	54	184	-	238	251
Sıhhiye Bölüğü	-	-	-	1	12	-	13	13
İstihkâm Bölüğü	-	2	-	-	18	4	22	24
Tümen Karargâhı	-	1	-	2	5	-	7	8
Toplam	11	31	5	1173	3960	469	5602	5649

Yukarıda belirtildiği üzere yaralıların birçoğunun sargı yerlerinde şehit olması sağlık hizmetlerindeki aksamaların doğrudan bir göstergesidir. 16'ncı Tümen Sıhhiye Bölüğü, beş gün boyunca devam eden muharebelerin en sakin anlarında dahi sağlık hizmetlerinde yeterli olamamıştır. Tüm 16'ncı Tümen cephe hattında normal şartlarda da dört alay bulunmaktayken 6 Ağustos akşamından itibaren Kanlısirt üzerinde başlayan karmaşa sağlık hizmetlerinin tümüyle aksamasına neden olmuştur. Örneğin 7 Ağustos sabahı 125'inci Alay Komutanı Yarbay Abdülrezzak Bey, kendi Alayı'nda görev yapan sıhhiye personelinin

yeterli olmadığını, üstelik bir kısmını 13'üncü Alay'a destek için gönderdiğini dolayısıyla kendisine Tümen Sıhhiye Bölüğü'nden takviye istediğini 16'ncı Tümen'e bildirmiştir. 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, Abdülrezzak Bey'i sert bir dille uyararak, sıhhiye personelinin altı alayın personeli ile uğraştığını ve hiç birine yetişemediğini hatırlatarak, gerektiğinde muharip personelin de sağlık hizmetlerinde kullanılmasını emretmiştir.³⁴⁵ Sağlık hizmetlerindeki bu aksamalar, muharebe hattının şehit ve yaralılarla dolmasını sağlamıştır. Siperler içerisinde tedavi bekleyen yaralılar ve gömülmeyi bekleyen şehit naaşları, muharip kuvvetlere de büyük engel teşkil etmektedir. 47'nci Alay'ın arkasında bir sargı yeri olduğu aktarılmakta haritalar ve arazi incelendiğinde mevzubahis bu noktanın Keklik Dere Şehitliği civarında olduğu tahmin edilmektedir.³⁴⁶ Türk tarafında olduğu gibi Anzak tarafında da sağlık hizmetleri yeterli kalmamıştır. Harp ceridelerinde bulunan kıyı gözlem raporlarına göre sürekli kıyıda hastane gemilerine yaralı taşınıyor olmasına rağmen bir süre sonra Arıburnu sahillerinde bir yaralı izdihamı oluşmuştur.

Bütün eksiklikler sağlık hizmetleriyle sınırlı kalmamıştır. Anzak kuvvetlerinin ikmal noktasında bir sıkıntı yaşamadığı üstelik makineli tüfek, top mermisi ve özellikle el bombası kullanımında sınır tanımadıkları görülmüştür. Türk tarafında ise en büyük dezavantajlardan biri el bombası kullanımının yetersiz olması, Anzak kuvvetleriyle girişilen bomba muharebelerinde Türk siperlerini çaresiz bırakmıştır. Tel örgü ve kum torbası gibi siper istihkamında kullanılan ikmal malzemelerinin yeterli olmadığı acil ihtiyaca göre Kuzey Grubu Komutanlığı'ndan geldikçe birliklere dağıtıldığı tespit edilmiştir. Cephane ikmalinin ise yeterli olduğu anlaşılmış cephane eksikliğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Cephanelerin yeterli olmasına rağmen bazı durumlarda ileri hat siperlerine ulaşmasında sorun yaşandığı ancak bu durumun hızlıca çözümlenerek muharip kuvvetlere cephane ulaştırıldığı anlaşılmıştır. Ön siperlere ulaştırılmasında güçlük yaşanan bir olgu da askerin yemeğidir. Askerlerin aç kaldığına dair bir veriye rastlanmamış olmasına rağmen personelin ancak ihtiyata, geri hatta, dinlenmeye, siper değişikliğine çekildiği gibi durumlarda yemek yiyebildiği hiç olmazsa çorba içirildiği görülmüştür. Ayrıca askerlerin bireysel, temizlik, kıyafet gibi ihtiyaçlarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

³⁴⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9.

³⁴⁶ Bu noktada belirtilmesi gereken bir nokta da Keklik Dere Şehitliği olarak tanımladığımız noktanın tam olarak Keklik Dere'de bulunmamasıdır. Tam olarak Keklik Dere'ye tekabül etmese de bu mevkiideki sargı yerinin şehitlik alanları için yaygın kullanılan isim bu şekildedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aylardır devam eden siper muharebelerinin bir çözüme ve Çanakkale Cephesi'nin İtilaf kuvvetlerince olumlu sonuçlanması için her türlü ayrıntısıyla planlanan Ağustos Taarruzu, ilk olarak Alçıtepe hattında 6 Ağustos günü 15.00 civarında ilk İngiliz kuvvetlerinin hücumu kalkmasıyla başlamıştır. Arıburnu'nda da Kanlısirt bölgesi saatlerce bombardıman edildikten sonra 16.30'da 1. Avustralya Tugayı'nın kuvvetlerinin hücumu geçmesiyle beş gün devam edecek olan muharebelere ilk adım atılmıştır.

Kanlısirt'i korumakla görevli olan 47'nci Alay, Mayıs ayından beri bulunduğu siperlerde üst düzey tahkimatlar yaparak bu noktaları adeta bir tabya haline getirmiştir. Siperlerin üzerlerini kütükler ile örtmüş, hattın önünü tel örgüler ile kapatmış, üstü açık noktalara ağlar gererek siper içerisinde bomba düşmesini engellemiş, kum torbaları ile tüm siper hattını koruma altına almıştır. Özenle ve büyük emekle hazırlanan bu siperler, Anzak kuvvetlerinin taarruzdan önceki hazırlık bombardımanı ile epeyce tahrip olmuş, birçok noktada tamamen yıkılmış, Türk askerleri kendilerini korumak için altına sığındıkları kütüklerin ve istihkâmların enkazına gömülmüştür. Hayatta kalanlar için mevziiler siper olmaktan çıkıp hafriyat yığınına dönüşmüştür. Türk kuvvetleri bombardımanın şokunu atlatmadan ve tahrip olmuş hatlara yerleşmeden Anzak taarruzu başlamıştır. Anzak kuvvetleri beklediklerinden hızlı ilerlemiş daha ilk dakikalarda Türk savunmasının birinci ve ikinci hatlarını ele geçirmişlerdir.

Henüz ilk hücumda 47'nci Alay'ın merkez-solda bulunan 2'nci Tabur savunması tamamen dağılmıştır. Daha sollarını ve gerilerini tutmakla görevli olan 3'üncü Tabur kuvvetlerinin kendi karargahları ile irtibatları kesilerek solda irtibatlarının devam ettiği 48'inci Alay'ın emrine girmek zorunda kalmışlardır. Kanlısirt'in merkez-sağda Hulusi Deresi hattında Anzak hücumu durdurulmasına rağmen Anzak kuvvetleri 47'nci Alay Karargahını işgal etmeyi başarmıştır. 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tefvik ve karargah personeli tedbirsizce geri çekilerek Cemal Deresi'ni aşip Kırmızısirt'a 125'inci Alay Komutanı'nın yanına ulaşmıştır. 47'nci Alay kuvvetlerinin en büyük dezavantajı, yapılan bombardımanın getirdiği yıkıcı etkidir. Ancak bunun dezavantaj mı olduğu yoksa yapılan hatalı istihkam faaliyetinin olumsuz sonucu mu olduğu tartışmalıdır; çünkü harp

ceridelerinden anlaşıldığı üzere bölgede görev yapan bazı komutanlar, bu istihkâmların yanlış şekilde yapıldığını düşünmekte ve bu siper yapım şeklinin Türk kuvvetlerinin istihkam talimatlarına uymadığı yönündedir. Keza harp cerideleri incelenirken bazı komutanların doğru siper yapımını çizerek belirttiği de görülmüştür. 47'nci Alay savunmasının hatalarından bir diğeri Alay Komutanı'ndan takım komutanlarına kadar birçok subayın telaşa kapılarak sevk ve idareyi kaybetmesidir. Fasih Bey'in hatırlarında gördüğümüz kadarıyla kendisi ve harp ceridelerinde gördüğümüz kadarıyla da 1'inci Tabur Komutanı Memduh Bey hariç, 47'nci Alay subaylarından telaşa kapılmayan, sevk ve idareyi kaybetmeyen hiç kimse yoktur.

Kanlısirt'a taarruz başladığı esnada 125'inci Alay'ın Kırmızısirt'tan Güneybatı yönüne bakan siperlerindeki personeli, Kanlısirt'ın sağ kanadını korumak ve taarruzu durdurmak üzere çoktan ateşe başlamıştır. Kanlısirt'ın sol ve merkezini işgal eden Anzak taarruz kollarının sağ kanada ilerleyemeyişinin en temel sebeplerinden birisi Kırmızısirt'tan sürekli olarak devam eden yan ateş engeli ile karşılaşmalarıdır. İlerleyen saatlerde bu noktaya bir makineli tüfek ve geriye de bir dağ topu yerleştirilerek Anzaklar daha zor duruma düşürülecektir. Kırmızısirt'tan gelen yan ateş desteği muharebeler bitene kadar gece gündüz devam etmiştir.

Arıburnu'nun sol kanat ihtiyatı olarak görev yapan 5'inci Tümen'in 13'üncü Alay kuvvetleri derhal muharebe alanına gönderilmiş, ayrıca Kırmızısirt'ın sağında bulunan 57'nci Alay kuvvetlerinden de destek alınmıştır. Aynı akşam 5'inci Tümen 15'inci Alay da Kanlısirt'a takviye olarak gönderilmiştir. 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, durumun ciddiyeti üzerine bizzat giderek Kanlısirt'taki muharebelere komuta etmiştir. Yeni gelen takviye kuvvetlerle gece boyunca süren taarruzlar neticesinde Kanlısirt'ın sağında bulunan 77 numaralı siper, 78 numaralı siperin bir kısmı ve sol kanatta 81 numaralı siperler geri alınmıştır. Rüştü Bey'in karargâhını yaklaşık olarak günümüzde yol üzerinde bulunan Kanlısirt Kitabesi'nin yakınlarına bir yere kurması ve muharebeyi bizzat yönetmesi üzerine Kanlısirt'ta canlılık başlamış, subaylar kendilerini toparlayarak muharebenin gidişatını değiştirmişlerdir. 6-7 Ağustos gecesi süren muharebelere 15'inci ve 47'nci Alay Komutanları ilgili bölümlerde belirtildiği şekilde şehit olmuşlardır. Anzaklar devam eden günlerde tekrar saldırarak ikinci hat siperleri bir daha ele geçirmeyi defalarca denemelerine rağmen başarı sağlayamamışlardır. Türk kuvvetleri ise 6-7 Ağustos gecesi ele geçen

siperlerde eksik kalan iki kısım olan 78 ve 76 numaralı siperlerin tamamını geri almak üzere devam eden günler boyunca uğraşmasına rağmen Türk kuvvetleri de başarılı sağlayamamıştır. Özellikle günümüzde Kanlısirt'ta bulunan Lone Pine Anıtı'nın doğu tarafından itibaren Kanlısirt yükseltisinin büyük çoğunluğuna hakim olan ve Kanlısirt'taki muharebe hattının tamamının irtibatı için vazgeçilmez bir parça olarak görülen 78 numaralı siperin geri alınması için büyük çabalar sarf edilmiş, bu siperin 76 numaralı siper ile bağlantılarından, avcı siperlerinden ve siper önündeki kurt kuyularından vazgeçilerek büyük kısmının elde tutulmasıyla yetinilmiştir. Yetinilmek zorunda kalınmıştır.

Devam eden günlerde esas harekâtın Kanlısirt üzerine olmadığı ve Anafartalar-Conkbayırı-Kocaçimen hattının tehlikede olduğu anlaşıldığında 16'ncı Tümen kuvvetleri kaderleri ile baş başa bırakılmıştır. 13'üncü Alay, 15'inci Alay, 57'nci Alay 1'inci Tabur ve 77'nci Alay 1'inci Taburların ardından 9 Ağustos gününe kadar takviye almadan muharebeye devam eden 16'ncı Tümen'in ilk günün ardından alabildiği en büyük ve son takviye 12'nci Alay olmuştur. Türk tarafı için Kanlısirt'taki en olumsuz durum sevk ve idare noktasındaki karışıklıktır. Daracık bir alan sağ-merkez-sol olarak üçe ayrılarak yönetilmeye çalışılmış, müfreze komutanları, bazen tabur bazen alay komutanlarıyla tartışmalar yaşamıştır. Askerliğin doğası gereği astların üstleriyle asla tartışmaya girmemesi gerekmesine rağmen muharebe hattının şartlarından dolayı yaşanan bazı çekişmeler, sevk ve idarenin karışmasına, kaybolmasına neden olmuştur. Üstelik taburlar sürekli olarak kaydırılarak devamlı bir hareket hali oluşmuş, hangi bölüğün kimin emrine girdiği pek çok zaman karışmıştır. Bazı noktalarda subayların hücum kollarına öncülük etmeyişi hücum kollarının erkenden dağılmasına ve zayıf verilmesine neden olmuştur.

10 Ağustos'ta bu muharebeler sona erdiğinde müttefik kuvvetlerin elinde Kanlısirt'taki bir siper hattından başka başarı yoktur. Zira General Hamilton'un esas taarruz uygulamalarında geç kalınmış, örtme ve oyalama muharebeleri de Türk ihtiyatlarını meşgul etmeyi başaramamıştır. Conkbayırı-Kocaçimen hattında tehlike sezildiğinde ihtiyatlar derhal oraya yönlendirilmiş, Anafartalar'da Stopford'un yavaş karar almasının bedeli Hamilton'un planı açısından ağır olmuştur. Saros Körfezi'ndeki sahte çıkarma harekâtıyla uğraşmayan Türk kuvvetleri Arıburnu-Anafartalar hattına getirilerek muharebelerin gidişatını değiştirmiştir. Kuzeyde tüm bunlar yaşanırken Arıburnu'nun solunda Kanlısirt'taki ölüm kalım savaşı iki tarafın da yorgun düşmesiyle sonuçsuz kalmıştır.

6-10 Ağustos tarihleri arasında yaşanan muharebelerde Kanlısirt'ta mücadele eden Türk kuvvetleri, İngiliz Hükümeti ve Hamilton Karargâhı'nın büyük umutlarla hazırlayıp planladığı Ağustos Taarruzunun kaderini değiştirecek derecede bir mücadele vermiştir. 1. Avustralya Tümeni'nin ilk saatlerde gösterdiği büyük başarı, taarruzun aslında bu noktadan olacağı yönünde bir izlenim yaratmış, ilk takviye kuvvetleriyle kendisini toparlayan 16'ncı Tümen'in 6-7 Ağustos gecesi boyunca süren karşı hücumları birçok siperin geri alınmasıyla sonuçlanmıştır.

Esat Paşa, Kanlısirt'a takviye olmak üzere 9'uncu Tümen'e hareket emri verdiğinde bu kuvvetlerin Arıburnu'nda göstereceği yararlılığın farkında değildir. Sabaha karşı Anzak taarruzunun esas hedefinin; Conkbayırı-Kocaçimen hattı yönünde olduğu anlaşılınca; Kanlısirt niyetiyle yola çıkarılan 9'uncu Tümen kuvvetlerinin Conkbayırı'na intikal ettirilmesi ve burada muharebeye dâhil olmaları Türk tarafı açısından yaşanabilecek büyük bir felaketin önüne geçmiştir. İlk gün telaşla bütün ihtiyatların yönlendirildiği Kanlısirt, ikinci günden itibaren kaderiyle baş başa bırakılmıştır.

16'ncı Tümen kuvvetleri Kanlısirt'ta büyük bir direniş gösterirken Conkbayırı-Kocaçimen ve Anafartalar bölgesinde, bu direniş boşa çıkarılmamış Ağustos Taarruzu durdurulmuştur. Anafartalar'da yaşanan muharebelerde ortaya çıkan bir kahraman Türk subayı Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey, buradaki başarıları sebebiyle ilk defa tüm millet tarafından tanınmıştır. Buradaki kahramanlıkların getirdiği saygınlık ve güven, kendisine Birinci Dünya Savaşı'nın birçok cephesinde eşlik edecek; Kurtuluş mücadelesini başlattığında Türk Milleti nezdinde en büyük referanslarından biri olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akcan E. (2015). “Colmar von der Goltz Paşa’nın Osmanlı Ordusu ve Asker-Sivil Aydınlar Üzerindeki Etkisi”, *Atatürk Dergisi*, 4 (1), 13-35.
- Aker, Ş. (1935). *Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay*, İstanbul Askeri Matbaası: İstanbul.
- Akgün, B. (2018). *Boğazın Fedailerini 1 – 2 – Çanakkale Boğazı Tahkimatları*, DBY Yayınları: İstanbul.
- Akingüç, G. (2020). *Arıburnu Cephesi: Yürüyüş Güzergâhı (Karış Karış Savunduk; Adım Adım Yürüyelim)*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Akşin, S. (2014) *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Aktan, C. C. Ve Yay, S. (2016), “Türkiye’de Statüko ve Değişime Direnç” *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 50-62.
- Akyüz, Y. (2015). *Çanakkale Savaşları ve Fransız Kamuoyu 1915-1916*, Pegem Akademi Yayınları: Ankara.
- Albay Talat, (1997). *Plevne Savunması*, Çev. Em. Kur. Alb. Talat Yalazan, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Albayrak, M. (2016). *10 Ağustos 1915 Conkbayırı Süngü Hücumu*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Albayrak, M. ve Yılmaz, T. (2007). *Sorularla Çanakkale Muharebeleri – 1*, Yeditepe Yayınları: İstanbul.
- Alpar, G. (2018). “Osmanlı’nın Son Döneminde Ordu Yapısı ve Savaş Kültürü”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 1-20.
- Altıntaş, A. (1997). *Belgelerle Çanakkale Savaşları*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları: Çanakkale.
- Arabacı, H. (2021). Osmanlı’da Deniz Mayıncılığının Gelişimi ve 1915 Çanakkale Boğaz Savunmasındaki Rolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1879-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Armaoğlu, F. (2004). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Alkım Yayınevi: İstanbul.

- Aspinall-Oglander, C. F., Martı M. (Yay. Haz.) (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale – Gelibolu Askeri Harekâtı*, (2 Cilt). Arma Yayınları: İstanbul.
- Aspinall-Oglander, C. F., Martı, M. (Yay. Haz.). (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale – Gelibolu Askeri Harekâtı*, (2 Cilt), Arma Yayınları: İstanbul.
- Atacanlı, S. (2015). *Arıburnu'nun İlk Müdafası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- ATASE, (1976). *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII. Cilt Deniz Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi: Ankara
- ATASE, (1978). *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- ATASE, (1997). *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, C.5, Çanakkale Cephesi Harekâtı, 1'nci 2'nci ve 3'ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi*, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- ATASE, (2010). *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989.; ATASE, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, (2 Cilt). Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- ATASE, (2012). *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- ATASE, (2012). *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, V. Cilt, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- ATASE, (2019). *Çanakkale Muharebelerinde Müstahkem Mevki Cerideleri*, C.1-2, ATASE Yayınları: Ankara.
- Atatürk, M. K. (2011). *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Atatürk, M. K., (2011). *Anafartalar Muharebeleri'ne Ait Tarihçe*, Genelkurmay Basımevi: Ankara.
- Bean, C. (1941). *The Story of Anzac*, II. Kitap, C. 19, s University of Queensland Press: Queensland.
- Belen, F. (1933). *Çanakkale Muharebelerinden Çıkartma Hususunda Alınan Dersler*, Harp Akademisi Matbaası: İstanbul.
- Birdwood, W. (1942). *Khaki and Gown*, Ward, Lock&Co. Limited: Londra.
- Borlat, B. (2020). *Çanakkale Cephesi'nde İkmal Faaliyetleri*, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları: İstanbul.

- Borlat, B. (Ed.). (2020). *Askeri Kayıtlara Göre Çanakkale Cephesi'nde 19 Mayıs 1915 Türk Taarruzu*, Cilt I-II, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Cassels, L. (1985). *The Archduke and The Assassin: Sarajevo June 28'th 1914*, Stein and Day Publishers: New York.
- Chambers, S. (2012). *Arıburnu Çıkarma*, İsmail Hakkı Yılmaz (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Chiron, E. (Ed.). (1922). *Les Archives de la Grande Guerre et de L'Histoire Contemporaine*, C. 19, Etienne Chiron Yayıncılık: Paris.
- Cleverly, J. (2017). "More than a Sideshow? An Analysis of GHQ Decision Making during the Planning for the Landings at Suvla Bay, Gallipoli, August 1915", *War In History*, 24 (1), 44-63.
- Çulcu, M. (1997). *Kanlısırt Günlüğü: Mehmed Fasih Bey'in Çanakkale Anıları*, Arba Yayınları: İstanbul.
- de Soria, D. (1935). *Le Transport du XIX'ème Corps Français et la raid Goeben-Breslau en Mediterranee Occidentale en aout 1914*, Fransız Deniz Harp Okulu Matbaası: Paris.
- ERALP, N. (1993). *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Erickson, E. J. (2015). *Gelibolu Osmanlı Harekâtı*, Çev.: Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Göksu, E. (2019). *Kutadgu Bilig'e Göre; Türklerin Savaş Sanatı*, Kronik Kitap: İstanbul.
- Görgülü, İ. (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.
- Guhr, H. (2006). *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz*, Çev. Eşref Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara.
- Hamilton, I. Uğurlu N. ve Uğurlu A. Ö. (Ed.). (2006). *Gelibolu Hatıraları 1915*, Mehmet Ali Yalman (çev.). Örgün Yayınevi: İstanbul.
- Hart, P. (2014). *Gelibolu 1915*, Ahmet Fethi (çev.). Alfa Yayınları: İstanbul.
- Haythornthwaite, P. (1991). *Gallipoli 1915 Frontal Assault On Turkey*, Osprey Publishing: Londra.
- Karataş M. ve Terzi B. (Yay. Haz.). (2021). *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 57. Alay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara.

- Karataş, M. ve Borlat, B. (2017) *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 27. Alay*, (2 Cilt), Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarih Alan Başkanlığı Yayınları: Ankara.
- Karataş, M. (2007). *Haritalarla Çanakkale Savaşları Gelibolu Yarımadası Kuzey Bölgesi Kara Muharebeleri*, Nobel Yayınevi: Ankara.
- Kervan, A. (2020). “İngiliz Kaynaklarına Göre 19 Mayıs Türk Taarruzu ve 24 Mayıs Ateşkesi”, *105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bakış Sempozyum Bildiri Kitabı*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020.
- Martı, M. (2005). *Çanakkale Hatıraları*, (2 Cilt), Arma Yayınları: İstanbul.
- McLaughlin, R. (1974). *The Escape of The Goeben Prelude to Gallipoli*, Garden City Press: Londra.
- Ministère de la Guerre, (1923). *Les Armées Françaises dans la Grande Guerre (la Campagne D'Orient – Dardanelles et Salonique, Février 1915-Août 1916)*, C. 8, Birinci Kitap, Ulusal Matbaa: Paris.
- Oral, H. (2010). *Arıburnu 1915*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları: İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap: İstanbul.
- Patton, G. S. (2017). *Gelibolu Savunması-Bir Karargâh Çalışması*, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, İşbankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Renatus,F.V. (2019). *Roma Savaş Sanatı*, Çev.: Samet Özgüler, Kronik Kitap: İstanbul.
- Revue Militaire Française, (Cilt 20). (1926). Paris: Fransız Harp Okulu Matbaası.
- Riasanovsky, N. ve Steinberg, M. (2011). *Başlangıçtan Günümüze Rusya Tarihi*, Figen Dereli (çev.). İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Sayılr, B. (2006). *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Salyangoz Yayınları: İstanbul.
- Seçer, T. (2008). *Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi*, Gnkur. ATASE Yayınları: Ankara.
- Steel, N. ve Hart, P. (2005). *Gelibolu – Yenilginin Destanı*, Çev.: Mehmet Harmancı, Epsilon Yayınları: İstanbul.
- Steinberg J. (2005). *Russo-Japanese War in Global Perspective: World War Zero*, Brill Publishing: Boston 2005
- Terzi, B. (2019). Çanakkale Kara Muharebeleri'nde 26. Alay'ın Rolü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Thomazi, A. (1997). *Çanakkale Deniz Savaşı*, Çev.: Hüseyin Işık, Gnkur. ATASE Yayınları: Ankara.
- Travers, T. (1994). "Command and Leadership Styles in the British Army: The 1915 Gallipoli Model", *Journal of Contemporary History*, 29 (3) 403-442.
- Toker, H. (2014). *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri*, ATASE Yayınları, Ankara.
- Tuncer, H. (2001). *19. Yüzyıl'da Osmanlı-Avrupa İlişkileri*, Ümit Yayınları: İstanbul.
- Tunççapa, Ş. (1958). *Çanakkale Harbi Hatıralarım*, Deniz Basımevi: İstanbul.
- Ulunay Uzunsatar, N. (2007). *Türklerde Harp Sanatı Taktik ve Strateji*, Derin Yayınları: İstanbul.
- Uyar M., ve Erickson, E. J. (2014). *Osmanlı Askeri Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- van der Vat, D. (1986). *The Ship That Changed The World: Escape of The Goeben to The Dardanelles in 1914*, Grafton Books: Londra.
- Vedel, E. Güllü C. ve Şükürov Q. (Yay. Haz.). (2007). *Çanakkale'de Fransız Donanması*, Ahmed Lütfullah (çev.). IQ Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- von Clausewitz, C. (2018). *Savaş Üzerine*, Çev.: H. Fahri Çeliker, Alfa Yayınları: İstanbul.
- von der Goltz, C. (1911). *Osmanlı-Yunan Seferi*, Çev.; Kurmay Binbaşı Yakup Şevki, İktbal Kütüphanesi: İstanbul.
- von Sanders, L. (2011). *Türkiye'de Beş Yıl*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Williams, P. (2009). *Çanakkale Savaşı, Kanlısırt Muharebesi 25 Nisan 1915*, Zuhâl Bilgin (çev.). Kitap Yayınevi: İstanbul.
- Wolf, K. (2014). *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, Eşref Bengi Özbilen (çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Yaramış, A. "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 121-122.
- Yıldız, G. (2009). *Neferin Adı Yok. Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi Yayınları: İstanbul.
- Yıldız, G. (Ed.). (2017). *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, Timaş Yayınları: İstanbul.

Arşiv Belgeleri

ATASE Arşivi, BDH Kls.4386 Dos.H19, Fih.1-7
ATASE Arşivi, BDH Kls.4386, Dos.H-19, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.4798 Dos.H4, Fih.1-135
ATASE Arşivi, BDH Kls.4798 Dos.H4, Fih.1-135a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-4
ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-4a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4836 Dos.H19, Fih.1-7
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H, Fih.1-9
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H, Fih.1-9a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-10
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-11a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-12
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-20a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-21a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-22a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-23
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-23a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-24
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H7, Fih.1-9a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-1
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-10a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-11
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-12
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-18
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-18a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-19
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-19a

ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-20
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-20a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-21
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-21a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-22a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-23
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-5
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-5a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-7a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-8
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H8, Fih.1-9a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H9, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H9, Fih.1-23a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882 Dos.H9, Fih.1-3a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-20a
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-21
ATASE Arşivi, BDH Kls.4882, Dos.H-7, Fih.1-21a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-12a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-14
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-15
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-15a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-16
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-16a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-17
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-18a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-19
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-19a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-20a

ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-21
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-21a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-22a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-23
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-23a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-24
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-24a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-25
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-26
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-26a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-27
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-27a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-28
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-1
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-1a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-2a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H4, Fih.1-3a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5317 Dos.H2, Fih.1-19a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5317 Dos.H2, Fih.1-20
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-1a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-2a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-4
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-4a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-5
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-5a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-6
ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-7a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H5, Fih.1-21a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-10
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-12a

ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-13
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-13a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-14a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-15a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-16
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-5
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-7a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-8
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-9
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368 Dos.H6, Fih.1-9a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5368, Dos.H-5, Fih.1-22
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-12
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-13
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-17
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-17a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-19
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-19a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-21
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-22a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-23
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465 Dos.H13, Fih.1-23a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5465, Dos.H13, Fih.1-13a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-1
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-1a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-2a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-3a
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-4
ATASE Arşivi, BDH Kls.5524 Dos.H5, Fih.1-8a
ATASE Arşivi, BDH Kt. 9, Dos.63, Fih.1-26
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-12

ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-13
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-14
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-15
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-16
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-17
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-18
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5046, Dos.200, Fih.1-19
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5047, Dos.202, Fih.1-4
ATASE Arşivi, K.24, Kls.5047, Dos.202, Fih.1-5
ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-4
ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-5
ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-6
ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-7
ATASE Arşivi, K.30, Kls.5124, Dos.126, Fih.1-8
ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-25
ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-26
ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-27
ATASE Arşivi, K.9, Kls.3507, Dos.63, Fih.1-28
BCA. 030-10, 133/953/5
BCA. 30-11-1-0, 56/17/19
BOA, DH.EUM.3.Şb., No:2/48, H/14.12.1332
BOA, HR.SFR., No:891/33, R/12.04.1331
BOA, HR.SYS., No:2322/44, M/03.03.1915
BOA, Y..PRK.ASK..., No:115/6, H/05.04.1314
National Archives, Re: CAB, 45/259/30
National Archives, Re: WO, 98/8/199
National Archives, Re: WO, 98/8/201

Diğer Kaynaklar

1. Dünya Savaşı Ansiklopedisi, C1, Yener Yayınları, İstanbul 1976
Der Grosse Brockhause Enzyklopädie
Genelkurmay ATASE, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S. 88, Ağustos 1989

Oxford Advanced Learners Dictionary, 6'th ed

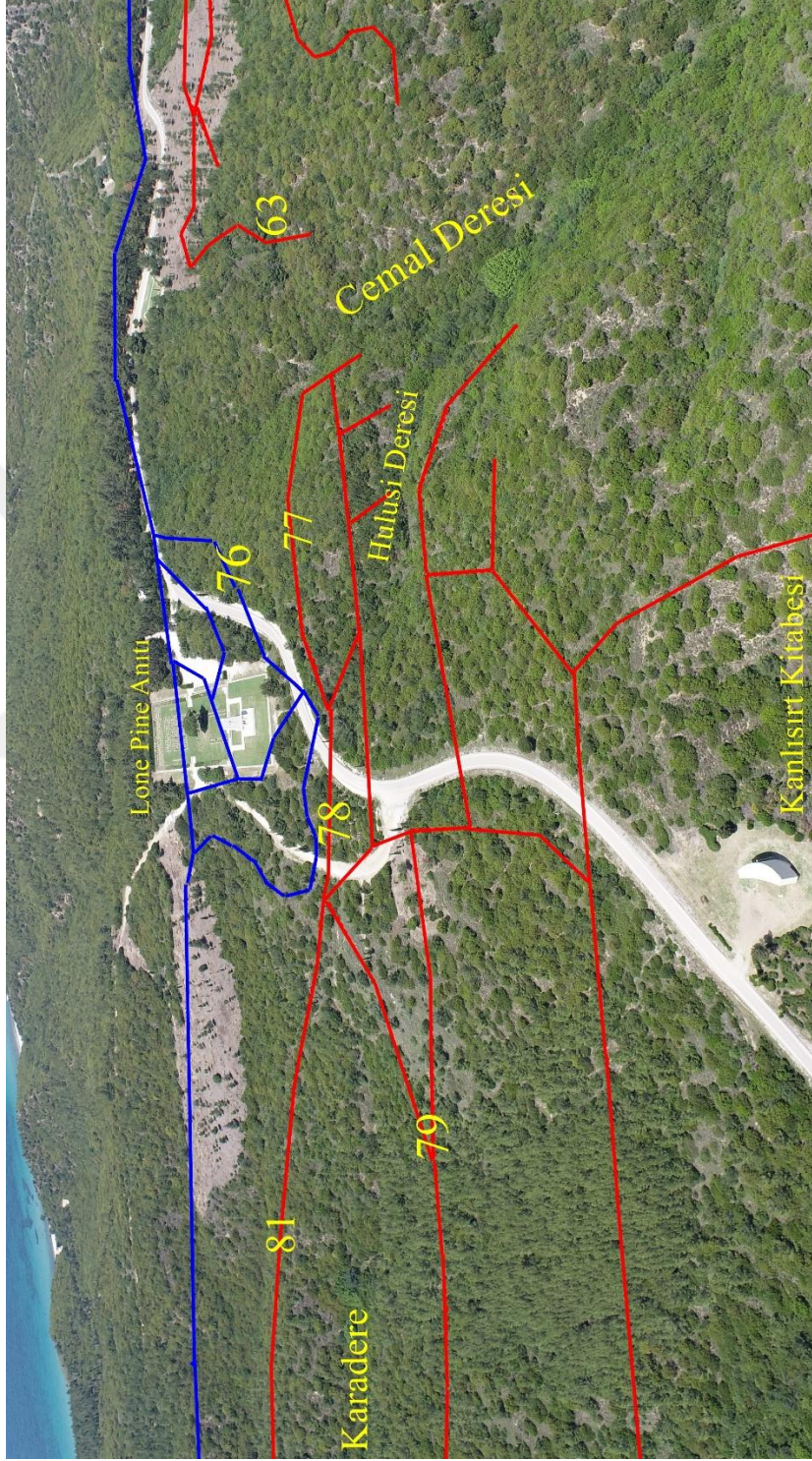
Çanakkale Cephesi İnternet Sitesi: www.canakkalecephesi.com/25-nisan-1915-anzak-cikarmasi (Erişim Tarihi:15 Haziran 2021)

EKLER

EK 1

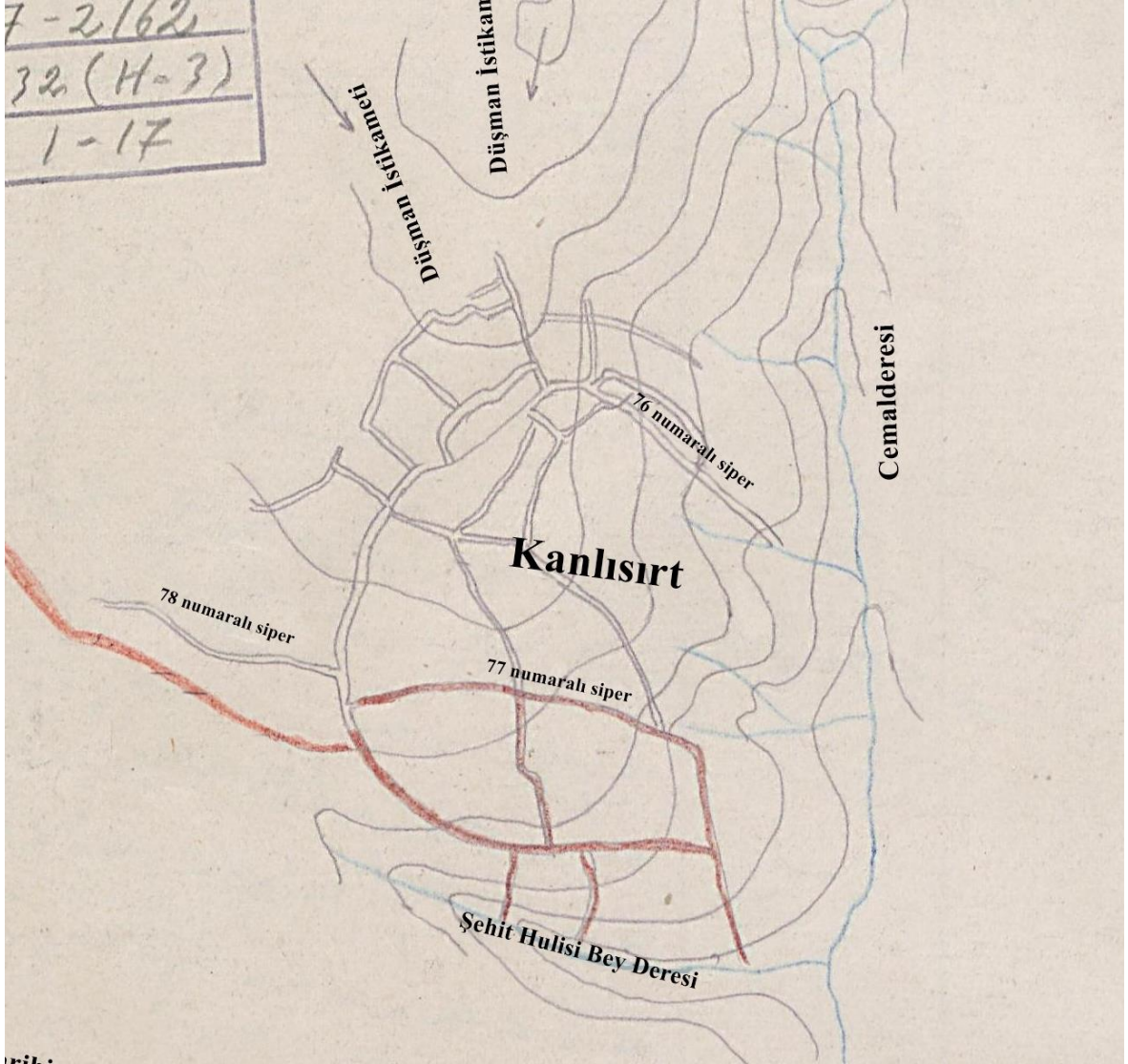
10 AĞUSTOS 1915'TE KANLISIRT'TAKİ SİPERLERİN DURUMU*

* Hava fotoğrafı üzerinde Şevki Paşa Haritası'nda bulunan ilgili siper hatları ortalama olarak eşleştirilmiştir. Tam olarak doğru konum olmasa da yaklaşık olarak siper yerleri bu şekildedir.

EK 2

6-7 AĞUSTOS GECESİ SAĞ KANATTA GERİ ALINAN SİPERLER*

* ATASE Arşivi, BDH Kls.5314 Dos.H3, Fih.1-17.

EK 3

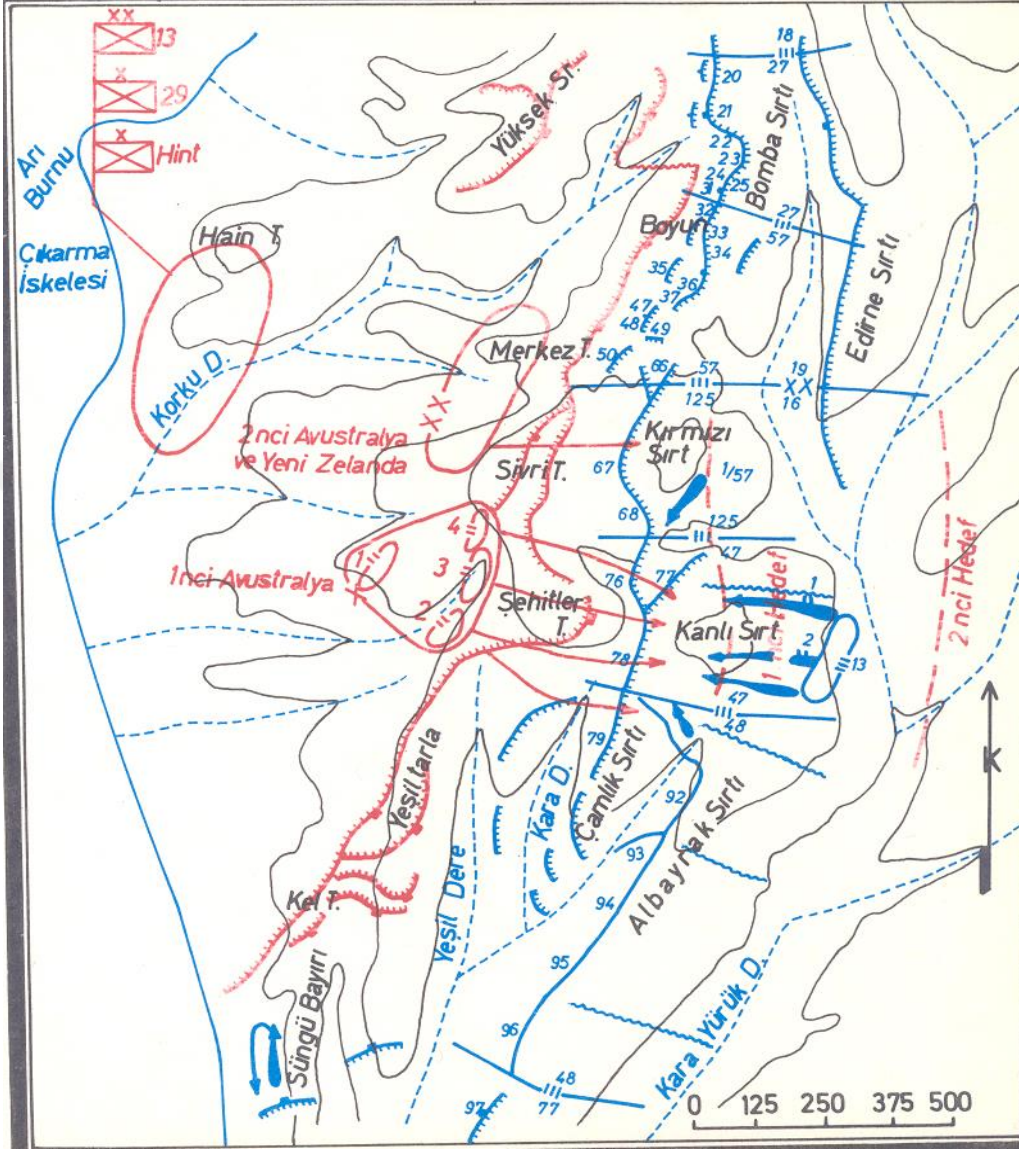
ŞEVKİ PAŞA HARİTASI'NDAKİ KANLISIRT SİPER HATLARI*

* Bu kısımlar, Şevki Paşa Haritası'nın 17 numaralı Arıburnu başlıklı paftasında bulunmaktadır.

EK 4

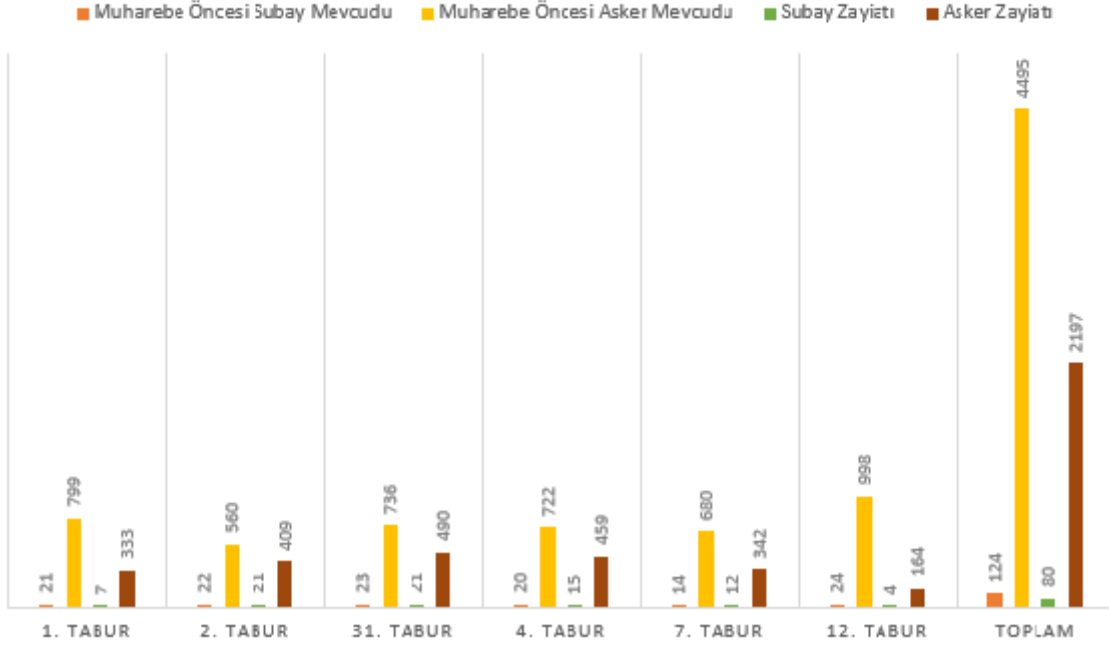
ATASE'NİN YAYINLADIĞI MUHAREBE HARİTASI

EK 6

1. AVUSTRALYA TÜMENİ'NİN MEVCUT VE ZAYIATINI GÖSTEREN GRAFİK

1. AVUSTRALYA TÜMENİ'NİN ZAYIATI (6-10 AĞUSTOS 1915)

EK 8

47'NCİ ALAY CERİDESİNDE BULUNAN TEVFİK BEY'İN ŞEHİT OLDUĞUNU

BİLDİREN İLGİLİ EVRAK*

<p>ملاحظات</p>	<table border="1"> <tr> <td>A</td> <td>7-7848</td> </tr> <tr> <td>D</td> <td>H-4165</td> </tr> <tr> <td>F</td> <td>1-7</td> </tr> </table> <p>ولومال</p>	A	7-7848	D	H-4165	F	1-7	<p>اتاری عیالی</p>	<p>تاریخی دقیق ساعت</p>
A	7-7848								
D	H-4165								
F	1-7								
<p>ملاحظات</p>	<p>آلای قوماندانز بولون ای حازمته شهاده ایلشد. آلایک بولون ای عیارا بولور ای سفز اولدی. برنجی بولور اولدی قوماندانز و ایکی اولدی بولور ده آلایک اولدی قوماندانز. [اولدی بولور بولور] اولدی قوماندانز و ایکی قوماندانز و تاریخ قهرورون ای عیارا اولدی دن بر ای بولور ایطامشد. ای قوماندانز ده وقوع کله سید محمد باقر اولدی ده مسافه بولور ای کله کله ای تقارن بر ای شهاده ای کله و ای کله ای کله ایستمال ایطامه با سید محمد و آلای کله. آر وقوماندانز کله.</p>	<p>قانی صبره</p>	<p>ای کله موراد</p>						

* ATASE Arşivi, BDH Kls.5367 Dos.H4, Fih.1-7.

